

Местный
ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

Элитэ уран
зохёолшо
Ц.Р.ГАЛАНОВАЙ
80 жэлэй ойдо

УЯНГАТА
ТУУЖЫЕ
УРГАЛАГША

12 н.

ОТОШО
БУРХАНАЙ
СУБАРГА
АРАМНАЙЛАГДАБА

22 н.

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Буряад ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-нээ гарана

Бүгэдэ арадай сонин

2012 оной юниин 21 Четверг
№ 24 (21872)
№ 24 (787)

Зунай дунда улаан морин харын 2 гарагай 5 www.ynen.ru

ГҮРЭНЭЙ ҮНДЭР ШАГНАЛНУУД - ЭРХИМҮҮДТЭ

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото

Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын Россияин Президент В.В.Путинай зүгһөө гүрэнэй шангуудые онсо шалгархан олон нютагаархидтамнай дамжуулжа барюулба.

"Эсэгэ оронойнгоо үмэнэ габьяатай байһанай түлөө" гэнэн орденой II шатын медальнуудаар спортын хүгжэлтэдэ ехэ хубитаяа оруулһан Андрёнов Сырен-Доржи Дашеевич, Базаров Цыбан Бато-Дамбаевич, Кожевников Григорий Николаевич, Назаров Валерий Иванович, Осокин Геннадий Александрович, Сандаков Юрий Александрович, Цоктоев Александр Очирович гэгшэд шагнагдаба.

Олон үхибүүдые хүмүүжүүлжэ байһан Астраханцевтанай бүлын эхэдэ "Түрэлхидэй алдар" гэнэн медаль барюулагдаба.

Республикын медицинн колледжын директорэй орлогшо Митупов Михаил Батомункевич Россияин элүүрие сахилгын габьяата хүдэлмэрилэгшэнэй нэрэ солодо хүртэбэ. Зэдын аймагай Доржо Банзаровай

нэрэмжэтэ СПК-гай түрүүлэгшэ Ринчинов Борис Ринчинович Россияин хүдөө ажахын габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Улаан-Үдын жолоошон Верхушин Владимир Васильевич – Россияин транспортын габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Богомоева Татьяна Алексеевна, Будаева Валентина Балдановна, Козулина Надежда Степановна, Юмова Радна-Ханда Гомбожаповна гэгшэд Россияин габьяата

багша гэнэн нэрэ зэргэнүүдтэй болоо. Спортын №7-дохи тусхай нургуулин директор Цыбиков Батор Занабазарович Россияин физическэ культурын габьяата хүдэлмэрилэгшэнэй нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Россияин Президентын Хүндэлэлэй грамотаар Ботоева Фаина Павловна шагнагдаа.

Николай НАМСАРАЕВ.

Захаминай аймагай
байгуулагдаһаар
85 жэлэй ойдо

ЗУЛГЫ
НАЙХАН
ЗУНАЙ
НАЙР

24 н.

Анхарыт
**ШЭНЭ
СУБАРГА
БҮТЭХЭНЬ!**

Бэшүүрэй аймагай Нарин-Заган нютагта юниин 24-дэ үглөөнэй 10 сагта "Бадма Бүмбэ Чоддэн" гэнэн субарга арамнайлагдаха. Еши Лодой римбүүшэ түрүүтэй ламанар арамнай уншалга, ёһо бүтээхэ.

Хүндэтэ нютагаархид, бэшүүрэйхид, энэ дэмбэрэлтэй, буянтай хэрэгтэ хабаадахыетнай бултыетнай уринабди.

Эмхидхэлэй комитет.

ҮНШЭН ХЭНЗЭГҮЙ ЭЛДИН ГУЛАМТА

Хэзээ нэгэтэ Буряад найхан дайда үншэн хэнзэгүй элдин хизаар гэжэ суурхадаг бэлэй. Үнгэрэгшэ зуун жэлэй 80-яад онуудта Россиин түб телеканалда "Край без сирот" гэнэн кинофильм соо Ага ньютагта үншэн хэнзэ байдаггүй, үншэрхэн үри хүүгэд, үбгэд хүгшэдые түрэл гаралын, ньютагаархидын үргэн абажа, үндылгэхэ болон үтэлхэн наһандань гурбан зөөлэниие үзүүлэн, буян жаргалтай ажаһуудаг буряад арад бии гэнэн ехэ һонин үйлэ харуулаа бэлэй.

Тэрэ үедэ дээдэ нургуулиа дүүргээд, Саха Якутида ажаллажа байхаданни, фильм харагшад буряад яһатан тухай ехэ һонирхоо бэлэй. Одоол тиихэдэнь үншэн хэнзэгүй, нигүүлэсхы сэдхэлтэй буряад яһатанай нэгэ бутархай гэшэбди гэжэ тэндэ ажаһуудаг буряадууд ехэтэ омогорхоо бэлэйбди. Харин тэрэ мүнөө огтолон тиимэ бэшэ...

Бүхидөө манай Буряад орондо 239181 үхибүүд гэжэ тоологдоно, харин тэдэнэй 6212-ын үншэн үхибүүд. 2010 оной декабриин 10-да баталагдаһан Буряад Республикын хуулиин ёһоор, үншэн үхибүүдые үргэн тэнжээхэ хэрэгтэ гүрэнэй тэдхэмжэ үгтэнэ. Энэ саһаа эхилээд, үншэн үхибүүдые үргэн абаха гэр бүлын тоо олошороо. Түрэнэн эхэ эсэгэнь мэндэшье һаа, үхибүүдэ бүрин тэдхэхэ эрхээ хэнзэгдэнэн ушарта үхибүүдые үргэн абажа, өөрын болгохо эрхэ хэндэшье үгтэхэгүй. Ушар юуб гэхэдэ, үхибүүдэй түрэлхид хэзээ нэгэтэ ухаагаа орожо, архи тамхияа хаяжа, ажал хэдэг болоод, сэхэ харгыда гаража, үхибүүдэ өөһэдөө хүмүүжүүлхэ аргатай боложо магад гээд, манай засаг түрэн найдадаг. Харин тэрэ үе сагань амиды гэртэхинэйнгээ байһаар байтар, үншэршээн үхибүүд хүүгэдэй байшангуудта байрлажа, түрэнэн

эжы абаяа үдэр һүни хүлээн байдаг.

Энэ ушарта үхибүүдые 18 наһан хүрэтэр гэртээ байлгажа үндылгэнэн гэр бүлын һара бүри салин абадаг болгоходонь, республика дотор ехэ олон иимэ гэр бүлэнүүд бии болоо бэлэй. Үнгэрэгшэ 2011 оной хугасаада 586 гэр бүлэдэ 897 үхибүүд үргүүлэн хүмүүжүүлэгдээ. Жэлэй туршада 205 үхибүүдые үргэн абаһан 125 шэнэ гэр бүлэ бүридэлдэ абтаа бэлэй. Харин мүнөөдэрэй тоо баримтаар, республика дотор 599 гэр бүлэдэ 926 үншэн үхибүүд үргүүлэгдэнэ. Аймагууд дотор, жэшээлбэл, Мухар-Шэбэрэй аймагта эгээл олон үхибүүдые абаһан байна. Эндэ 88 гэр бүлэдэ 125 үншэн үхибүүд тэжээгдэнэ. Зэдын аймагта 53 айлда 87 үхибүүд үргэгдэнэ. Гэбэшье үншэн үхибүүдые үргэн тэжээхэ, хүмүүжүүлхэ хэрэг һүүлэй үедэ ехэ дэлгэрэнги, буянтай хэрэг ха юм даа. Гүрэнэй талаар үншэн үхибүүд ехэ анхарал, тэдхэмжэтэй гэжэ эли. Гэбэшье ажабайдалдаа хүшэрхэн ушарта ороод, түрэлхидгүй үлшэрхэн үхибүүд хэды гоё, һайн зохёогдоһон байдалда ажаһуубашье, өөрын эжы, аба, өөрын гэртэй болохоёо ходол сэдхэжэ, хүсэжэ, һанажа байдаг ха юм даа.

Хориин аймагай Кульский Станок гэнэн тосхондо Сер-

гей Дашинимаевич Дарима Прокопьевна Жигжитовтэнэй гэр бүлэ ажаһуудаг. Сергей Дашинимаевич Улаан-Одоной дунда нургуулиин котельнидэ машинистээр ажалладаг, Дарима Прокопьевна багша, ньютагай хүүгэдэй сэсэрлигы даагшаар ажалладаг. Өөһэдэн түрэнэн 4 үхибүүдтэй. Гурбан ехэшүүлэйн томо болоод, гэрнээ гурбан ошоходонь, бага Соёлма басагантаяа үлшөөд байхадан, Владислав, Серёжа, Валья гэжэ гурбан багашуулые үргэн абаһан юм. Мүнөө эдэ үхибүүд Жигжитовтэй гэр бүлэдэ өөһэдэн үхибүүдһээ өөрөгүй, сэдхэлдэнь дүтэ болонхой. Малаа тэжээхэ үбһэ хулһаа бэлдэжэ, огородой эдээ ургуулажа, һуралсалдаашье, ажалдаашье бэрхэ, һүбэлгэн үхибүүдые хүмүүжүүлхые оролдано. Дарима Прокопьевнагай

хэлһээр, үхибүүд гэшэ үлүү байдаггүй, ямаршье яһатанай илгаагүй, бултал хэрэгтэй, жаргалтай байха ёһотой.

Сэлэнгын аймагай Гусиноозёрск хотодо ажаһуудаг Сукра Шаршеновна Добрынина 37 жэлэй туршада найманай ажалда эрхим хүдэлөөд, наһанайнгаа амаралтада гаранхай. Ажаһуудалай хүшэрхэн байдалда ороһон үхибүүдые дэмжэлтын түбтэ хүмүүжүүлэгшээр ажалладаг. Сукра Шаршенова Вика, Вера гэжэ хоёр эгшэ дүү басагахэдые гэртээ хүмүүжүүлдэг. Басагад сугтаа байһан Сукра Шаршеновнагайнгаа бүхы һайн абари зан, ажалша бэрхэ шадабари бээдэ шэнгээн, бэрхэ басагад болохоёо найдуулна.

Манай зохёохы бүлэгтэ "Үншэн хэнзэгүй элдин гуламта" гэнэн шэнэ рубри-

ка нээхэ хүсэл бии. Энэ хуудандаа ороёохон байдалда ороһон үхибүүд тухай, үхибүүдые үргэжэ шэнээр бии болгогдоһон гэр бүлэ, тэдэнэй шийдхэгдэхэ асуудал болон ажабайдал тухай хөөрөгдэхэ. Ушар юуб гэхэдэ, социальна талаар мэргэжэлтэдэй тэмдэглэһээр, олондо мэдээсэл тараадаг эмхинүүдтэ үншэн хэнзэ үхибүүдэй байдал тухай хэлэгдэнэй удаа, үхибүүдые үргэжэ абаһан гэр бүлэнүүд олошордог. Энэ баримта гэршэлэгдэнэн. Тиимэхээ үдэр бүрин байдалда олон үхибүүд түрэнэн эжы абадаа эрхэлэн нэнгэхэ, найдан түшэглэхэ аргагүй байһыень бээржэ, ойлгожо ябаха шухала. "Гээгдэнэн, хаягдаһан үхибүүд байха гэжэ дэлхэй дээрэ байгаагүй юм" - гээд мэдээжэ ород дуун соо хэлэгдэдэг.

ҺҮҮЛШЫН ҺОНИНУУД

Мүн Буддын шажанай түүхын хууданай үйлэ хэрэгүүд тухай фильмнүүд бэлэг болгон барюулагдаа.

БАГШАНАРТА - ДЭМЖЭЛТЭ

Гүрэнэй болон региональна һангай мүнгэн тэдхэмжын дэмжэлтээр һуралсалай болон эрдэм ухаанай талаар бэлүүлэгдэнэн проект програмнуудай 2007-2012 оной тоосоо хэгдэбэ. "Эрдэм һуралсал" гэнэн үндэнэн гол программын шугамаар 1 млн. түхэригэй грантта республикын 58 нургуули хүртөө, харин 200-300 түхэригэй республикын хэмжээнэй грантта 20 нургуули хүртэнэн байха юм. 2011 ондо һуралсалай ажаябуулга шэнэлэлгын талаар федеральна бюджетдһээ хэрбээ нёдондо 251 млн. түхэриг һомологдоһон һаа, мүнөө жэл 792 млн. түхэриг гаргашалагдаа. "Гэр байра" гэнэн республикын зорилгото программын шугамаар залуу бүлэ болон залуу мэргэжэлтэдтэ 346 млн. түхэригэй дэмжэлтэ хэгдэнэн байха юм.

ХОНИ ЯМААДАЙ ХАРАЛГАН

Сибирийн болон Алас Дурнын үүлтэртэ хони ямаадай

заншалта болоһон ээлжээтэ 9-дэхи выставкэ Шэтэ хотодо боложо үнгэрөө. Эндэ Россиин 6 субъектнүүдэй 40 гаран ажахынүүд хониной 12 янза, ямаанай 3 янзын үүлтэрнүүдые, хамта дээрээ 330 толгой мал үзэмжэдэ дэлгэбэ. Манай республикын хонин ажахынүүд 26 медальда хүртөө, тэдэнэй 8-ниинь түрүүшын һуури эзэлһэнэй түлөө, 7-ниинь - 2-дохи һуури, 11 медальар 3-дахи һуури эзэлһэнэй түлөө шагнагдаа. Республикын түлөөлхэн 9 ажахынүүдһаа Тарбагатайн аймагта үнгэрһэн "Забайкальское руно" гэнэн ажахы хадаа үзэмжын үедэ монгол үүлтэрэй 2 толгой хуса худалдаа. Хуса бүхэниинь 8 мянган түхэригөөр худалдагдаһан байна. Тус ажахы энэ выставкэдэ 2-дохи һуури эзэлэ.

ОЮУТАН-ПЕНСИОНЕРНҮҮД АМЖАЛТАТАЙ

"Знание" гэнэн ниитэ университет 2 жэлэй туршада һуража дүүргэнэн 25 пенсионернүүдтэ үнэмшэлгэ барюулагдаба. һуралсалай энэ жэлдэ 146 һурагшад ябаа, тэдэнэй эгээл аха захатан 77 наһатай. Эгээл залуунь 56 наһатай байгаа. Оюутан-пенсионернүүд энэ универси-

тетдэй 12 факультеттэ һураха аргатай. Университет 2008 ондо үүдээ түрүүшынхией сэлиһэн юм. Мүнөө дүршэл ехэтэй университет Зэдын, Кабанскын, Прибайкалийн, Яруунын, Түнхэнэй, Хяагтын аймагуудта филиалнуудтай болонхой.

ХАЛДАБАРИТА ҮБШЭННӨӨ НЭРГЫЛГЭ

Һүүлшын 5 һарын туршада республика дотор элдэб халдабарита үбшэнэй 72 мянган ушар тохёолдоһон байна. Нёдондо жэлэй энэл сагтай жэшээлбэл, үбшэнэй хүжэрэлгэ 3 процентээр доошолһон байна. Элдэб хото досоогой вируснэ үбшэнүүд үсөөрөөд, гепатит, паразитоз үбшэнүүд хүжэрэнхэй. Илангаяа гепатит А түхэлэй үбшэн Бэшүүрэй, Яруунын, Загарайн, Сэлэнгын, Кабанскын, Түнхэнэй, Прибайкалийн, Хяагтын аймагуудаар болон Улаан-Үдэдэ олошорно. Эдэ үбшэнһөө нэргылэмжын хэрэгтэ 2, 2 миллион түхэриг һомологдожо, ажаһуудалай ороёо байдалда ороһон үхибүүдэй тарилгада гаргашалагдаха.

ДУРАСХААЛАЙ ДҮЛЭН

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай эхилһэн үдэр, июниин 22-то, Улаан-Үдэдэ дурасхаалай дэнгүүд бадарагдаха. Иимэ хэмжээ ябуулга манай эндэ 3-дахияа эмхидхэгдэнэ. Агуу Илалтын дурасхаалай мемориалай дэргэдэ зүжэглэмэл наада табилгаар энэ хэмжээ ябуулга эхилхэ. Эхэ ороноо хамгаалгын дайнда гайхамшаг баатаршалга гаргажа, ами наһаяа хосорһон сэрэгшэдэй мүнхэ дурасхаалай дүлэн Улаан-Үдэ хотын хэдэн газарта бадарагдаха.

Тус хуудан Цырегма САМПИЛОВА бэлдэбэ.

ПАНДИДО ХАМБА ЛАМА ИТИГЭЛОВЭЙ ОЙН БАЯРТА

Агууехэ Этигэл хамба ламын 160 жэлэйн ойн баярта зорюулагдан, майн 20-до Россиин гүрэнэй архивай жасаһаа кинохроникын суглуулбари Буряад арадта барюулагдаба. Түүхын дабтагдашагүй үйлэ хэрэгүүд тухай фильмнүүд, 1948 оной "25 лет Бурят-Монгольской АССР", 1958 оной "Мы живем за Байкалом", 1959 оной "Праздник Бурятии", 1966 оной "В Агинских степях" болон бусад фильмнүүд суглуулагданхай.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИИН ТҮСЭБ

2012 оной юниин 18-аа 22 болотор

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ СОВЕДЭЙ ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:

1. Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ 28-дахи сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд
22.06 10.00 Арадай Хуралай бага танхим
2. Буряад Республикын үе мүсын үбшэнгүүдтэй ажаһуугшадта медицин нарин арга хэхэ тухай
3. Буряад Республикын Арадай Хуралай Соведэй 2012 оной хоёрдохи хахад жэлэй хүдэлмэрийн түсэбэй түлэб тухай
4. Буряад Республикын Арадай Хуралай Хүндэлэлэй грамотаар шагнаха тухай

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:

1. Арадай Хуралай хороонуудай 2012 оной юниин 13-аа 15 хүрэтэр дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэгшэнэр)
18.06 11.00 Арадай Хуралай бага танхим
2. Арадай Хуралай 2012 оной юниин 13-аа 15 хүрэтэр үнгэргэгдэһэн хэмжээ ябуулганууд тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)
3. Арадай Хуралай хиналтын документнүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)
4. Буряад Республикын хуулинуудые федеральна хуули ёһонуудтай зохилдуулгын хойноһоо хиналта тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)
5. Арадай Хуралай 2012 оной юниин 18-аа 22 хүрэтэр түсэблэһэн хэмжээ ябуулганууд тухай (элидхэлшэ О.А.Бадлуев)
6. 2012 оной юниин 13-аа 15 хүрэтэр Хуули ёһоной управлениин дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ А.И.Ускова)
7. 2012 оной юниин 13-аа 15 хүрэтэр Мэдээсэлэй-шэнжэлэлгын управлениин дүүргэһэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ Э.Б.Намдакова)
8. Арадай Хуралай ажал ябуулга тухай республикын хэблэлнүүдтэ 2012 оной юниин 13-аа 15 хүрэтэр олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ толилогдоһон материалнуудай шэнжэлэл тухай тухай таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ С.Б.Хайдапова)

III. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАЙ ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон финансын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц-Д.Э.Доржиев)

Зүблэхэ зүйл:

Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хорин наймадахи сессидэ зүбшэн хэлсэгдэхэ асуудалнууд
20.06. 14.00 Арадай Хуралай бага танхим

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:

“Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын Нэгэдэхи орлогшын Буряад Республикын гүрэнэй тушаалда И.М.Егоровые томиллогодо Буряад Республикын Толгойлогшодо зүбшөөлөө үгэхэ тухай” Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай
18.06 15.00 каб.119

“Буряад Республикын экономика хөгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшын Буряад Республикын гүрэнэй тушаалда А.Е.Чепигые томиллогодо Буряад Республикын Толгойлогшодо зүбшөөлөө үгэхэ тухай” Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

“Буряад Республикын социальна хөгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшын Буряад Республикын гүрэнэй тушаалда В.Э.Матхановые томиллогодо Буряад Республикын Толгойлогшодо зүбшөөлөө үгэхэ тухай” Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

“Буряад Республикын инфраструктурые хөгжөөлгын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшын Буряад Республикын гүрэнэй тушаалда Н.М.Зубаревые томиллогодо Буряад Республикын Толгойлогшодо зүбшөөлөө үгэхэ тухай” Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

“Буряад Республикын инфраструктурые хөгжөөлгын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшын Буряад Республикын гүрэнэй тушаалда Н.М.Зубаревые томиллогодо Буряад Республикын Толгойлогшодо зүбшөөлөө үгэхэ тухай” Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

“Россиин Федерациин Президентын дэргэдэхи Буряад Республикын Бүрин эрхэтэ түлөөлэлгэтэ эмхиин Толгойлогшын Буряад Республикын гүрэнэй тушаалда А.А.Лехатиновые томиллогодо Буряад Республикын Толгойлогшодо зүбшөөлөө үгэхэ тухай” Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

“Буряад Республикын экономикын министрэй Буряад Республикын гүрэнэй тушаалда Т.Г.Думновае томиллогодо Буряад Республикын Толгойлогшодо зүбшөөлөө үгэхэ тухай” Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

“Буряад Республикада эблэрүүлгын судьянарай тушаалнуудта томилхо тухай” Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

“Буряад Республикын судьянарай квалификациянно коллегидэ ниитын түлөөлэгшэдые томилхо тухай” Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

IV. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХЭРЭГҮҮДЫЕ ЭРХИЛЭГШЭ – АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Зүблэхэ зүйл:

1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2012 оной юниин 18-аа 22 болотор түсэблэһэн хэмжээ ябуулганууд тухай
18.06 13.30 Арадай Хуралай ехэ танхим

2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын документнүүдые гүйсэдхэлгын байдал тухай

3. Элдэб асуудалнууд

“Аяншалга тухай” Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
19.06 10.00 каб.203

“Ой модо худалдан абалгын – наймаалалгын хэлсээнүүдтэ үндэһэлэн шэлбүүһэтэ мододые бэлэдхэлгын онсо ушарнууд тухай” Буряад Республикын Хуулиин 2-дохи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
21.06 10.00 каб.203

“Ой модо худалдан абалгын – наймаалалгын хэлсээнүүдтэ үндэһэлэн шэлбүүһэтэ мододые бэлэдхэлгын онсо ушарнууд тухай” Буряад Республикын Хуулиин 2-дохи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
21.06 10.00 каб.203

Зүблэхэ зүйл:

“Россиин Федерацида нютагай өөһэдэн хүтэлбэриие эмхидхэхэ юрэнхы ёһонууд тухай” Федеральна хуулиин 27-дохи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай” 66738-б-дахи дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай
21.06 15.00 каб.322

“Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:

“Газар тухай” Буряад Республикын Хуулиин бэелүүлгын ябаса тухай” гэнэн темээр “дүхэриг-шэрээ” үнгэргэлгэдэ бэлдэхэ тухай
19.06 10.00 каб.119

“Газар тухай” Буряад Республикын Хуулиин 8-дахи статьяда хубилалта оруулха тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
21.06 14.00 каб.119

“Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын, үндэһэтэнэй асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:

“Буряад Республикада залуушуулай болон хүүгэдэй ниитын нэгэдэлнүүдые гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ тухай” Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
19.06 14.00 каб.212

“Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:

“Россиин Федерацида инвалидуудые социальна талаар хамгаалха тухай” Федеральна хуулиин 17-дохи статьяда хубилалтануудые оруулха тухай” 475228-5-дахи федеральна хуулиин түлэб тухай
18.06 14.30 каб.218

V. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

М.М.Гершевич – Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ
20.06 9.00-12.00 каб.118/327

А.С.Скоцырская – Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хорооной түрүүлэгшэ
20.06 14.00-17.00 каб.118/323

ТҮРЭЛ ХОТӨӨ ШЭМЭГЛЭХЭЭ ОРОЛДОЁЛ

Түрэл найхан хотомнай үдэр хонохо бүри үшөөшье гоё боложол байна гэжэ булта зон обёорно ёһотойт. Ажабайдалай түргэн урасхал соо түмэн зоной дунда түргэ түргөөр түрисэлдэн гэшхэлхэдээшье, хүнгэн машинаараа хи агаарнаа хурданаар хийдхүүлхэдээшье үдэр бүри хотыенай шэмэглэһэн ямар бэ даа нэгэ шэнэ зүйлэй бии болоһые заал наа обёорхош.

Түрэнэн үдэрыншье ойртожо байна. Ниислэл хотомнай Россиин эгээл сээр гоё хотонуудай тоодо орохо талаар интернет-хунгалтада хабаадажа байнхай. Түрэл хотодоо үнэнхэ зүрхэнһөө дуратайшуулһаа байха Улаан-Үдэ айлшалажа ерэнэн бусад хотонуудай

эрхэтэд тэрэнэй түлөө дуугаа үгэнэ. Теэд... наяхан хотын түб үйлсэнүүдһээ байха Соведүүдэй талмай дээрэһээ зүрхэ сэдхэлхэ, нюдэ баярлуулмаар таригдаһан үнгын гоё сэдсүүдэй заримыень нэшхэлгүй заримашуул хуга татан абаад ошоһон байна. Хүхын дуунай хүни эшэмхэй

нэгэн дурлаһан басагандаа нэгэ нэгэ сэдсэхэниие болгоомжотойгоор таһалан (зүгөөр энэшье харюултай) бэлэглээ бээ гэжэ ханахадашни, үгы. Бүтэн клумбаарнь малтажа абаад ябашана. Тэдэ гоё сэдсүүд мүнөө хэнэйб даа дача дээрэ нэшхэлгүй зоной хэдэһэн эшэдэггүй нюдэдые хужарлуулжа байна ёһотой.

Бүхы зүрхэ сэдхэлээ дууһан хандуулан, эдэ сэдсүүдые найжалан ургуулһан зоной ажалайнь хосорһонийнь харамтай. Хожом саашадаа хотынгоо эрхэтэдэй иимэ ааша гаргахгүйень найданабди.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.

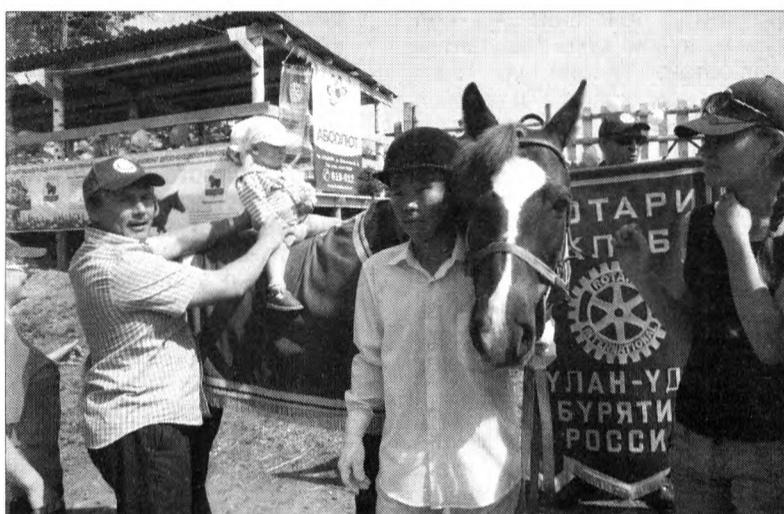
ЭРЭМДЭГ ҮХИБҮҮДТЭ – ОНСО АНХАРАЛ

Багааа хойшо хүндөөр бүдээн, илангаяа церебральная параличта нэрбэгдэнэн хүүгэд морин дээрэ хуужа, бэе махабадаа найжаруулна. Эгээл иимэ хүбүүд, басагадай дунда мурьсөөн эдэ үдэрнүүдтэ Улаан-Үдэдэ болобо.

“Конёк-горбунок” гэнэн ниитын эмхи республиканска ипподромой дэргэдэ хоёр жэл соо ажалаа ябуулна. Эндэ муугаар ябадаг, саа үбшэнтэй хүүгэд морёор ябажа элүүржүүлэгдэнэ. Тэдэ нэн түрүүн оройдоол нэгэ моритой байгаа. Тэдэнэй ажабайдалтай танилсаһан Буряад Республикын толгойлогшо Вячеслав Наговицын үшөө нэгэ мори абажа үгөө. Тиихэдэ “Ротари” гэнэн клуб мүн нэгэ мори эдэ хүүгэдтэ бэлэглээ. Улаан-Үдэ хотын мэр Геннадий Айдаев үхибүүдтэ эд зөөрин талаар туһа хүргэнэн байна.

Эрэмдэг бэетэй үхибүүд морёор дуратайгаар ябана. Тэдэнэй морин дээрэ хуухадань, ябасань хайн болоно. Мориной халуун бэе хүүгэдэй үбшэ хабшые өөртөө абана, - гээд “Конёк-Горбуногий” хүтэлбэрилэгшэ Зинаида Брюханова хөөрэнэ.

Минии зээ басаган хүнүүдтэй харилсажа шаддаггүй байгаа. Хубисхалай талмайда ошожо, мори харуулхаданай айдаг нэн. Харин эндэ ерээд, абаһаар лэ морин дээрэ хуугаа. Мүнөө бэе махабаднай найжаржал байна, - гээд багахан Аня Чернявскиин хүгшэн эжы

Валентина Ревина хэлэнэ. Хүүгэд унажа ябаһан моридтоёо нүхэсэнэ. Бага Алексей Ребягин түрүүн боро морёор ябадаг байгаа. Харин мүнөө хүрин хээр дээрэ хуужа элүүржүүлэгдэнэ. Алексей хаяхана мориндоо морхооб

эдюулһэнээ ехэ баяртайгаар хөөрөө.

Үбшэн хүүгэдые элүүржүүлгэдэ зорюулагдаһан энэ хайн ажал хэрэгэйнэ урагшатай ябахыень хүсэнэб.

Борис БАЛДАНОВ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

БАГА ОЛЗЫН ХЭРЭГ ЭРХИЛЭГШЭДЭЙ ШЭНЭ ТҮСЭБҮҮД

Залуу олзын хэрэг эрхилэгшэдые дэмжэхэ талаар хүүлэй үедэ ехэ ажал хэгдэнэ гэхэдэ, алдуу болохогүй. Эгээл иимэ залуушуултай болон оюутадтай Буряадай Республикын Правительствын гэшүүд хаяхана уулзаһан байна.

Тус хэмжээ ябуулгада Экономикын, Промышленностиин, Эрдэм нуралсалай министрствэнүүдэй түлөөлэгшэд хабаадаа. Буряад Республикын бага олзын хэрэг эрхилэгшэдые дэмжэлгын жаса аргагүй ехэ ажал хэнэ гээд эндэ хэлэгдээ. Энэ жасын дэргэдэ проектнэ ударидагшад ажаллажа эхилһэн байна.

Буряад Республикын Правительствын Түрүүлэгшын орлогшын уялганууды дүүргэгшэ Александр Чепигэй хэлэхээр, залуу бизнес эрхилэгшэдтэ туһаламжа хэрэгтэй болоно. Тиимэхээ проектнэ ударидагшадтай ажал хүн зондо аша туһатай. Ямар бэ даа нэгэ олзын хэрэг эрхилэгшын зохёонон түсэб манай экономикадо, республикын хүгжэлтэдэ горитой нүлөө үзүүлхэ байбал, Правительствын аша туһада хүртэхэ аргатай. Энэ түсэбыень проектнэ ударидагшад абажа, бүхы саарһа дансанууды суглуулна. Энээнэй ашаар шэнэ бизнес оройдоол 170 үдэрэй туршада түрүүшын мүнгэ асарха аргатай.

Залуушуулай бизнес-түсэбүүд бидэниие ехээр һонирхуулна. Юуб гэхэдэ, залуу халаан мүнөөнэй үедэ таарамар һонирхолтой бизнес-түб зохёоно, - гээд Буряад Республикын худалдаа наймаанай болон промышленностин министрэй уялганууды дүүргэгшэ Александр Гребенчиков тэмдэглэнэ.

Бага олзын хэрэг эрхилэгшэдые дэмжэлгын жасын генеральна директор Михаил Егоровой хэлэхээр, проектнэ ударидагшад табан тала харан хүдэлнэ. Тэдэнэй хүдэлжэ эхилһээр, аяар 44 бизнес-түсэб харагдажа, тэдхэмжэ абаһан байна.

Буряад Республикын экономикын министрэй уялганууды дүүргэгшэ Татьяна Думновагай мэдээсэхээр, бага олзын хэрэг эрхилэгшэдые дэмжэлгын талаар олон хуули абтаа. Тэдэндэ налог таталгын хэмжээн доошологдоно, кредит бага проценттэйгээр үгтэнэ. Мүн тиихэдэ газарай, байшангуудай талаар гарзанууд бусаагдана. Хэды тиигэбэшье бага олзын хэрэг эрхилэгшэд олон бэрхэшээлтэй дайралдана. Зарим залуушуулда банкнууд кредит мүнгэ дуралгүйгөөр һомолно, процентыень ехээр нэмэнэ. Тиихэдэ нэгэ миллион түхэриг кредит абаһан олзын хэрэг эрхилэгшэд нэгэ жэл соо бусаажа шаданагүй, энэ болзор нэмээхэ тухай залуушуул дурадхаа.

Бага олзын хэрэг эрхилэгшэдэй түсэбүүдэй республиканска конкурс эмхидхэгдээ. Эндэ 50 хүнэй бизнес-түсэбүүд шэлэн абтан, мүнгөөр дэмжэгдээ. Олоной һанамжаар тус конкурсые интернет соо сэхээр дамжуулха тухай хэлэгдээ.

Иимэ уулзалганууд ходо боложо байбал, Правительствын гэшүүдтэ, олзын хэрэг эрхилэгшэдтэ туһатай байха гээд һанагдана.

Үдэрэй үзэгдэлнүүд

ЭДИР НАНАН – ДОРЮУН ХАНАЛ

Зунай зулгы хаһа хүсэндөө үни орожо, орон дэлхэймнай үнгынгоёсэсэг набшаһаар хушагданхай. Эгээл энэ үедэ эдир залуу үетэнэй, ургажа ябаһан улаан бургааһадаймнай эгээл гоё сэнгүү хайхан хаһан эхилнэ ха юм. Хотын сэсэрлигүүд соогуур гү, али голой эрьээр сэнгэжэ ябахада, ямар

гоё гэшэб. Үгы һаа, спортын талмай дээрэ шэб харанхы болотор тэнхээ алдатараа наададагаа булта һанана ёһотойт. Эдир энэ наһанда нарай, ургажа ябаһан бэеын хожом хойшо элүүр энхэ, хүдэр шамбай, габшагай шуран, сэбэр сэхэ боложо хүгжэн болбосорхын тула физическэ талаар хүмүүжүүлхэ, спортоор

һорихо гэшэ тон шухала. Илангаяа габшагай шуран нааданууд эндэ тон таатай. Тэдэнэй тоодо лапта наадан орохоороо ороно.

Эдэ үдэрнүүдтэ манай ниислэл хотодо лапта наадаар “Золотая бита” гэнэн хүүгэдэй дунда мурьсөөн үнгэржэ байна. Эндэ манай республикын 6 команда-нуудһаа гадна Томск болон Омск можонуудһаа нэгэ-нэгэ команданууд хабаадана. Энэ хадаа бүхэроссиин мурьсөөнэй Ази түбиин нааданай шатань мүн болоно.

Мурьсөөнэй ябасын дунда нааданууды хаража хуухада, эдир наһанай хаһа эжэлүүдгүй хүнэй һанаанда ороодхино.

Нютагаймнай бүхы шахуу хүүгэд талмай дээрэ сугларшанхай, бүмбэгээ харахаяа болитороо наадаад, хара борооноор эсэ-шэнхэйнууд, гэр гэртээ ерэжэ, зүгөөр түргөөр үглөөдэр болоһой гэнэн баяртай болдо абтан зөөлэн бүхэдэ диилдэхэш.

Хараад үзэхэдэ, үхибүүнэй физическэ талаар хүгжэхын

тула энэ нааданай бүхы зүйлнүүд нүлөөтэй: хурдан байхын хажуугаар түдүүлхэгүйн тула шуран габшагай байха хэрэгтэй. Тиин нүгөөдүүлээ тудыхын тула хөрхө мэргэн байха хэрэгтэй. Энээнһээ гадна битээр мэргэнээр, холо сохихын тула хүсэн хэрэгтэй. Тоогоо тооложо, ухаагаа гүйлгэхэ шухала. Алин сагта гүйхээ багсаамжалха гэшэ мүн лэ

онсо хуури эзэлнэ.

Тиимэхээ, хүндэтэ эжы абанар, үхибүүдэйнгээ компьютерай саана хууха сагыень бага болгожо, сэбэр агаарта гаража лапта гү, али бусад наада наадахыень эльгээхыетнай уряалнаб.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

2012 оны 12 сарын 21-нд 10 хоног харанхуй болж, Ертөнцийн муу муухай бүхэн үгүй болно

Ушигч та бүхэнд "Монголын зөн билгийн академи"-аас зохион байгуулдаг "Зөн билгийн тулаан" нэвтрүүлгийн оролцогчдын ярилцлагыг өнгөрсөн долоо хоногос эхлэн цувралаар хүргэж байгаа билээ. Энэ удаа "Зөн билгийн тулаан-5" нэвтрүүлгийн оролцогч зөнч, үзмэрч Ш.Энхжаргалтай хөөрөлдсөнөө толилуулъя. Тэрбээр "Зөн билгийн тулаан-5" нэвтрүүлгийн шилдэг дөрвийн нэгээр шалгарч үлдээд байгаа юм.

-Таныг удам дамжсан зөн мэдрэхгүйтэй. Мөн Ногоон дарь эхийн сахиусыг залдаг гэж сонссон. Ер нь хэзээнээс далд мэдрэхүйтэй гэдгээ мэдсэн бэ?

-Бага байхаасаа зөн мэдрэхүйтэй хүүхэд байсан. Би эргэн тойрондоо маргааш, нөгөөдөр юу болохыг зүүдээрээ харчихдаг байсан. Жишээлбэл, шөнө зүүдээрээ манайд тийм хувцастай, тэдэн настай тийм хүн ийм зорилгоор ингэж ирнэ гэхээр маргааш нь яг л нөгөө хүн ирдэг байсан. Анхандаа зүүд биелэхийг алийг тэр гэхэв гэж бодоод зургаа дахь мэдрэхгүйгээ нэг их тоодоггүй байлаа. Гэвч 2009 оноос хойш зүүднээс гадна хүний нүдийг хараад тухайн хүний амьдралыг өөрийн эрхгүй уншчихдаг болсон. Хүний нүд рүү харахгүй байхыг хичээдэг ч нэг л мэдэхэд харчихдаг.

Ингээд 2009 онд багштайгаа учирч, онгод сахиусаа залуулсан. Миний сахиус Ногоон дарь эхийн дүрээр орж ирдэг. Энэ сахиус 100 мянган хүн тутмын нэгд байдаг юм билээ. Надад Ногоон дарь эхийн бүх шинж бий гэдэг үүднээс сүсэгтэн олон, багш нар маань тодруулсан.

-Зарим хүмүүст "онгод, сахиус" гэж ярихаар бөө гэж ойлгогддог. Таны онгод сахиусны буулт яаж орж ирдэг гэсэн үг вэ?

-Хүн бүрт увдис, ид шид, онгод сахиус гэж бий. Хамгийн гол нь өөрийнхөө зургаа дахь мэдрэхгүйгээ хөгжүүлж, өөрийн өвөг дээдэс онгод сахиустайгаа харьцаж сурах хэрэгтэй. Миний хувьд бөө нар шиг гаднаас миний биед орж ирдэггүй. Харин хүн биеэр минь мэдрүүлж, мэдүүлдэг. Би зүүд, зөн билгээ онгод сахиусны маань буулт гэж боддог. Ер нь хүний зүүд ямар ваа нэгэн зүйлийг хэлдэг гэж ойлгодог. Амьдрал дээр ч батлагддаг. Хэрэв танд ямар нэгэн таагүй ба таатай зүйл тохиолдох гэж байгаа бол зүүдээр урьдчилан харуулдаг тохиолдол байдаг шүү дээ. Өөрөөр хэлбэл, зүүд бол нэг төрлийн зөн совин. Зөн совингийн хамгийн бодит хэлбэр бол зүүд юм.

-Зургаа дахь мэдрэхүйг жирийн хүн хөгжүүлэх боломж бий юу. Хөгжүүлэхийн тулд юу хийх шаардлагатай вэ?

-Би хүн болгонд увдис, ид шид бий гэж хэлсэн. Тиймээс хүн бүрт зургаа дахь мэдрэхүй бий. Үүнийгээ хэн хүссэн нь хөгжүүлэх боломжтой. Гэхдээ тухайн хүний өөрийн чадвар, сайхан сэтгэл хэрэгтэй. Харахыг хүссэн юмандаа анхаарлаа төвлөрүүлж, өөрийнхөө оюун санааг биеэсээ салгаж сурах хэрэгтэй. Үүнд маш их цаг хугацаа, тэвчээр хэрэгтэй, авьяас шаардагддаг. Хүний оюун ухаан гэдэг чинь маш гайхамшигтай зүйл.

-Хэдхэн хоногийн дараа 2012 оны УИХ-ын сонгууль болох гэж байна. Таны зөн билгээр энэ удаагийн

сонгуульд аль нам ялалт байгуулах вэ?

-Би өөрөө Төрийн захиргааны удирдлага мэргэжилтэй учраас аль болох Улс төрийн талаарх мэдээллээс хоцрохгүйг хичээдэг. Монгол Улсын иргэн гэдэг үүднээс сонгуульд саналаа өгнө. Гэхдээ нам, эвслийг нь бус хувь хүнийг нь харж байж болно гэж бодож байгаа.

Харин зөн билгийн мэдрэмжээр МАХН энэ удаагийн сонгуульд хамгийн их саналыг авч, ялалт байгуулна гэж хараад байгаа. Ер нь бол нам, эвсэл гэж туйлшрахгүйгээр Монголын ард түмний минь сэтгэл санааг нь тайван байлгах, улсыг маань улс шиг болгож чадах хүнийг гаргах хэрэгтэй.

- Ирэх 12 сарын 21-нд Маяачуудын тоолол дуусаж, дэлхий даяар их сүйрэл болно гэж шуугиад байгаа. Энэ өдөр чухам юу болох вэ?

- Энэ яриа дэгдсэнээс хойш энэ өдрийн талаар өдөр бүр шахуу сэтгэлдээ тольдохийг хичээж байна. Яагаад ч юм надад энэ өдөр хаалттай харагддаг.

Гэхдээ тэр үед "10 хоног харанхуй болж, үгүй бол 10 хоног нар гарч, Ертөнцийн муу муухай бүхэн үгүй болно" гэсэн мэдээлэл ирсэн. Би энэ өдрийг муугаар биш харин ч сайнаар бодож байгаа. Буруу замаар амьдарч, бусдад гэм хийж явсан, нүгэлтэн бүхэн энэ өдөр шийтгэгдэнэ. Энэ өдрөөс хойш Монголчууд илүү гэгээрнэ. Ертөнц ч мөн адил гэгээрнэ.

-Хүний зөв амьдрах хувь тавилантай холбоотой юу?

-Хувь тавилан гэдэг нь тухайн хүний зурсан зурлага юм. Хүн зөв амьдарч, зөв явахын тулд аль болох юмыг сайн талаас нь бодож сэтгэх хэрэгтэй. "Хүний санаа өөрт нь тусдаг" гэж сайхан үг бий. Хүн бие, хэл, сэтгэл гурваар үйлийн үрийг хураадаг. Үйлийн үрийг өөртөө хураахгүйн тулд аливаа зүйлийг сэтгэлээсээ хийж, ядарсан ардад өглөг өгч, тэнгэр, уул усандаа өргөл өргөж байх хэрэгтэй.

Мөн аливаа нэг уул усыг тахиж шүтэж байх хэрэгтэй. Хэдий таны төрсөн нутаг 1000, 1500км-н цаана ч гэсэн оршин амьдарч буй газрынхаа уул усыг "нутгаа" гэж сэтгэн, шүтэх хэрэгтэй. Учир нь энэ бүх үүл

ус чинь нэг л тэнгэрийн дор оршиж байгаа.

Хэрэв та энэ өдрөөс хойш сайн сайхан бүхнийг бодож, хүнд туслаад явбал өмнөх өдөр, сар, жилд хийсэн нүглээ бага ч болов нимэглэж чадна. Ингэж чадвал та хүн сайн хүн.

- Үйлийн үр гэхээр хүмүүс заавал "муу" гэж ойлгодог. Сайн үйлийн үр гэж байдаггүй юм уу?

-Байлгүй яахав. Сайны талын үйлийн үр гэж бий. Энэ бол тухайн хүний хувь тавилантай холбоотой. Үйлийн үр гэдэг нь муу юм хийгээд л байвал хуримтална.

Бөө, лам, бид бүгд дээрээсээ нэг л тэнгэртэй. Нэг л бурхантай. Тиймээс шашин бүх хоорондоо эв найртай байж зовсон олны үйлийн үрээс хугаслах юмсан гэж хүсдэг.

Хүн бүр өөр өөрийн хувь тавилантай, өөр өөрийн зурсан зурагтай. Аливаа хүн өөрийнхөө зурсан зурлагаар л явна.

Жишээлбэл, Та нэгэнд хайртай болчихоод, өнөөхтэйгөө суух гээд хамгийн чадалтай, хамгийн мундаг гэсэн үздэг хардаг болгон дээр очоод өөртөө татуулаад, ном уншуулаад байлаа гэж бодоё. Гэтэл тэр хүн тантай ханилах тавилангүй, өөр хувь тавилантай байвал хэзээ нэгэн цагт хоёр тийшээ болж, өөр өөрийнхөө замаар л явна.

"Зөн билгийн тулаан-5" нэвтрүүлгийн өрсөлдөгчид хэр чадалтай санагдаж байна. Хэн энэ удаагийн тэмцээнийг тэргүүлэх бол?

-Жаран чавганц уралдахад нэг нь түрүүлдэг" шүү дээ. Мэдээж хүн бүр дотроо түрүүлчих юмсан гэсэн бодолтой байгаа байх. Миний хувьд түрүүлэх нь зорилго биш, өөрийгөө хаа хүртэл явахаа үзэх нь чухал. Ялагчийг Монголын ард түмэн л сонгоно. Энэ удаагийн тэмцээнд маш мундаг хүмүүс орсон байна лээ. Урьд урьдынхаас бараг 100 хувь илүү зөн билэгчид оролцон "тулалдаж" байна.

-Сүүлийн үед албин тийрэнгүй хашаа, байшин, машин олон болжээ. Хүний сүнс яагаад хорогддог юм бэ?

-Хүн өөрийн шунал хүслээс болж, өөртөө муу юм дуудаж байдаг. Мөн өөрийнхөө шуналыг дарж чадахгүй байгаа учраас нас барсынхаа дараа очих ёстой газартаа хүрэхгүй хорогдож хоцордог. Бас амиа хорлосон, явах цаг нь болоогүй хүн гэнэт нас барвал араас нь ном сайн уншуулж, буян их хийж байх хэрэгтэй.

Амиа хорлосон хүний сүнс нас нь дуустлаа хоёр ертөнцийн дунд тэнэдэг. Өөрөөр хэлбэл, Тухайн хүн 80 наслах байсан ч 20 настайдаа амиа хорлосон бол үлдсэн 60 жилдээ төрлөө олохгүй, очих газраа очихгүй зовдог. Хэдийгээр амиа хорлож, нас барсан хэдий ч 60 жил тэнэж явахдаа хийсэн үйлийн үрээ дараа төрөлдөө дахиад эдэлдэг.

Үүнийг шавьдаа ч хэлдэг.

-Баярлаа.

Саак.news.mn

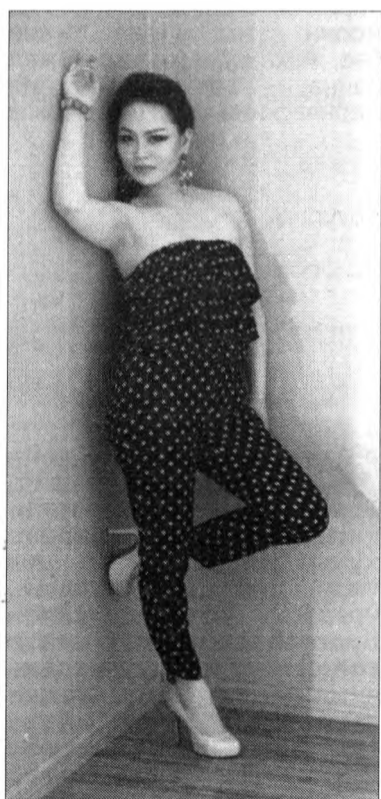
"Одон" телевизийг үүсгэн байгуулагч МУСТА боллоо

Үбэр Монголой "Одон" телевизийг үүсгэн байгуулалцаж, "Одон" хэмээх нэрийг нь хайрлан, анхны найруулагчаас нь эхлээд Телевиз радиогийн хорооны дэд даргын албыг олон жил үр бүтээлтэй хашсан ахмад уран бүтээлч Хүрэлийн Бүрэн Монгол Улсын соёлой түрүү ажалтан цол тэмдгээр энгэрээ мялаалаа.

Шагналыг Монгол Улсаас Бүгэдэ найрамдахХятадай арадай уласта Хөх хотноо суугаа Ерөнхий консул Б.Энх-Амгалан гардуулжээ. Монгол үндэсний хөгжмийн нэрт судлаач, ахмад сэтгүүлч Х.Бүрэн өдгөө гавьяаныхаа амралтанд гарсан ч Үбэр Монголой Урлагийн дээд сургуульд урилгаар ажиллаж, сурган хүмүүжүүлэх ажлаа үргэлжлүүлсээр яваа юм. Монгол улс, Үбэр Монголой хооронд соёлын харилцааг өргөжүүлэхэд ихээхэн хувь нэмэр оруулсан энэ хүнийг Өвөрмонгол дахь Монгол иргэдийн нийгэмлэгээс Монгол Улсын соёлой түрүү ажалтан цолд тодорхойлжээ. Монгол улсаас төр засгийн шагнал хүртсэн хүмүүсийг өвөрмонголчууд ихээхэн хүндэтгэж "Төрдөө үнэлэгдсэн хүн" хэмээх давхар өргөмжлөл гардуулдаг юм.

А.Түмэн-Өлзий: Би хэзээ ч гадаад хүнтэй суухгүй

Нийтийн болон ардын дууны төрөлд өөрийн гэсэн өнгө төрхөө тодорхойлж гарч ирсэн залуу дуучин А.Түмэн-Өлзий америк залуутай сүй тавьсан сураг сонсогдлоо. Түүнчлэн, "дуучин маань ч түүндээ ухаангүй хайртайгаа илчилсэн байна. Түүний сонгосон эр чинээтэй баян нэгэн гэх бөгөөд А.Түмэн-Өлзийг оюутан байхаас дууг нь уйлан сонсдог шүтэн бишрэгч нь гэнэ" гэх мэдээлэл цацагдаж байна. Энэхүү цуурхлын үнэн эсэхийг асуухаар түүнтэй холбогдлоо.

- Таныг чинээлэг америк залуутай сүй тавьсан гэж сонслоо. Энэ үнэн үү?

-Энэ мэдээлэл худлаа. Би юу боллоо гэж гадаад хүнтэй суух билээ.. Надад "Монгол" гэх зурх сэтгэл, омогшил бий. Хэзээ ч харийн хүнтэй суухгүй.

-Шинэ залуу дуучин тэр тусмаа эмэгтэй уран бүтээлчдийг хардах хүн олон байдаг. Тодруулбал спонсорын тал дээр гэх үү дээ?

-Хардлага ихтэй хүмүүст хэлэхэд цэвэр уран бүтээлийг дэмждэг олон хүмүүс байдаг юм шүү гэж хэлмээр байна. Харин эдгээр уран бүтээлд хайртай хүмүүсийг уран бүтээлчидтэй нь холбон хардаж, сэрдэж, нэр хүндийг нь унагадаг. Ер яагаад эмэгтэй хүнд итгэл үнэмшил төрүүлдэггүй юм бэ гэх хувийн бодол ч төрдөг. Харин ч манай хүүхнүүд маш их хүчтэй.

-Сүүлийн үед ямар уран бүтээл дээр ажиллаж байна вэ?

-Би өнгөрсөн жил анхны "Хайр ирнэ" цомгоо гаргаж байсан. Хэдхэн хоногийн өмнө "Сэтгэлийн толь" цомгоо хэвлэлтэд явуулсан. Тун удахгүй сонсогчдын гар дээр хүрнэ. Шинэ цомогт маань хүмүүсийн сэтгэлд хоногшсон, дурсамж сэргээх хуучны дуунууд багтаасан. Олон хүний сэтгэлд хүрэх байх гэж найдаж байна.

24tsag.mn

2012 он - Росийн түүхын жэл

БУРЯАДАЙ ТҮРҮҮ ХҮБҮҮДЭЙ НЭГЭН

Агын Буряадай автономито округой элитэ ех хүтэлбэри-лэгшэ ябаһан Бадма Цыренович ЦЫРЕНОВЭЙ депутатай ажал хэрэгүүд тухай хөөрөхэ байна. Мүнөө Бадма Цыренович мэндэ нуугаа наа, 81-тэй болоод ябаха нааб даа.

ГУРБА ДАХИН ДЕПУТАТ

Бадма Цыренович Агын талын ажалша малша арад зоной этигэл найдабарид гурба дахин хүртэжэ, СССР-эй 7-9-дэхи зарлалай Верховно Сөвөдэй депутатаар һунгагдажа, 1965 онһоо 1975 он хүртэр эрмэлзэл түгэс хүдэлһэн гэшэ. Хүнэй, олон зоной найдабарид хүртэжэ гэшэ бэлэн хэрэг бэшэ, шанга, бэрхэ, хэлһэндээ хүрэдэг, аргагүй хүндэтэй хүн байһыень гэршэлнэ ха юм даа. Хэзээшье иимэ ехэ үүргэтэй ажал хэрэг эрхилжэ ябахада, тэрэнэй досоо олон-олон хараа түсэбүүд, нанамжанууд түрэдэг һэн бээ. Харин тэдэниие дүүргэхэ гэжэ эрид шиидэнгээр оролдогш хэн. Бадма Цыренович Агынгаа тала дайдые индустрижүүлхэ гэхэн һэдэлгэ гаргажа, эдэбхитэйгээр ажал ябуулһан юм. 1966 ондо Дарһанай станциһа Орловск хүртэр 99 модоной газарта зайн галай утаһа татуулха асуудал шиидхэ, тэрэ үедөө гүрэн дотороо болон холо ойгуур суурһан Орловск дээрэ вольфрам болон тантал ашагта малтамалнуудые болбосоруулһан комбинат, Будаланда түмэрэй-бетоний болон шлакоблогий хэрэгсэлнүүдые үйлдбэрлгын завод байгуулаха хэрэгтэ горитой хубитага оруулһан юм. Тэрэнэй досоо Ага нутагайнгаа түб һуурин болбосон түхэлтэй болгохын тула хайшан гэ хэ дээрэб, хаана ямар барилга эрхилхэб, яажа хүн зоной байра байдал зохёохоб гээд, хэдэн олон юмэ бодомжолхо сагууд найсал болоһон байха даа.

АГА НЮТАГАЙ ТҮХЭЛ ШАРАЙ ҺАЙЖАРУУЛАА

Тиин хэдэн жэлдэ толгой соонь ябаһан һанал бодол бэлүүлэнгээ тосхоной хүгжэлтын генеральна түсэб тодорхойгоор табигдаһан юм.

Уужам тэнюун тала дайдатай, байгааһаа үршөөгдэһэн алим жэмэсээр баян ой тайгатай, хүн зоние аргалха эршэтэ аршаан булагуудтай болон олоной һонирхол татадаг түүхэтэ газарнуудаа хайшан гэжэ һалбаруулхаб, бүрин бүтэнөөр саашанхи үедэ дамжуулхаб гэжэ бодомжолхо. Тэрэнэй хажуугаар Бадма Цыренович ажалшадай депутатуудай Агын округной Сөвөдэй гүйсэдхэхэ комитетдэй түрүүлгшээр хүдэлжэ байхадаа, хүдөө ажахыгаа ни-лээд хүгжөөгөө, нара һалхинһаа, аадар борооһоо газарай хүрһэнэй нурахагүйн ту-ла элдүүлгын тусхай гурим байгуулаа, хүн зоной бүхы юумэндэ гамтайгаар хандахые уряалдаг байгаа. Ага нутагай улам һалбархын, хүгжэхын тулада барилгын үйлдбэринүүд яаха аргагүй хэрэгтэй. Тиимэһээ тэрэ үедэ Агын хирпиисын, Могойтын избёосхын заводуудые, модо үйлдбэрлгын комбинат һэльбэн шэнэлһэнэй ашаар округ дотор барилгын ажал улам хүгжөөгдэһэн гэшэ. Мүнөөнэй Агын муниципальна захиргаанай байшангай һуурида тэрэ үедэ байһан хуушан гэрнүүдые сүлөөлөө һэн. Тиин тэрэ холын сагта олон дабхартай, хэдэн олон айлай байхаар, уһаар, дулаагаар хангалгатай болбосон түхэлтэй гэрнүүдые барихые түсэблэһэн, саашадаа округой Захиргаанай, ажаһуугшадые хангалгын байшангууд удаа дараалан бодхоогдожо, Ага тосхоной түхэл шарай һэргээһэн юм.

АРАДУУДАЙ ХАНИ БАРИСААН ХҮГЖӨӨГДӨӨ

Бадма Цыренович Цыренов Москва ошоходоо, тэндэ үнгэргэгдэһэн СССР-эй Верховно Сөвөдэй сессинүүд болон бэшэшье ехэ суглаануудһаа хэрэгтэй болохо баримтануудые бэшээд ерэхэ, тэдэн хойшодоо һайса хэрэглэгдэһэн юм гээд Агын мэдээжэ уран зохёолшо Гарма Цырендашиевай «Звезда над степью» гэжэ Бадма Цыренович тухай ном соонь бэшэгдэһэн.

1974 оной февральин 14-дэ РСФСР-эй Верховно Сөвөдэй Президиумэй Түрүүлгшэ Михаил Яснотой «Арадуудай

Хани барисаанай орден» сугларагшадай нэрмэ альга ташалган доро округой тугта зүүхэдэнь, Агын буряадууд ехэтэ баярлаа һэн. Тэрэ ехэ удха шанартай хэмжээ ябуулгын удаа Михаил Яснотой Бадма Цыренов хоёр Ага һууринай гол гудамжаар ябажа, түб һууринай түхэл шарайе зохёон һалбаруулха тухай удаахан хөөрөлдэһэн гэдэг. Бадма Цыренович Верховно Сөвөдэй депутат байха үедөө гүрэнэй делегациин бүридэлдэ орожо, Исланди ошожо ерэхэн. Тэндэхи зоной ажабайдалаар ехэтэ һонирхожо, тэрэндэ һайшаагдаһан зарим дүршэлье халан абаха, хэрэглэхэ тухай хөөрөө һэн, - гээд тэрэнэй хани нүхэр Лхам-Цырен Жигжитовна дурсаа һэн. Эгээл тэрэ бодоолоо бэлүүлэн, Ага тосхон дээрэ тэрэ үедэ хүдэлжэ, хүйтэнэй сагта дулаагаар хангажа байһан 40 багахан котельнинүүдые болгоулжа, централизованно котельни байгуулһан юм.

Депутат хүнэй ажал бэлэн бэшэ, тэрэндэ найдажа һунгаһан зоной этигэл найдалда хүртэжэ, хүнүүдтэй хөөрөлдэжэ шадаха байха болоно. Энэ талаар хэлэхэдэ, Бадма Цыренович Цыренов 1967 ондо СССР-эй хэлхээ холбооной министрэ орожо, округой хэлхээ холбооной гэр барюулһан, тэрэл жэлдэ СССР-эй автомобильна харгын министр Трубицыниие Ага нутагаа урижа, байра байдлаа бодото дээрэнь харуулһан, тэрэнэй ашаар Агын АТП олон техникэтэй боложо, ажаллаа ябуулаа, ажалшадайнь гэр байра баригдаа.

ЖАРГАЛСАЙХАН ХҮДӨӨГЭЙХИДЫЕ БАЯСУУЛАА

Нэмэжэ хэлэхэдэ, бүри урдань Согто-Хангилай түрүүлгшэ байха үедөө тэрэ сагта оюутан ябаһан, удаань Монгол улсын арадай зүжэгшэн, профессор болоһон Дэмбэрэлын Жаргалсайхание урижа, хониной ноһо хайшалагшадай дунда болоһон бүхэроссийн конкурсдо хабаадагшадай дунда гоё һайхан дуунуудые арад зондоо бэлэглүүлһэн. Жаргалсайхан «Мартаагүйб»

Бадма Цыренович Цыренов түрүүтэй Агын делегаци Чукоткын округной Сөвөдэй түрүүлгшэ - СССР-эй Верховно Сөвөдэй Президиумэй гшүүн, СССР-эй Верховно Сөвөдэй депутат Лина Григорьевна Тынельдэ айлшаар ошоод байна

гэхэн ном дурсалга соогоо тэрэ үдэр тухай тодорхойгоор бэшэһэн байдаг.

- Эгээл тэрэ үдэрын аадар бороо орожо байһан, тиимэһээ бороо хурын хүгжэм, ноһо хайшалдаг машинануудай хүнхинөөн, хонидой маараан, баярлаһан зоной альга ташалганай зэдлээн соо 20-ёод дуу дуулаа һэмби, артистын ажабайдалдамни одоол мартагдашагүй эгээл түрүүшын концерт боложо, ехэл баярлаа һэм, ёһотойл аха нүхэр, холые хараһан, хүндэтэй хүн һэн даа, - гэжэ бэшэһэн байдаг.

ХҮНЭЙ ТҮЛӨӨ СЭДЬХЭЛЭЭРЭ

1968 ондо Москвагаар ябажа, Могойтын межрайбаза гэшые хүгжөөхэ талаар ехэ ажал ябуулаа, Агын хилээмэнэй заводой барилга үүлэһэн. Олон залуушуулые Москва, Ленинград болон бэшэшье хото городуудта элдэб мэргэжэлтэд, хүтэлбэрлэгшэд болохыень эльгээдэг байгаа. Эмшэдые ординатура болон аспирантурада һурахыень дурадхаха. Хүндөөр үбдэһэн, үбшэнөө аргалуулжа ядаһан зоние Москва хотын түбэй клиникэ эльгээхэ талаар тэрэнэй аша габьяа аргагүй ехэ. Хүн зоной ажабайдал һайжаруулхын, ерээдүй һайн сагай, түрэл арадайнгаа урагшаа тэгүүлхын түлөө тэрэ ехэтэ оролдоо, хүн зондо һайханаар хандадаг шадабаряараа тэдэнэй досоо

дүүрэн найдал түрүүлжэ, залиршагүй гэрэл бадаруулха арга шадабаритай хүн байһыень тэмдэглэнгүй байхын аргагүй.

АША ГАБЬЯАНЬ СЭГНЭШЭГҮЙ

Бадма Цыренович Ажалай Улаан Тугай орденоор, «За трудовую доблесть», «За доблестный труд в ознаменовании столетия со дня рождения В.И.Ленина», «50 лет Вооруженных Сил СССР» болон «Монгол Арадай Хувисгалын 50 жэлийн ой» гэхэн медальнуудаар шагнагдаһан юм.

Энэ хүнэй һайхан нэрэ мүнхэлэгдэжэ, Ага тосхоной гудамжа нэрлэгдэһэн, гэхэтэй хамта 2001 онһоо эхилжэ, тэрэнэй дурасхаалай барилдаанай мүрысөөн жэл бүри үнгэргэгдэдэг, тамиршад барилдаашадай дунда болодог Агын округой Кубокта хүртэхын түлөө эгээл хүндэтэй мүрысөөнүүдэй нэгэн юм.

Нэмэжэ хэлэхэдэ, Бадма Цыренович хадаа һүүлэй жэлүүдтэ Агын тойрогой Захиргаанай толгойлогшоор ажаллаһан, Гүрэнэй Дүүмын депутат ябаһан, мүнөө Забайкалийн хизаарта Федеральна инспекторээр ажалладаг Баир Баясхаланович Жамсуевай түрэн эсэг болоно. Тиин Баир хүбүүгээ дүү хүрэгэнэйдөө үргэжэ үгэһэн юм.

Цырегма САМПИЛОВА.

АРАДАЙМНАЙ БАЯЛИГ - ХОШОН ЗУГААТАЙ ШОГ ЁГТО ДУУНУУД

Буряадууд үгэ үсөөнтэй. Зоной һанаанда таараагүй юумые дуугаралдажа, тоосолдожо элирүүлхын орондо хүниие ехээр гомодхоонгүй хүнгэхэнөөр дайраад абадаг, өөрыгөөшье шүүмжэлдэг дуунуудые дууладаг байһан.

Шэлүүсэнэймнай эдеэлсэ

Шэрэнги булагай оёорто.

Шиниимни зугаалса

Шэрэмхэн танхын оёорто.

Тамхиинь татаагүйб,

мэдэнэгүйб,

Тангалайда гашуунтай

гэлсэгшэ.

Тангилаар ябаагүйб,

мэдэнэгүйб,

Тархишье гунигтай гэлсэгшэ.

Энэ дуу ерээд оной үеэр Хүнхэр ошохоёо байһан автобус соо таби ехэ гараһан сэбэр шарайтай, бүхы юумые үзэһэн гэжэ тухайлхаар, бага халамгай хүнэй дуулажа һуухадань, ехэ һонин байгаа бэлэй. Тэрэ хүн өөрыгөөл дуулаа бэшэ аал даа. Адуун Шулуунда Буурын хүнды байдаг. «Буурын хүндын харгыгаар бухатай гүнжан шурьюулна» гэхэдэнь, басагад өөрыгөө шэмхээд абаха жэшээтэй. «Гээлмээн хоёр тобогорттой, гэмэргэн хоёр басагадтай. Хадата хоёр тобогорттой, хараалша хоёр басагадтай». Хадамда ошодоггүй, хүнэй дүтэлхээ айхаар басагад байгаа хаш. Һүүлдэнь хуу гэр бүлэ болоһон юумэ ааб даа. Иимэ дуунууд ород частушкануудаар

зэргэсүүлмээр.

"Айдар гансым хажууда

айлшаниинь юм гү даа

гонжиинна.

Тангил гансым хажууда

танильнь юм гү даа танжиинна".

Дурлаһан хүбүүн бодолгото

болон, таажа ядана, дургагүйлхэнэ.

ЁОХОРОЙ ДУУН

Загал улаан хурдан даа,

Зандан ташуур хэрэггүй,

хэрэггүй.

Залуу бидэнэр солбонди,

Залхуу ногтуу хэрэггүй,

хэрэггүй.

Таби гаран онуудта залуушуулай һандарһан байдалые зохёожо, эршэмтэй ажаллажа ябаһан үе. Баһал тэрэ үеэр Хүнхэр Будаланайхид дуулалдаха:

Баруун Зантаа басагадгүй

Бадараа гансаараа

жунхаяантай.

Булялдаанайл хүбүүн байжа

боллоо ха.

Нютаг бүхэндэ иимэшүү дуунууд байдаг гэшэ ааб даа. Арадайнгаа аман зохёол һэргээжэ, таабари, оньһон үгэ хэрэглэжэ, зугаалжа, энээлдэжэ ябаха болтогойбди. Арадайнгаа дуу дуулажа, сэдьхэлэйнгээ ульһа хубаалдажа ябаял.

Галина ЕШИЖАМСОЕВА.

Буряадай түрүү хүнүүд

“Аламжа Мэргэн Арюун Гоохон-2012” гэнэн конкурсно

“Сагаан үбгэн-2012” гэнэн конкурсно

ЭНЭЭХЭН НАНАНДАА ЯБАНАМНИ ХҮНҮҮДЭЙ ХЭРЭГТЭ ТУНАТАЙ БАЙБА

Нангин Байгалай хормойдо, Хаһаа голый эрьедэ, Булюу хууринда Монхори Михаала ба Мугдуунай Валя хоёрой бүлэдэ 1935 оной дунда Баасаб үдэр хоёрдохи үри хүбүүн түрэжэ, Баасал гэжэ нэрэ зүүгээ. Энхэржэ дахуулха дүүнэрые хойноо дахуулаа. Хүдөөгэй үхибүүн хадаа хойто хоёр мээс дээрээ бодохооо “бургааһан” мориёо унаад, үргэн дэлхэйе үдэрэй гурба эрыюулдэг нэн.

Эхэдээ эрхэлжэ, эсэгэдээ нэнгэжэ ябатарнь, 1941 оной зэбүүн үдэрнүүд эхилжэ, баабайнь нютагайнгаа эршүүлээр суг дайнай газар морилбо. Зургаатай хүбүүн эхынгээ тулгань боложо, хатуужаагүй мэнгээрһэн ээм дээрээ эрын үүргэ тогтоожо абаа. Эжыдээ туһалжа, дүүнэрээ харалсажа, Байтагай хургуулида ном үзэжэ, “Ворошилов” колхоздо үбһэ сабшажа, газар морёор хахалжа, тарья хуряжа ябаа.

Дайнай дүүрэхэдэ, баабайнь бусажа, наһанайнгаа амаралтада гаратараа колхозой түрүүлэгшэ, бригадир, животноводоор ажаллаа. Найман үринэрын хуу булта дунда хургуулия медальтайгаар, дээдэ хургуули улаан дипломтойгоор дүүргээд, өөрынгөө мэргэжэлээр ажалланад. Иимэ баян, ажалша бэрхэ бүлэдэ ехэ болоһон намтартай.

Баасалнай Байтагай хургуули дүүргэһэнэй һүүлээр Улаан-Үдын зооветинститутда барилгын факультет шэлэжэ ороо. Институдаа дүүргээд, диплом абахадань, үшөө заха холын Захаамин, тэрэнэй Джидакомбинат ошохо гэршэлгэ барюулаа.

Энэ гэнэнһээ хойшо Баасалнай Василий Михайлович гүүлдэг боложо, хада уулата Захааминай вольфрам-молибденэй комбинатай татахаһаа таһаршагүй, матахаһаа хухаршагүйгөөр хуби заяагаа холбоо.

“Сэлгээ Захаамин нютагтай хүн” – гэжэ дуулаад, Байтагай зониие нэгэ бага бахардуулдаг.

“Мастер стройучастка” гэжэ түрүүшын зиндаа, ажалайнь дэбтэрэй эгээ түрүүшын хуудаһанай мурнууд.

“Мастераймнай” түрүүшын дүн – Закаменск городой дунда хургуулин байшан. Үшөө шэрын үнэртэй хургуули соо хонхо жэнгиржэ, хүүгэдые хэшээлдэ урихадань, барилгашадай зүрхэнэй сохисо шангадаһан байха ёһотой.

“Мастерай” оролдолгые үндэрөөр сэгнэжэ, “Начальник железобетонного цеха” гэнэн зэргэтэй болгоо. Энэ зиндаада ябахадань, Сахир дээрэ 600 хүнэй хуудалтай соёлой байшан барилсаа, олон янзын барилга Зэдэ станци дээрэ бүтээгдээ, тэрэнэй тоодо дунда хургуули, райкомой байшан г.м. Петропавловкада ТЭЦ, Закаменск, Тори, Сэлэндүүмые ЛЭП-эй утаһаар холбоо. Хүнэй байра, малай фермэ олоор бодхоһониний уладай хэрэгтэ ехэ сэнтэй байна.

Бүхы гүрэн соогоо, илангаяа гүрэнэй зүүн хизаарта туһатай, хэрэгтэй Джидакомбинатай “обога- тельная фабрика” гэжэ таһагые шэнэ байрада оруулхадань, комби-

надын шэнэ онһон арга хэрэглэжэ шадаха болоод, хэды ехэ нүлөө олооб даа.

Бүхы бариһан, бүтээһэн хэрэгүүдыень бултыень тооложо шадахагүй байнаб. Джидакомбинатай “Начальник управления капитального строительства” гэжэ зиндаатай олон жэлдэ худэлөө, һүүлээрнь Джидакомбинатай барилгын ахалагша инженерээр амаралтада гаратараа хүдэлөө. “Буряад Республикын габыята барилгашан” гэжэ нэрэ зэргэтэй.

Ямаршые ажалда хүдэлхэдэнь, ээмынь дүнгэжэ ябаһан наһанайнь хани нүхэр Нина Батюровна Баймева-Миронова, Захаамин хууринай мясокомбинатай мастераар, директорээр хүдэлөө.

Угаа залгуулха хүбүүтэй, хоёр сэбэрхэн басагадтай. Үхибүүдын хуу булта дээдэ мэргэжэлтэй ажаллажа байнаб. Дунда басаганиинь Лилия Миронова БГУ-гай обсерваториие хүтэлбэрилнэ.

Ашанарын мүнөө дээдэ хургуулида үзэнэд. Василий Михайлович пенсидэ гарахадаа, Улаан-Үдэ зөөжэ ерээд, өөрынгөө гэр табинхай, үгэрсэ, морхооб ургуулжа һууна.

«Наран-Гоохон» ансамбльда ябажа, урданайнгаа дуу хатар, ёһо заншал залуу зондоо харуулжа, буян оложо ябана. Василий Михайловичай хабаадалгатайгаар “Наран-Гоохон” буряад зоной ёһо заншал, дуу хатар, аман үгын абдарай нюуса, хии халхитай жэшэмээр “Ардагай хатар” Монгол, Солонгос, Хитадай, Тува, Хакаси, Саяан уулын хормойгоор эдэлжэ, хүн зонииен хужарлуулаа. 76 наһан дээрээ иимэ ажал хэжэ ябаха буянтай, зоригтой хүнэй талаан гэжэ һананаб.

Д.ИМЕДЕЕВА.

БУУРАЛ ҮБГЭНЭЙ ХӨӨРӨӨН

Буурал толгойтой үбгэн һаншаг сагаан төөдэй хоёрой городой гудамжада бэе бэе дүнгэхэдөөд, илдамханаар хөөрэлдэжэ ябахыень хараад, зорюута хүсэжэ ерээд, эхиридэй зоной заншалаар “Та хоёр хаанахинайбта”, - гэбэб.

Хун шубуун гарбалтай, Хуһан модон сэргэтэй, Алан Гуа эгэшэтэй, Агуу Чингис зээтэй, Буха Ноён баабайтай,

Эрээн Гутаар эсэгэтэйбди, - гэжэ үбгэжөөл харюусаба. Би ехэ һонирхооб, тээд юушые балай ойлгоогүй хадаа нэгэ бага элирүүлхэ һанаатай, - ямар уг гарбалтай гээшэт? - гэбэб.

Буурашагүй буурын Найманай Хангиршагүй Хадаалайн долооной

Эрхэбшын табанай, Мотони дүрбэнэй ашанад, Пайвли Мяхуулайн тээли хүбүүн бэри хоёрбди, - гээ.

“Наһан үндэр гү?” - гэхэдэм, - гуламта яа носоожо, адал алгаяа түбхинэн үдэрһөөмнай хойшо тэрэнги тэгшэ таби сэсэглээ”. “Тиигээ хадаа алтан шүрэ дээрэтнай сэргэм үргэжэшые болохо гүб? - гэхэдэм, үгы, нэгэ бага хожомдоош, сагаалганай урдахана түрээ наяруулаабди, - гээ.

- Энэ үндэр наһандаа тамнай юу хэжэ, юу эдижэ энэ хүрэбэт?

- Үхибүүн наһамнай бидэ хоёрой дайнай зэбүүн жэлнүүдэй үхибүүдэй хуби заяантай тон адли; үлэн хооһон, үбдэг соорхой ябагдаа.

1960 ондо Ангарск хотодо намжаа Тальхийн дангина Пагадаева Светэтэй уулзажа, хоёр зүрхээ холбоод, мүнөөшые хүтэрэлдэжэ ябанабди. Ардай ажахыда шадалаараа оролдожо хүдэлөөбди. Бинь Эрхүүгэй нархоз дүүргэһэн мэргэжэлээрээ, Светэмни соёлой халбарида хүдэлһэн газараа богони-хоноор нэрлэн тоолоо һаа, бидэ хоёрой хүн зоной ажабайдалда оруулан жаса тиймэшые бага бэшэ гэжэ һанагшаб, жэшээлхэдэ, сантехник, газозэлектросварщик, планова таһагай дарга, техникумэй багша, трестын таһагай экономист, Усть-Ордын тойрогой түсэбэй комиссиин

дарга, Усть-Ордын тойрогой планова комиссиин даргаар хүдэлһэнби. 1981 онһоо Байгал-Амарай шэрэм харгын зам барилгада ажаллахадаа, хэды олон яһанай хүбүүд, басагадаар танилсаа, нүхэсөө гээшэбди даа. Энэ нүхэдэйнгөө шэн габыа мүнхэрүүлэлгэдэ хубитаяа оруулжа, “БМ – жар сердце молодых” гэжэ ном найруулжа хэблээб.

Светэмни эдэ олон яһатанай сүлөө саг үнгэргэлгэдэ хубитаяа оруулжа ябаа. “Корчагинец” гэжэ ДК-гай директорээр наһаараа хүдэлһэн юм

БМ дээрэ “Начальник планового отдела” гэжэ тушаалтай байгааб, үшөө СМП-670 партиин даргын орлогшо байгдаа.

1988 ондо Улаан-Үдэээ бусаабди. Эндэ эгээ түрүүшын кооператорнуудай съезд эмхидхэнби. Кооператорнуудай даргын орлогшоор ходо хүдэлөөб. 1992 онһоо республикын Уран зохёолшодой холбооной дэргэдэхи “Фонд социальной защиты” гэнэн жасын даргаар ябаһанби.

Ургажа ябаһан залуушуулнай үг гарбалаа, түүхэээ һайн мэдэдэг хүбүүд болоһой гэжэ оролдоноб. Түүхэ уудалжа, уг залган үгай бэшгэ хэблүүлээб. Тэрэмни “О предках и потомках народа Хадалай Нэнгэлдэрского рода” гэжэ нэрэтэй.

Светэмни мүнөөшые “Уртал” ансамбльда ябана. 1988 онһоо ансамбльта яа хари гүрэнүүдээр ябажа, буряадай ёһо заншал, дуу хатар, аман үгэнүүдые Итали, Ирак, Иордани, Монгол, Хитад, Польша, Германи гүрэнүүдэй хүн зондо дэлгэрэнгыгээр харуулаа.

Бидэ хоёр угымнай залгаха гурбан хүбүүдтэйбди, харида хүргэхэ басагатайбди. Табан ашада, гурбан гушадань энхэрүүлүүлжэ һуунабди, - гэжэ хөөрөөгөө түгэсэбэ.

Энэ хүтэрэлдөөд ябаһан хоёрнай Павлов Саввелий Николаевич Павлова Светлана Константиновна хоёр. Улаан-Үдэдэ һуудаг, Эрхүүгэй областиин Эхирид-Булагадай аймагай Шихэй хууринай.

Д.БАЙМЕЕВА, РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник.

Буян хэшэг

ТҮРЭНЭН ТООНТОЁО ТҮҮРЭЭНЭД

Зэдын аймагай Дээдэ Тори нютагай мэдээжэ хүнүүд тухай манай республикын зон хайн мэдэнэ. Буряад ороноймнай түрүүшын Советскэ Союзай Герой Гармажап Гармаев, Дугаржап Дашиев, Содном Будажапов, Сергей Чагдуоров гэхэ мэтэ олон бэлиг талаантай хүнүүд байгаа. Мүнөөнэй сагташье олон бэрхэ хүнүүд бии болонхой: Любовь Цыдыпова, Эрдэни Жалцанов, Анна Тумурова, Алдар Дашиев гэгшэд.

жэл бүри обоо бурханаа тахихадаа, үри хүүгэдые баярлуулхын тула олон манай нютагаархид хото городууднаа ерэжэ, наада-мүрүсөө үнгэргэдэг заншалтай. Нютагай мэдээжэ ажалай ба спортын ветеран Д.С.Ванжилов арбан табан жэлэй хугасаа соо нютагтаа хүнгэн атлетикээр мүрүсөө үнгэргэдэг. Бэлэг сэлэг, медаль, грамота болон бусад хэрэгтэй юумэнүүдые манай хүндэтэ ветеран абаад ерэдэг юм.

Майн 9-дэ, Агуухэ Илалтын хайндэртэ дайнда ябаһан абанарайнгаа, аха дүүнэрэйнгээ нэрэнүүдые мүнхэлжэ, нютагай зон

волейбол, футбол, хүнгэн атлетикэ, шатар, бүхэ барилдаан гэхэ мэтэ спортивна наадануудые үнгэргэдэг болонхой. Дайнай ветерануудай гэр бүлэнүүд наһатайшуулые, ветерануудые, тренер, судьянуудые ба айлшадые амтатай эдээ хоолоор хүндэлдэг, Агуухэ дайнда илажа гараһан абанар тухайгаа хөөржэ үгэдэг. Буянтай хүнүүдэй ургажа ябаһан үри хүүгэд, багашуул хурдан, хүсэтэй, энхэ элүүр ябаһай гэжэ 50-60 мянганай шагналай фондтой тус хайндэр эбтэй эетэй эмхидхэжэ үнгэргөө.

Дайнай ба ажалай ветеран

Абашеев Батожаб Жимбеевичэй үхибүүдын абынгаа нэрэ мүнхэлэн, жэл бүри хабарай найхан үедэ манай хургуули дүүргэнэн эрхим хурагшадта мүнгэн бэлэг – туһаламжа барюулдаг. Хоёрдохи жэл энэ хүндэтэй эстафетэ Бадмаев Алексей Тапхаевичай үри бэе дамжуулан абаад. А.Т. Бадмаев Номто нютагта түрэнэн, дайнай ветеран, летчик, багша ябаһан.

Буянтай хүнүүдэй үри хүүгэд, ашанар гушанар хайн ябаха гэжэ мэдээжэ!

П.БАДМАЕВА.

Дээдэ Тори.

(Үргэлжэлэл. Эхининь августын 11-эй, 18-ай, 25-ай, сентябриин 1-эй, 8-ай, 15-ай, 22-ой, 29-эй, октябриин 6-ай, 13-ай, 20-ой, 27-ой, ноябриин 3-ай, 10-ай, 17-ой, декабриин 1-эй, 8-ай, 15-ай, 29-эй, январин 12-ой, 19-эй, 26-ай, февралин 2-ой, 9-эй, 16-ай, 23-ай, мартын 1-эй, 7-ой, 15-ай, 22-ой, 29-эй, апрелин 5-ай, 12-ой, 19-эй, 26-ай, майн 3-ай, 10-ай, 17-ой, 24-эй дугаарнуудта).

* Слушающие голос. Это особая категория высокоорганизованных существ, сумевшая накопить столько добродетелей, что сами непосредственно могут встречаться с богами и напрямую слушать их Учение (Дхарму). Это люди почти вышедшие на путь нирваны, они не крутятся в круге Сансары как шесть видов живых существ. Сколько бы и где бы ни проповедовалось Учение, они не устают слушать его, потому что слушание Учения является целью их жизни. На современном языке их можно назвать фанатами Учения. Шраваки обитают в своей специфической сфере.

Шасаа - (тиб.) - муу үдэр. Хүн бүхэндэ али элдэб юмэ хэхэдэн, зохистой хайн үдэрнүүд ба таарамжагүй муу үдэрнүүд гэжэ байдаг. Шасаа үдэртөө шэнэ хэрэг эхилэнгүй, холын харгыда гарангүй, гэр тойронхиёо хээд үнгэргөө хаа хайн гэдэг юм.

* У каждого человека на неделе есть хорошие и плохие дни. Есть день «чиса», когда не надо делать никаких начинаний, не надо выезжать в дальнюю дорогу, а надо заниматься повседневными домашними делами. Ниже дана таблица плохих и хороших дней для каждого человека.

Год рождения	Хорошие дни	Плохие дни
Мышь	среда, вторник	суббота
Бык	суббота, среда	четверг
Тигр и Заяц	четверг, суббота	пятница
Дракон	воскресенье, среда	четверг
Змея и Лошадь	вторник, пятница	среда
Овца	пятница, понедельник	четверг
Обезьяна и Петух	пятница, четверг	вторник
Собака	понедельник, среда	четверг
Свинья	среда, вторник	воскресенье

Шорой хамаха ёһон - арад бүхэндэ элдэбын ёһо заншалнууд байдаг. Манай буряад арад үдэр бүриингөө байдалда олон ёһо заншалнуудые баримталжа, тон нягтаар сахижа, хойшонхи үедөө ходо заажа, дамжуулжа ябаһан гэшэ. Даб гээд ханахада, шорой хамахада, ямар тиимэ ехэ ёһо журам хэрэгтэй юм бэ гэжэ бодомоор. Юрэнхыдөө, бог шоройдоо даруулшоод нуужа байтар, талын хүн (айлшан) орожо ерээ хаань, эшхэбтэр юм ааб даа. Тиигээдшье обор айлда бурхан залардаггүй гэдэг. Тиимэһээ хүнэй гэртэ орожо байхада, ерэжэ ябахада, болихо хэрэгтэй. Хүнэй ябахада, хойноһоонь бог шорой хаяжа болохогүй. Тиимэ хадань шоройгоо эртэ, хүн зонной ябажа эхилээгүйдэ хамаха хэрэгтэй байна. Шоройгоо хоймор талаһаан (бурханайнгаа хажууһаа) эхилээд, нойтон хамуураа ехээр нэбингүй, ходо үүдэн тээшэ туужа хамаха. Гэр соогоо эрьелдэхэдээ, ходо нара зүб эрьелдэхэдээ һураа хаа, хайн. Богоо хамажа байхадаа, «дул ши, ду маа ши» гэжэ хэлэжэ байха. Богоо хаяхадаа, нара наран тээшэ,

үндэр хада, обоо, уула тээшэ харуулхагүй, һүүдэрлиг газарта, модоной гү, али халаахайн узуурта хаяха, үгышые хаа, газарта булаха ёһотой гэдэг. Гэрэй эзэн гү, али хүбүүд үнэнэ, бог хаядаггүй. Хотон айл үнэнэеэ гэрһээн урагшань адхадаг. Айл нүүхэдээ, үнэнэ богоо булаад ябадаг.

Правило подметания пола. У каждого народа есть свои неписанные обычаи и традиции. Казалось бы, какое еще можно соблюдать правило при подметании пола, было бы чисто да и все! Конечно, очень неприятно, когда дом еще не прибран, приходят гости. И все же, если гость застал вас подметающим пол, то нужно немедленно прекратить это занятие. Гостя надо проводить в чистое место, извиниться и быстро закончить дело. Нельзя также бросать мусор вслед ушедшему человеку. Потому уборкой нужно заниматься рано утром, когда еще не началось движение. Начинать подметать пол надо со стороны божницы, все время проталкивая мусор

ЗОЛОТЫЕ ЧЕТКИ

Словарь с комментариями

в сторону входной двери. При разном вращательном движении по дому - надо приучить себя вращаться по часовой стрелке. Подметая пол, многократно произнести мантру очищения «дул ши, ду маа ши». Мусор нужно бросать в укромное место, чтобы не видно было звездам, солнцу и луне, а лучше его зарыть в землю. Хозяину дома и его сыновьям нельзя было бросать мусор, это дело всегда было в руках женской половины дома. При переезде на новое место жительства нужно было убрать за собой весь мусор.

Эрдэниин шүдэн - энэ буянай тэмдэг. Энэ наһандаа ехэ буян бүтээһэн хүн - олон маани уншаһан, субарга, дасангуудые бодхоолсоһон, бурханай орон ошожо, зальбарал, үргэл хэһэн хүнүүд наһанайнгаа эсэстэ ямар нэгэн бурнай тэмдэг абадаг юм гэжэ бурданай үбгэд, хүгшэд хэлсэдэг хэн. Тиимэ хүн дала-ная хүрэшэһэн аад, гэнтэ аман соогоо шэнэ шүдэнэй ургахые ехэ хүндэтэй дээрэ тоолодог, бурхан буянгимни тэмдэглээ гэжэ ехэ хаанаа сэдхэл дүүрэн бурхандаа мордодог байгаа. 1918 ондо түрэлхэн, Түхэн нютагһаа гарбалтай С.Т.Дармаевагай хэлэхээр, тэрэнэй нагаса баабайдань эрдэниин шүдэн ургаһан ха. Ламада ошожо үзүүлэхэдэн, ехэ хайн тэмдэг, хойто наһандаа сэхэ бурханай орондо ошохо, тиигээдшье энэтнай тон хоморой ушарал гээшэ гэнэн байдаг. Эрдэниин шүдэн тухай бишье заахан үхибүүн ябахадаа дуулаһан байнаб, теэд манай энэ багаар хэндэ тиимэ тэмдэг болоһон бэ гэжэ хэлэжэ шадахагүй байнаб. Манай буряад хэлэндэ эрдэни гээшэ эгээл үнэтэй шулуун-бриллиант болоно ха юм даа. Энэдхэг хэлэндэ «ратна», бурядууд Радна гэжэ нэрэтэй байдаг. Гэхэтэй хамта нэгэ иимэ ханамжада анхаралаа хандуулмаар гээд ханагдана. Хэрбээ хүнэй үтэлхэн хойноо тиимэ шэнэ шүдэтэй болоболон, тэрэ хүнэй буянайнгаа хүсөөр ехэ эди шэдитэй болоһыень харуулан тэмдэг байжа болоо ха гэжэ бодомоор. Хэрбээ тиимэ хаа, эди шэди гээшэмнай эрдэни бэшэ, «эриди хубилгаан» гэжэ

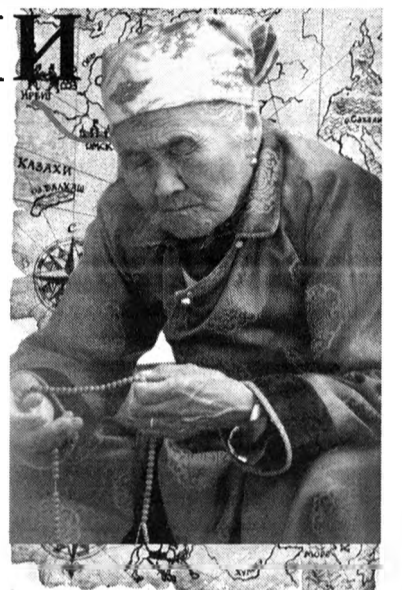
санскрит хэлэнэй «риддхивиддхиджняна» гэжэ үгэһөө абтаһан байна. Тиихэдээ тэрэ гайхамшаг тэмдэг «эрдэниин шүдэн» бэшэ «эридиин шүдэн» гэхэн байжа болоо. Байһаар байтараа удхань мартагдажа, буряад хүндэ дүтэ «эрдэни» гэжэ үгэ болошоо бэшэ гү?

* Бриллиантовый зуб - это знак благодеяния. Если человек в течение своей жизни накопил много добродетели, то на старости лет он получает какой-то божественный знак, например, новый зуб. Если такое случилось, то человек умирал совершенно спокойно, уверенным в том, что родится в лучшем месте. Такой зуб называется бриллиантовым (бур. эрдэни), но, на наш взгляд, он первоначально был назван волшебным, от санск. «риддхивиддхиджняна» - волшебство, маг, по-монгольски "эриди хубилгаан". Ошибка произошла из-за сходства слов «эрдэни» и «эриди».

Эрхи - маани, тарнинуудые уншахадаа, тооень абахын түлөө хэрэглэгдэдэг зүйл. Эрхин тоо 108 байдаг. Эрхи шэлээр, шулуугаар, модоор хэдэг. Зандан эрхи ехэ хайн шанартай гэжэ тоологдодог. Эрхинүүд баһа ондоо тоотой байдаг. Хэрбээ эрхин тоо арбан найма байгаа хаань, тэрэ Бурхан багшын үедэ байһан 18 архадые тэмдэглэнэ гэдэг. Хэрбээ 21 байгаа хаа, 21 Дара Эхын тоо болоно, гүшан хоёр байгаа хаа, бурханай бэеын 32 шэнжэ тэмдэглэнэ гэдэг.

* Четки. Это принадлежность верующего, предназначенная для счета прочитанных мантр. Четки состоят из 108 бусинок. Их изготавливают из дерева, особенно ценятся четки, выточенные из сандалового дерева, а также из камней (коралла, малахита, лазурита и т.п.) 108 - это священное буддийское число, которое раскладывается на простые множители: 108 = 1.2.2.3.3.3. Это цифры магического треугольника.

Здесь уместно вспомнить о 108 томах Ганжура, о 108 молитвенных барабанах «хурдэ», о таинствах чход

по берегам 108 озер, о 108 белых башнях - субурганых над стенами знаменитого комплекса Эрдэни Зуу, о 108 масках действующих лиц в танце богов цам, о 108 высших законах Вселенной. Бывают четки и с другими числами. Если четки имеют 18 бусинок, то, по всей вероятности они символизируют 18 архатов - учеников самого Будды, если 21 бусинку, то 21 форму богини Тары, если 32 бусинок, то это 32 достоинства или признаков Будды и т.д.

Ян-аялга. Бурханай ном элдэб янзын аялгаар уншагдадаг. Зарим газартань удаанаар татажа, хоолойгоо шахажа уншаха, зарим тэнь сан хэнгэрэгэй огсом сохилто доро түргэн аялгаар уншаха. Нэгэ хуралда олон ном уншагдадаг, тиигээд ном бухэн өөрын аялгатай байдаг. Ламанар ехэ-ехэ хуралай урда тээ хоёр-гурбаараа суглараад, ян татажа хургуули хэдэг.

* Мотив, мелодия. Во время одного молебна читается множество сутр и каждая сутра читается по своему, индивидуальному мотиву. Некоторые сутры нужно читать низким голосом с элементами горлового пения, а другие очень быстро, в темпе под ритмичные удары большого кожаного барабана и медных тарелок. Овладение мелодией чтения сутр - это целая наука. Перед большими молебнами ламы собираются небольшими группами и упражняются в хоровом исполнении той или иной сутры.

Любовь НАМЖИЛОН.

Понедельник, 25

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for Monday, 25th, First Channel. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'РОССИЯ'.

Table with TV schedule for Monday, 25th, continuing from the first channel.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for Monday, 25th, Culture section. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'ЛИНИЯ ЖИЗНИ'.

АРИГ УС

Table with TV schedule for Monday, 25th, Arig Us section. Includes programs like 'СПУТНИЦА КОРОЛЕВЫ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ'.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for Monday, 25th, Tivikom section. Includes programs like 'ЗУРХАЙ', 'ВКУСНО', 'ДЕТЕКТОР'.

Table with TV schedule for Monday, 25th, continuing from Arig Us section.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for Monday, 25th, SCS Baikal section. Includes programs like 'МУМИЯ', 'ПАПИНЫ ДОЧКИ', 'ВЕСЕЛАЯ ОЛИМПИАДА СКУБИ'.

Table with TV schedule for Monday, 25th, continuing from SCS Baikal section.

НТВ

Table with TV schedule for Monday, 25th, NTV section. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ЛИТЕЙНЫЙ', 'ОБЗОР: ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ'.

5 КАНАЛ

Table with TV schedule for Monday, 25th, 5 Channel section. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'ЖИЗНЬ В СРЕДНЕВЕКОВЬЕ', 'УТРО НА 5'.

Вторник, 26

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for Tuesday, 26th, First Channel. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'РОССИЯ'.

Table with TV schedule for Tuesday, 26th, continuing from the first channel.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for Tuesday, 26th, Culture section. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'КОПЬЕ СУДЬБЫ'.

АРИГ УС

Table with TV schedule for Tuesday, 26th, Arig Us section. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ'.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for Tuesday, 26th, Tivikom section. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ПРО-НОВОСТИ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ'.

Table with TV schedule for Tuesday, 26th, continuing from Arig Us section.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for Tuesday, 26th, SCS Baikal section. Includes programs like 'ОХОТА К ПЕРЕМЕНЕ МЕСТ', 'ЖЕНСКАЯ ЛОГИКА', 'АБИТУРИЕНТ'.

Table with TV schedule for Tuesday, 26th, continuing from SCS Baikal section.

НТВ

Table with TV schedule for Tuesday, 26th, NTV section. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ЛИТЕЙНЫЙ', 'ОБЗОР: ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ'.

5 КАНАЛ

Table with TV schedule for Tuesday, 26th, 5 Channel section. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'ЖИЗНЬ В СРЕДНЕВЕКОВЬЕ', 'УТРО НА 5'.

Среда, 27

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for Wednesday, 27th, First Channel. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'НОВОСТИ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'РОССИЯ'.

Table with TV schedule for Wednesday, 27th, continuing from the first channel.

«РОССИЯ»

Table with TV schedule for Wednesday, 27th, Russia section. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ЖДИ МЕНЯ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ'.

Table with TV schedule for Wednesday, 27th, continuing from Russia section.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for Wednesday, 27th, Culture section. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НАБЛЮДАТЕЛЬ', 'КОПЬЕ СУДЬБЫ'.

Table with TV schedule for Wednesday, 27th, continuing from Culture section.

АРИГ УС

Table with TV schedule for Wednesday, 27th, Arig Us section. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ТОЧКА ЗРЕНИЯ', 'ПОГОДА'.

2012 он – Россиин түүхын жэл

АЯНШАЛАГШАДЫЕ ЁНИРХУУЛХА БАЙХА

Наяхан Буряадай Үндэһэн музей соо һонин пресс-конференци эмхидхэгдэжэ, анха түрүүшынхиеэ буулгагдаһан виртуальна турнууд тухай хөөрэлдэһэн, журналистнууд һонирхоһон асуудалнуудаа эмхидхэгшэдтэ табиһан байна.

- һүүлэй үедэ В.В.Путинай зарлигаар Росситаяа дүтөөр танилсуулха 27 музей байгуулжа, экскурси эмхидхэхэ тухай баталагдаа һэн. Музейнүүдэй бүхы экспонатуудтай электронно онол аргаар, видеофильм буулган харуулха, иимэ ажал хаа хаанагүй хүгжөөгдөжэ байна. Жэшэнь, Санкт-Петербургын Ород музей тухай хөөрэхэ аргатай 106 филиалнууд СНГ-гэйн олон хотонуудта нээгдэһэн байха юм. Харин Түбэй музейнүүдэй, тодорхойлобол, 216 музейнүүдэй дунда мүнөө үеын техно-

логи хэрэглэн, бэе бэеынгээ ажалтай танилсаха арга олгодоно. Жэшэнь, Пушкинай музейтэй харилсаха аргатай болонхойбди, - гэжэ хөөрөөнэй эхи татаһан Буряадай Үндэһэн музейн директор Т.А.Бороноева хэлээд, энэ конференцидэ хабаадажа байһан, шэнэ видеофильм буулгаха хэрэгтэ мунгөөр туһалһан РБ-гэй Правительствын Захиргаанай Үндэһэ яһатанай харилсаагаар комитедэй түрүүлэгшэ М.А.Харитонов, мэдээжэ фотхудожник Марк Агнор, it

мергэжэлтэ Николай Колесник гэгшэдтэй эндэ ерэхэн журналистнуудые танилсуулба. -Хариһаа, Россиин олон хотонуудһаа ерэхэн айлшад, аяншалагшад олон музей, һонин олон юмэ түргэн саг соо, ябууд дундаа хараһанай удаа тэдэндэ дахин бусажа харахаа һанадаг. Эндэл тусхай аргаар буулгагдаһан музейн выставкэнүүд тухай видеофильм, видеослайднууд ехэ туһа хүргэнэ. Тиимэһээ буддын шажан тухай үнэн алдартанай хоморой зүйлнүүд тухай хөөрөһэн видеофильмүүд гүн удхатай,

ехэ хэрэгтэй болоно, - гэжэ Михаил Харитонов хөөрөө. Журналистнуудай урда компьютерар харуулагдаһан эдэ видеофильмүүд ехэ удхатай мэдээсэлтэй, дүтэ, холо болгоод экспонатуудые харахаар гэжэ музейн мэргэжэлтэд Светлана Бардалеева, Ульяна Зырянова гэгшэд хөөрөжэ, харуулжа үгөө. "3-4 һара соо хүдэлжэ, энэ хоёр фильмээ дүүргээбди, шэнэ технологи хэрэглээбди, нёдондонһоо 3Д-тураар һонирхожо, музейнэ проектэ орообди, тусхай точка дээрэ даража, экспонатаа дүтээлүүлээд, мэдээсэлтэй танилсаха аргатай", - гэжэ бэлигтэй мэргэжэлтэд Марк

Агнор, Николай Колесник тэмдэглэе һэн. Байгша оной сентябрьһаа һургуулинуудта жаашуулда "Основы религиозных культур" гэхэн программа шудалжа эхилхэ хэрэгтэ эдэ видеофильмүүд тон ехэ үүргэ бэелүүлхэ байһандань этигэнэбди, найданабди. Июлиин эхээр Крымэй Валда (Москва) Уран зурагай түбэй байшанда харуулагдаһан "Сокровища буддийского искусства", "Атлас тибетской медицины" гэхэн видеопроектнүүд "Интермузей-2012" гэхэн хэмжээ ябуулгада ерэхэн зоной гол һонирхол татаа", - гэжэ Татьяна Анатольевна тодорхойлоно һэн.

СУУТА ШАНАГЫНХИДАЙ НЭРЭНЬ МҮНХЭ

С.С.Цибудеев

Тээмэндэ Россиин үдэрье угтуулан, Бэшүүрэй аймагай Шанага нютагта Россиин, республикын мэдээжэ ажал ябуулагшадтай, ниитын эдэбхитэдэй, ажал хэрэгээрэе урагшатай ябаһан алдар суута нютагаархидайнгаа нэрэ солонь мүнхэлэн, дурасхаалай самбарнуудые поселенингээ шэнээр баригдажа байһан захиргаанай байшангай үүдэнэй дэргэдэ баярай оршон байдалда үлгэгдөө гэжэ урдахи дугаартаа мэдээсэе һэмди. Ажал хэрэгээрэе суутай республикынгаа социальна хангалгын министр болотороо «ургаһан», Ажалай Улаан Тугай, «Хүндэлэлэй Тэмдэг»

орденто Ирдыни Санжиевич Юндунов (1892-1969), республикын мэдээжэ политическэ ажал ябуулагша, 18 жэлдэ "Буряад үнэн" газетымнай редактор ябаһан Циден Цибудеевич Цибудеев (1915-1986), элитэ композитор, СССР-эй, Россиин Композиторнуудай холбооной гэшүүн, Россиин искусствын габьяата ажал ябуулагша, республикын Гүрэнэй шангай лауреат Юрий (Цыбикюкап) Ирдынеевич Ирдынеев (1940-2007) гэгшэдэй мүнхэ дурасхаалда зорюулагдаһан митингые Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг бэшүүрэйхидэй нютагай эблэлэй түрүүлэгшэ В.С.Молотов амаршалан эхилжэ, суута нютагаархидараа омогорхон байһанаа мэдүүлээ, ерээдүйн үетэн, хүүгэд, бэлигтэй тоонтыхид түүхэ тухайгаа мэдэхэ ёһотой гэжэ онслоо. -Ажалша алдартай, гүн ухаантай, талаан бэлигтэй зонойнгоо нэрэ мартаха ёһогүйбди. Тэдэн тухай мартаагүй байхадаа, нэрэнүүдынь мүнхэрүүлнэбди. Республикадаа мэдээжэ байһан И.С.Юндуновые, 18 жэл таһалгаряагүй хүдэлһэн, бэрхэ шударгы редактор ябаһан Ц.Ц.Цибудеевие, Буряадай мэргэжэлтэ хүгжэмэй классик байһан Ю.И.Ирдынеевие мэдэхэ байһандаа омогорхонобди. Циден Цибудеевичэй басагад - искусство шэнжэлэлгын кандидат Надежда Циденевна, Дарима Циденевна ухибүүдынь эхэ, эсэргээ нэрэ нэрлүүлнэ. Иигэжэ

нэрыень мүнхэлһэн түрэлхидтэ, бүхы зондо баяр хүргэе, - гэжэ республикын Ветерануудай соведэй түрүүлэгшэ, 15 жэл соо "Үнэнэймнай" бэлигтэй редактор байһан Р.Б.Гармаев тэмдэглээ. -Нютагайнгаа обоо үглөөнһөө тахиад, эмхитэйгээр үнгэргөөд, угаа, арадаа, харгыгаа ариуудхан, үндэр ухаантай, монгол-буряад угсаата зонойнгоо, хүндэтэй нютагаархидайнгаа хии мориине дээрэ үргэн, иимэ дэмбэрэлтэй хэрэг бүтээжэ байхадамнай, тэнгэридээ, бурханайнгаа орондо манай хэлэхые шагнан, тэдэмнай баясажа байгаа ёһотой. Үеын үедэ, хэтын хэтэдэ нэрэнүүдынь, ажал хэрэгүүдынь бидэнэй сэдхэлдэ үлэхэ, хүүгэдтэнь хүрэхэ. Газар дэлхэйдээ наманшалан ябахаданнай, харгымнай сарюун, ариуун сэбэр болохо, - гэжэ Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ, мэдээжэ лама, нитын эдэбхитэн, республикын арадай поэт, Россиин Ажалай Герой М.Р.Чойбонов ехэ удхатайгаар хэлэһэн байна. "Бултанай багша байһан нютагайтнай алдарта хүбүүнэй, хүгжэмэй классик, элитэ композитор ябаһан Ю.И.Ирдынеевэй оперо, баледүүд, симфоническа хүгжэм, аялга хайхан дуунууд хүнэй зүрхэ сэдхэл хүлгөөнэ гэжэ юбилейдэнь зорюулагдаһан хоёр дурасхаалай үдэшэнүүд гэршэлээ, суута дуушад хүгжэмтэ зохё-

олнуудын, дуунуудын гоёор гүйсэдхэдэг байгаа, Буряадта, Монголда, Хальмагта, Яхадта шагнагшад Юрий Ирдынеевиче һайн мэдэхэ байгаа", - гэжэ ехэ зохиодор Композиторнуудай холбооной түрүүлэгшэ, Буряад Республикын искусствын габьяата ажал ябуулагша, композитор Л.Н.Санжиева онслоо. Энэ хэрэгтэ ехэ ажал ябуулһан Н.Ц.Цибудеева, олондо мэдээжэ Россиин арадай артистка, Шанага нютагай Лариса Егорова, И.С.Юндуновай зээнсэр Светлана Бадмаева, Шанагын поселениин дарга, урагшаа һанаатай, урма зоригтой С.Д.Раднаев, Бэшүүрһээ һунгагдаһан депутат, Арадай Хуралай комитедэй түрүүлэгшэ В.Н.Павлов, Бэшүүрэй райсоветэй түрүүлэгшэ Н.П.Слепнева, Ю.И.Ирдынеевэй зохёохы ажалые үргэһэн хани нүхэрын, хайхан сэдхэлтэй Л.С.Ирдынеева, республикын гол прокурор ябаһан Ч.З.Цыденжапов, бусад сэдхэл уяруулмаар дурсажа, ажал хэрэгүүдтэнь үндэр сэгнэлтэ үгэһэн байха юм. Саашаа соёлой байшан соо үргэлжэлһэн дурасхаалай үедэ нютагаархидын, түрэлхидын хайханаар бэлигтэй зоноо дурсаба, артистнууд, бэлигтэй залуушуул уран бэлигээ дэлгэбэ. Эдэ геройнууд тухай видеослайднууд, видеофильмүүд харуулагдаба. Дайнда алуулһан 5 хүбүүдтэй байһан эжы тухай уянгата ород дуу, хайхан романс Лариса Его-

рова нютагаархидтаа бэлэглээ. Республикын арадай артист Клим Миткиновэй дуулаһан Юрий Ирдынеевэй олон дуунууд булганда һайшаагдаба. Россиин габьяата артист, Бэшүүрһээ гарбалтай хүнүүд - Дамба Лхасаранов баяанаараа дэмжээ, оперно дуушан Данзан Бальжинмаев бэрхээр дуулаа. Д.И.Ирдынеев, М.Р.Чойбонов, Ч.З.Цыденжапов, бусад дурсалгын үгэ хэлэбэ. Эдир дуушад, олон конкурсын лауреатууд - Лера Гомбоева, Эржена Гатыпова, баһал "Алтан гургалдайда" илаһан Дулма Бимбаева, Солбон Батуев, И.С.Юндуновай аша, врач Бато Будаев, Хүнхэрэй Дымбрыл Ирдынеев гэгшэд аргагүй гоёор дуулалдаба. Соёлшон С.Ц.Ринчинова энэ үдэшые шадамар бэрхээр хүтэлбэрилөө. Россиин түүхын жэлдэ суута нютагаархидайнгаа нэрэ мүнхэлһэн шанагынхидта баярые хүргэн, амжалта хүсөөд, И.С.Ирдынеев шэнги бэрхэ министрнүүд, Ц.Ц.Цибудеев шэнги бэлигтэй редакторнууд, журналистнууд, зохёолшод, Ю.И.Ирдынеев шэнги талаантай композиторнууд, хүгжэмшэд, дуушад, артистнууд ерээдүйн үетэн сооһоо урган гарахань болтогой гэжэ хүсэе!

Тус хуудаһа
Бэлигма ОРБДОЕВА
бэлдэбэ,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото.

Элитэ уран зохёолшо Ц.Р.ГАЛАНОВАЙ 80 жэлэй ойдо

«Эсэгын хүбүүнэй»
Эсхэнэн «харгы»
Ушхайтын добуунай
Оройгоор гарадаг.

«Хун шубуудай»
Хушуурдаг үлгы –
Уняарта Хэжэнгын
Һэбшээгээр далладаг.

«Этигэл» хайханаар
Эжэлшэнэн
«Рэгзэмааш»
Россиин уудамаар
Соёрхоо һэн, замаа.

«Сэгээн хуһад» соо
Сэдьхэлээ тайлан,
«Дулмаадайш» дуугаа

Дуулалал даа, хайлан.
«Мүнхэ хабарай»
Мүшэтэ хүнинүүд –
Зүрхэнэйш
дурасхаал
Болоһон зүргэнүүд.

Толорон дууданал
Тоонто Ушхайташ.

Алирһанай улайдаг
Аршаанта хадаш.

Цэрэн Галанов
Сэдьхэлым халаанаш,
Сэлээн арадтаа
Сэсэглэн залаалнаш!
Дансаран
ДОРЖОГУТАБАЙ.

УЯНГАТА ТУУЖЫЕ УРГАЛАГША

Буряадай арадай уран зохёолшо Ц.Р.Галановай 80 жэлэй ойдо зорюулагдажа, ажаһууһан гэртэнэ Дурасхаалай самбар үлгэгдэбэ. Буряад Республикын Соёлой министерство, Буряадай Уран

зохёолшодой холбоон, «Хэжэнгын аймаг» гэхэн муниципальна байгуулга болон Ц.Р. Галановай түрэлхид болон дүтын зон энэ хэмжээ ябуулгы эрхилһэн байна.

«Наһанайнгаа ханиие алдаад, нилээд зобоо һааб даа. Хожомын Галина Цыдыповнатай айл бүлэ байгуулаад, хамта һуудаг болоходоо, һэгээ ороо, һайн харууһан доро ябаа», - гээд, Буряадай соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Валентина Жалсараева һанаһанаараа хубаалдаба.

Галина Цыдыповна, Цэрэн Галановай Светлана басаганиинь Жаргал нүхэртээ энэ үдэшые эмхидхэлгэдэ нилээд оролдолго гаргаа. Абамай ходо манай зосоо, хажуудамнай одо заяан мэтээр замайманай залуур болонхой гээд, Светлана басаганиинь мэдүүлбэ, хабаадаһан зондо баярые хүргэбэ. Буряадай арадай артистнууд Тогмит Танхев, Гүнзэн-Норбо Гүнзынов, Ольга Аюрова гэгшэд ирагуу һайхан аялга дуунуудаараа энэ үдэшые шэмэглээ. Россиин соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ Сэсэгма Шойдокова энэ хэмжээ ябуулгые шадамар бэрхээр хүтэлһэн байна.

Сарюуна ЭРДЫНЕЕВА,
Р.-Н. БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууд.

Үндэһэтэнэй номой санда һаяхана Буряадай элитэ уран зохёолшон Ц.Р.Галановай 80 жэлэй ойдо зорюулагдаһан үдэш дээрэ түрэлхидэй болон суг хамта зохёохы намтараа нэмээһэн уран зохёолшодой, литература шэнжэлэгшэдэй, литература шэнжэлэгшэдэй, нютагаархинайн үмэнэһөө дурасхаалай дулаан үгэнүүд хэлэгдээ. Гансашье бэшэдэг бэлиг тухайн бэшэ, мүн хүн талаһаань хамагай тодоор тэмдэглэгдээ.

Ц.Галановай 80 жэлэй ойдо зорюулан хэмжээ ябуулганууд ерэхэ сентябрь һарада түрэнэн Хэжэнгэ нютагтань үндэрлэхэ. Тиихэдэ Ушхайтада дурасхаалай хүшөө бодхоогдохоор хараалагдана. Нютагаархининь үшөө Георгий Дашабыловта хүшөө бэлдэжэ байнхай гээд, Хэжэнгын аймагай депутадудай Сөвөдэй толгойлогшо Батор Шойдоков дуулгаба. Хэжэнгэһээ бүлэг зон энэ хэмжээ ябуулгада хабаадахаяа зорижо ерэнэн байна.

Буряадай Уран зохёолшодой холбооной түрүүлэгшэ, Буряадай арадай поэт Матвей Чойбонов, Буряад Республикын соёлой министрэй нэгэдэхи орлогшо Наталья Светозарова гэгшэд амаршалгын үгэнүүдые хэлээ.

Үгэ баригшадай ажаглалтаар, Цэрэн Галанов олон үгэгүй, урдаа табиһан зорилгоһоо хадуурдаггүй байхынгаа хажуугаар сэдьхэлээрээ сэбэр, эльгэ нимгэнтэй бэлэй. «Ши юу бэшэнэби, тэрээгээршини хэн байһыень мэдэхэб» гээд хэлэдэг һэн. Уянгата туужые ургалжа шадаа гээд, Буряадай арадай поэт, түүхын эрдэмэй доктор Ардан Ангархаев тэмдэглэхэ зуураа буряад уран

литературада мартагдашагүй юрын буряад эхэнэрнүүдэй дүрэнүүдые мүнделүүлһэн тухайн онсоллоо. Эхын энхэрэлэй дуталдалһаа юм гү (гурбатайхан ябахандаа эхэнээ гээгдэһэн), али сэдьхэлэй уряалаар Цэрэн Раднаевич эхэнэрэй дүрэнүүдтэ олон удаа хандаа. «...Хажуудашни хэдэн олон түрэлхид, эсэгшые байгаа һаа, эхэдэл адляар үриее үмөөржэ шадаха нэгшые хүн энэ дэлхэй дээрэ олдохогүй...» - гэжэ бодомжолдог байгаа. Зохёохы онсо маяг тухайн хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидат, доцент Алла Паликова

Педагогикын эрдэмэй кандидат, доцент Ольга Бадмаева уран зохёолшоной намтартайн танилсуулхандаа, үнгэрһэн зуунай 60-аад онуудта буряад уран литературада нэрээ нэрлүүлжэ эхилһэн Цэрэн Галановта М.Горькиин нэрэмжэтэ Литературна институтда олоһон мэдэсэн, танилсажа ханилһан нүхэдын саашанхи зохёохы замдан айхабтар нүлөө үзүүлээ гээд мэдүүлбэ. Ород литературада уянгата прозоороо алдаршаһан Константин Паустовский, мэдээжэ поэт Михаил Светлов гэгшэдэй семинарнуудые Цэрэн Галанов тон һайшаадаг байһанаа мэдүүлһэн. Суг хамта һураһан нүхэдын болохо Николай Дамдинов, Дондок Улзытуев, Гунга Чимитов, Солбон Ангабаев, Даширабдан Батожабай, Норпол Очиров, Цыден-Жаб Жимбиев, Цырен-Базар Бадмаев, Цырен-Анчиг Дугар-Нимаев болон бусад тухайгаа уран зохёолшо дурасхаалай зураглалнуудые бэшэһэн. Энээн тухайн нютагайн дүү нүхэрын, мэдээжэ

уран зохёолшо Цыдып Цырендоржиев тэмдэглэхэдээ, мүнөө Цэрэн Раднаевичтал нүхэсэл тухай бэшэхэ зон хоморой болоо гээд ажаглалтаараа хубаалдаба. Мүн баһа Хэжэнгэһээ гарбалтай уран шүлэгшэд Чингис Гурьев, Дансаран Доржогутабай гэгшэд аха нүхэр тухайгаа дурасхаалай үгэнүүдые хэлэбэ.

«Аха нүхэр тухайгаа ажаглалтануудаа бэшэхэ гэхэн аад, арай үгэнүүдые оложо ядааб. Бусадтай холбоотой уршагта ябадалнууд олон һаань, Цэрэн Раднаевичтай хабаатайе һанаандаа бэдэрээд туршаһамни олдогдоогүй. Томоотой хүн байгаа», - гээд Владимир Митыпов тэмдэглэбэ.

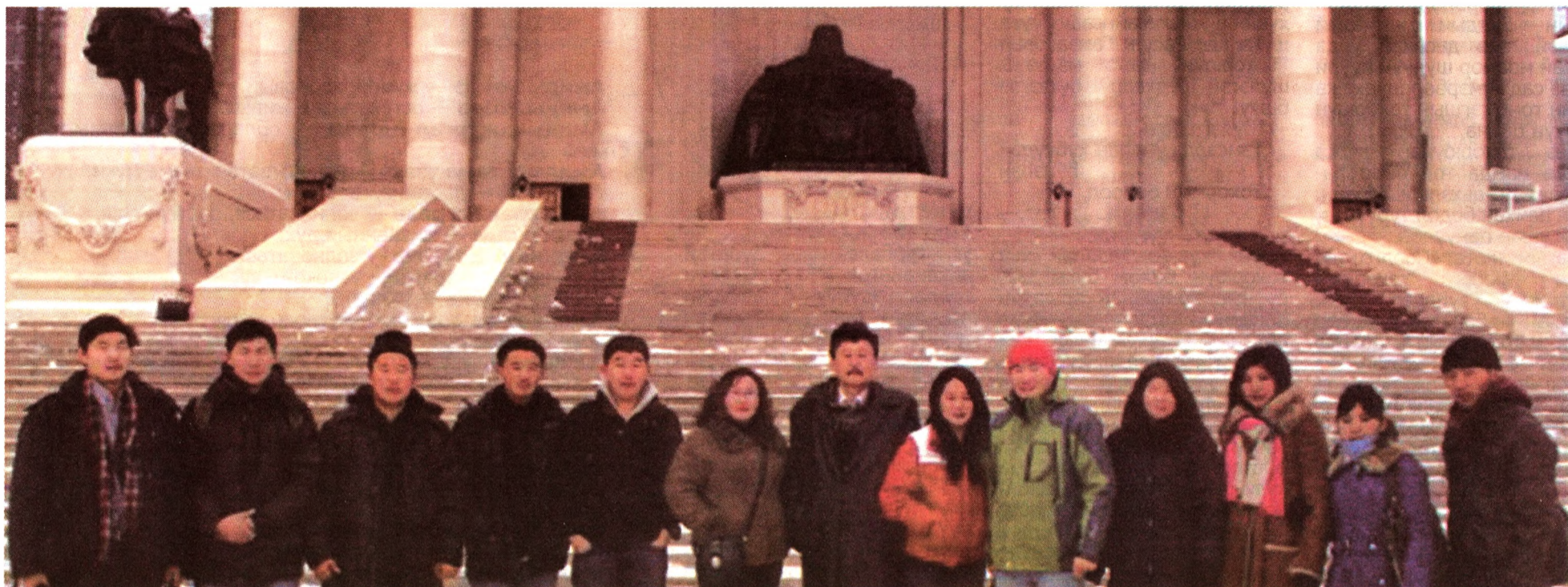
Зорюуланууд болон очеркнүүдһаа бүридэһэн «Түрэнэн газарай амисхаал (2004) гэжэ ном дотороо Ц.Р.Галанов гэрээд үгээ хэлээ. Хамагай ехээр һанаата болгодог, сэдьхэл зүрхыень зобоодог гуниг үйдхарын иимэ: «Ажабайдалай хоорондохы нангин холбоон таһарна. Урдань сэнтэй байһан юумэн мүнөө ямаршые сэнгүй болоо.

Энэнь иимэ байха ёһогүй байгаа. Хүнэй амиды байхада хэһэн һайн юумыень саашань халан абажа үргэлжэлүүлхэ, бүри ехээр арьбадхаха байгаабди. Харин мүнөө тиигэнгүй хуу муушалаад, хамаг юумые хуу хардаад, нёлбоод, нэгшые һайн юумые үлээнэгүйбди. Иигэжэ байхада саашадаа ажабайдал яагаад һайжарха, сэхэлдихэ юм...»

«Алтаргана - 2012» нааданиие угтуулан

БУРЯАД-МОНГОЛШУУДАЙ САЙТ

Авторай фото

«Амин тоонто» түрэ бусын байгуулгын гэшүүд

Монгол ороной toonto.mn сайт нээгээд, ямар һонин юумэ мэдэхэ болохо аргатайбибди гэжэ "Буряад үнэн" сониний үншагшадта хөөрэхэ хүсэлтэйб.

Энэ сайт дээрэ "Минии тоонто" гэжэ дамжуулга харуулдаг. Хэдэн дамжуулгануудыень һонирхон харааб. Түүхэ судалдаг эрдэмтэн Б.Нацагдорж буряад-монголшудай түүхэ, бүридэл тухай, Нэршүүгэй, Бүрээгэй гэрээд (договор) тухай, ШУА-ийн Түүхын хүрээлэнгийн шэнжэлгэнүүд, эрдэмтэдэй тайлбаринууд тухай, нүүдэл арадай ажабайдал, иргэнэй (граждан) дайн тухай, 1926 ондо - 16 мянган, 1937 ондо 35 мянган буряад-монголшуд Хүбсэгүүлһээ эхилээд Дорнод хүрэтэр хилэ зубшаад ажаһуужа, хэлмэгдүүлһэнэй һүүлээр эрэгтэйшүүлэй 95 хубие барижа усадхаһан, харин оршон үедэ Монгол орондо 45 мянган буряад-монголшуд ажаһууна гэжэ хөөрэхэниинь тон ехэ һонирхол татана. "Минии тоонто" гэжэ дамжуулгада Монголой буряадудай Сагаалганаа угтахыень харуулаа, нэрэтэй солотой хүнүүдэй угсаатанаа амаршалхыень харуулаа хэн. Энэ сайтые үүсхэн байгуулагша, "Изинис эирвэйс" компаниин

сургалтын хэлтэсэй дарга Чинзориг иигэжэ хөөрэнэ:
-Орос улсын буряад залуушуулай вебсайт таниха болоод, жэшээ абажа, буряад-монголшудай сайт байгуулха, нэбтэрүүлхэ һанал намда түрөө һэн. Буряад хэлэн дээрэ ном хомор гээшэ. Соёл түүхэ, дуу хүгжэм, ёһо заншал тухай мэдээ суглуулха, дамжуулха шаардалгатай байгаа. Эхин дээрэ Оросой уласта ажаһуудаг буряад найзанар тухалаа хэн. Жаргал Бадагаров багша ямар мэдээ табимаар гээшэб, ямар нэрэ үгэлтэй гээшэб гээд дурадхалнууды хэлэжэ тухалаа хэн. Буряад залуушуулые, бүгэдые холбожо байгаа интернет соо гэр орон мэтэ toonto.mn гээд нэрлэбэл, таарамжатай байна гээд хэлээ хэн. Минии нүхэд Ганбаатар, Бадамжавын Ууганбаяр, Зоригтобаяр, Нацагдорж гэгшэд дизайн бүтээгээд, мэдээ суглуулаад, 2006 ондо эхилээ бэлэйбди. Эхин дээрэ хэрэглэгшэд үсөөн байгаа. Харин мүнөө гадаада гүрэнүүдһээ, дотоодоһоо,

хүгшэн залуугүй хэрэглэгшэд олон болоо юм. Буряад улсын засаг түрын буряад хэлэн дээрэ вебсайдуудай урилдаа (конкурс) эхилхэдэнь оролсоод, бидэнэй хэжэ байһан ажал сэгнэгдэжэ, буряад хэлэн дээрэ эгээл эрхим интернет сайт байгуулалга гээд диплом, мүнгэн шагналда хүртөө һэмди. Агын тойрогто болохоёо байһан "Алтаргана-2012" уласхоорондын наадамда эдэбхитэй оролсожо даяаршажа байгаа энэ дэлхэйдэ өөрын онсолигоо хадагалжа, би - буряад-монголби гэнэн үнгэ түхэлөө элирхэйлэн, омог бардам ябахамнай болтогой!
-Ехэ Монгол Улас байгуулагдаһанай 800 жэлэй ойн һайндэрэй һүүлээр 2006 ондо Монгол гүрэнэй буряад гарбалтай залуушуул уг изагүр, үндэһэн соёлоо дээдэлжэ хүгжөөхэ ханаа бодолтой нэгдэн уулзажа, бэе бэетээ танилсажа, 2010 оной апрель һарада албан ёһоор бүридхүүлжэ, "Амин тоонто" гэнэн түрын бэшэ байгуулга зохиёгообди. Энэ үйлэ хэрэгтэ анха түрүүшын саһаа эхилэн www.toonto.mn гэнэн сахим хуудаһамнай ехэ шухала үүргэтэй байгаа. Шэнэ, шэнэ

ажал зохёон ябуулжа, Монголой буряадудые, Хүбсэгэлэй хизаарһаа Дорнотын тала хүрэтэр буряад нютагуудые холбон, саашадаа бүхы дэлхэйн буряад залуушуулые холбохоор һарабшалан, уряалан уринабди. Буряад арадай харилсаа холбоо дэмжэжэ, мэдээсэл болбосоролыень дээшэлүүлхэ, Буряадай соёл түүхэ, зан заншал тухай түгээн дэлгэрүүлхэ, буряадуд тухай мэдээсэлэй һан үүдхэхэ зорилго урдаа табинабди, гээд Монгол улсайд түрын буса байгуулалга "Амин тоонто" гэжэ бүлгэмэй ударидагша Д.Дагбасүрэн тэргүүн хөөрэнэ.
"Амин тоонтынхид" арга хэмжээнүүдые зохёон байгуулжа, Шэнэхээнһээ, Буряадһаа, Хальмагһаа һурахаа ерэхэн оюутадые, Улаан-Баатарта ажаһуудаг буряадудые суглуулжа, баян намтартай хүнүүдээр уулзалга үүдхээд, уулзалга тухай toonto.mn сайт дээрэ тунхаглахадань, хэды олон хүн зондо тэдэнтэй танилсаха арга олгогдоһон гээшэб. Монгол улсын юрэнхы сайд ябаһан ашабагад угтай буряад Д.Бямбасүрэн гуайн "Монгол

улсын геополитика ба ерээдүй", "Соёл эрдэм" дээдэ һургуулийн гүйсэдхэхэ захирал, Буряад Судлалын Академиин доктор Самбуу гуайн "Удамшилаар хүниие хүгжүүлэн түрүүлхы", хуасай омогой Лхасүрэнгийн Бат-Очир гуайн "Монголшудай гарал үсэл ба ерээдүй" гэнэн сэдэбээр лекцинуудые эмхидхэһэн байна. "Амин тоонто" байгуулалгын эдэбхитэд Зоригбаатар, Тэнгис, Жамьян, Эрдэнигуяа, Батабэлиг, Баярмаа болон бусад түүхэ, соёл, дуу хүгжэм, ёһо заншал тухай, "Алтаргана" наадам зохёон байгуулха, бэлэдхэл тухай олондо мэдээсэхэ, хөөрэхэ, дамжуулха гол зорилго урдаа табидаг юм.
Бүхэдэлхэйн монгол туургатанай гал гуламта болоһон Улаан-Баатарта буряад-монголшудайндаа түлөө зүдхэн оролдодог toonto.mn сайттынхидта, «Амин тоонтын» залуу нүхэдтөө хэжэ байһан ажал хэрэгтэнь амжалта хүсөөд, буян хэшэгтэй, олзотой омогтой, элүүр энхэ, зол жаргалтай ажаһуухатнай болтогой гээд үрэнэб!
Намжилма БАЛЬЖИНИМАЕВА.

"АМИН ТООНТОДО" БОЛОҢОН УУЛЗАЛГА

«Амин тоонто» түрэ бусын байгуулалгын гэшүүд Эрденитуяа, Батбэлиг, Жамьян, Хойто Буряадһаа ерэхэн сэтгүүлшэ Намжилма гуай нар бага "Алтаргана" наадамые сонирхон үзэхээ 2012 оной майн 26-да Дорнод аймагай Баяндун зоомодо айлшалба.

Наадамай үедэ фото-зураг, видео-бэшэлгэ, уулзалгануудые үүдхэбэ. Тус материалые toonto.mn сайт дээрэ үзэжэ болоно. "Амин тоонто" түрэ бусын байгуулалгын ханаашалгаар Намжилма гуай Монголд байһан хугасаандаа "Соёл эрдэм" дээдэ сургуулида эрдэмтэн, багша, оюутад залуушуултай уулзажа, олон жэлдэ "Алтаргана" нааданиие хараһан, үзэһэн тухайгаа, ханаата болодог бодолнууд тухайгаа хөөрэбэ, «Буряад үнэн», "Толон" сониннуудта толилогдоһон толилогоннуудтай танилсуулба. Баяндунда буулгаһан бага "Алтаргана" тухай видео-бэшэлгээ харуулба. Дорнодһоо гарбалтай хүнүүд һонирхон хаража, нютагаа ошоод ерэхэн мэтэ болободди гээд Намжилма гуайда баярые хүргэбэ. Намжилма гуай Буряад судлалай академидэ "Зүүн буряадудай зүүн дуун" гэжэ СД, "Амин тоонто" байгуулалгада Хитадай Арадай Республикын арадай артист Нумаа багшын "Буряад-монгол дуунууд" гэжэ ном бэлэглээд, саашадаа буряад арадынгаа түлөө зүдхэн оролдожо, суг хамта ажаллаа гэжэ уряалба.
Уулзалгын үедэ "Амин тоонто" ТББ-гэй тэргүүн Д.Дагбасүрэн Намжилма гуайда талархалын бэшэг гардуулба.

Цэвэлмаа Санжийн.

Авторай фото

Уулзалгын үедэ

Шүбүүд тухай
бишыхан зураглалууд

ТОХОРЮУН

Хитад ороной Бээжэн хотын Буддын шажанай хиидэй нэгэ дасанай урда тусхай мрамор шулуун нуури дээрэ сад түмэрөөр шудхажа хэһэн томо гэгшын тохорюун шубуун байна.

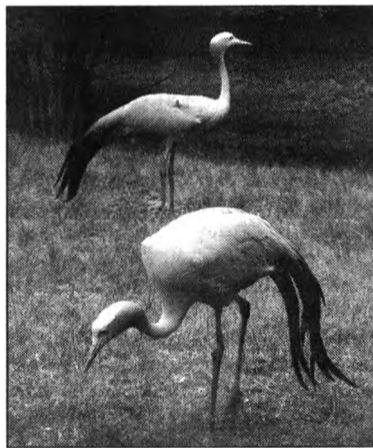
Энэ тохорюунай дүрсэ хүшөө намда тон ойро ханагдажа, сэдхэлым уяраан, олон найхан бодол түрүүлбэ, олон ушар хануулба.

Багым нютаг Соолготодо эжэл хоёр тохорюун нютагжан зунадаг хэн. Багахан ябахадан, хабар бүри хоёр тохорюун ерэгшэ бэлэй. Минии эсэгэ ехэ баярлажа: "Тохорюумнай ерээ. Бү үргөөгты! найниие зүгнэжэ зунадаг юм. Эдэнэй үндэгэлхэн нютагта үлзы хэшэг оршодог. Тохорюун болбол ута наһатай, сэсэн, юрөөлтэ тураг шубуун шуу, хөөрхы", — гэжэ хэлэдэгын ханаандан тодоор оробо.

Чимит Цыдендамбаевай "Тарбагатайда" гэжэ шүлэг элээр ханагдаадхиба:

Томоотой хоёр тохорюунууд
Тооромой ойгуур
Алхалжа,
Алда сажан далаараа
Аятай хурьгадые
хүрдөөнэл.
Хабатай аажам
хабарнай
Тарбагатайдам
ерэнхэйл.

Аршаанай орон Ессентуки (Юһэн түг) хотодо Эхэ ороноо хамгаалжа, агууехэ дайнда унаһан хүбүүдтэ бодхоохон хүшөө нүдэндэм харагдана. Энэ хүшөө хадаа

долоон тохорюун ниидэжэ ябатараа, нэгэниинь шархатаад, унажа ябаһаар харуулһан бүтээл юм. Энэ хүшөөе нютагайнгаа суута шүлэгшэ Расул Гамзатовай "Тохорюун" гэжэ мэдээжэ шүлэгэй удхаар бүтээгэе бшуу.

Шүлэг соонь:
Тэмсэлдэ унаһан хүбүүдэй хүнэнхэн

Тохорюун болоод,
дээшээ дэгдээ, — гэжэ үгэнүүд бии.

Энэ хүшөө хараһан хүн тохорюун болон бүхы шубуудые хамгаалан аршалха найхан боди сэдхэлдэ абтангүй аргагүй байна даа. Хүшөө яарангүй харагшад эжэлүүдгүй найхан сэдхэлхээ урдань мүнгэ үргэдэг байна. Бишье мүнгэ табья нэм. Хараа далда ороторни, тохорюун ута хүзүүгээ үлылгөөд, хойноһоом харажал байгаа хэн.

Буряад оронойнгоо хүдөө нютагуудаар ябахадан, эжэл хоёр тохорюунай хатар наадажа байхые харажархихадаа баярлан, Бээжэндэхи тохорюун хүшөө сэдхэлдэм ханагдажа, энэ тохорюута нютагые тон ондоогоор найхашаан хаража, хургаалтай үхибүүдтэй, ехэл найн хүнүүдэй ажаһуудаг үлзы хэшэгтэй нютаг гэхэн урма баяр сээжэдэм түрэдэг юм.

ТООДОГОЙ ҮНШЭН ДАЛЬБАРАА

Булган тала, Эгэтын хоймор, Ульдэргын майланууд тураг шубуун болохо тоодогой дуратай нютагууд байгаа бэлэй. Үндэр Хилгана ургасатай уужам губиин дунда тобойлдожо нуухадаа, дайда дэлхэйн шэмэг болон харагдагша хэн.

Мүнөө таряагаар бурхөөгдэһэн тала дайдын байбашье, тэрэнэй анханай эзэд болохо тоодогоуд харагдадаггүй. Тоодог болбол таряан соо нуудаггүй, харин зэрлиг уужам тала бэлшээрэдэ

дуратай. Тиигэбэшье, уг гарбалайнгаа дуратай анханайнгаа нютагта тоодог шубуун хадууран эрьедэг байна. Үсөөхэн зарим нэгэнэйн зунахаяа тогтодогшье ушар үзэгдэдэг. Энэ зунай үбһэнэй үедэ Заха-Толгой Холбоолжоной хоорондо нэгэ борохон тоодог үдэр бүри абья гара гараһаар ниидэдэг байба. Энээнннн найхашаан ажаглаһан үбһэһэн үхибүүдтэ нютагай үндэр наһата үбгэн үлгэр, онтохон шэнгээр сэдхэлын хүдэлгэн, иигэжэ хөөрбэ:

— Ай, зайлуул, хабарай найхан сагта, ургы, тэрэнгийн халбаржа байха үедэ хоёр томо тоодог нютагтамнай ерэгшэ тогтоһон юм. Манай нютаг тэдэнэй тоонто нютагшье байжа болоо бээ даа. Анхандаа тоодогой олоороо зунадаг лэ нютаг байгаа бшуу. Тэрэ бүлэ тоодог эндэмнай зунажа, хоёр дальбараага дэгжээгээд, дүрбэ боложо, хүрэг болоод, ниидэжэ ябахыень хаража баярладаг байгаабди. Зүүн-Ульдэргэдэ хаалташад гэжэ садаха дэбтэхгүй хомхойшуул би боложо, ан амитаниие, шубуу шонхор үймүүлдэг, хюдадаг болоо. Тэдэнэр энэ хоморой шубуун болохо тоодогойшье бүлые хайрлангүй хюдаа.

Эхэ эсэгээ, эхирээ алдаһан энэ үншэн дальбараа амидыл хадаа түрэлхидөө бэдэржэ, уйлан, хайлан ниидэжэ ябана гэшэ даа, хөөрхы, — гэбэ.

Энээнһээ хойшо үншэн тоодогоо харахадаа, үбһэһэн хүүгэдэй сэдхэл уярдаг болошоо хэн.

Цокто НОМТОВ.

ШИРАБ-НИМБУ ЦЫДЕНЖАПОВ БУРЯАД-ОРОД ФРАЗЕОЛОГИИН ТОЛИ

А

- Амиды мэндэ** — живой, здоровый.
- Амиды үлэхэ** — оставаться в живых.
- Амидын жаргал эдлэхэ** — обладать жизненным счастьем.
- Амидын тама үзэхэ** — испытывать земные муки.
- Амин гол** — дыхание, арта.
- Амин дээрэ гараха** — волноваться, растеряться.
- Амин хүлдэ** — жизненный дух.
- Амининь хөөрэхэ** — волноваться.
- Амисхалаа дараха** — успокоиться.
- Амияа алдаха** — умереть.
- Амияа доро оруулха** — успокоиться.
- Амияа зосоошонь татаха** — 1) делать вдох; 2) затаить дыхание; 3) слушать что-либо с замиранием сердца; 4) находиться в шоковом состоянии.
- Амта үзэхэ** — пробовать на вкус (букв. вкус, видеть).
- Амта шөөнтэ** - вкус, сок.
- Амяа абаха** - делать вдох; отдышаться, переводить дух.
- Амяа дараха** — успокаиваться; перевести дух.
- Амяа хараха** — быть эгоистом; заботиться о собственной шкуре.
- Амяашье татангүй** — не переводя дыхание.
- Ан-бун болохо** — успокаиваться.
- Ан тураг** — крупный зверь.
- Ангай халхи залгиха** — заразиться охотничьим азартом.
- Ангара мүрэн Байгалһаа гараа, Агуу Ленин арадһаа түрөө** — река Ангара появилась из Байкала, великий Ленин вышел из народа.
- Анги можо болохо** — разделяться на враждующие стороны.
- Ангийн дайсан** — классовый враг.
- Ангийн мэдрэл** — классовое сознание.
- Ангийн тэмсэл** — классовая борьба.
- Ангуудай хаан** — лев.
- Анза худалдаан** — переговоры о приданом и калыме.
- Анха түрүүн** — впервые (букв. сперва, прежде).
- Анхан саг** — прежние времена.
- Анхан нуури** — производная основа слова.
- Анхарал табиха** — обращать внимание.
- Анхарал татаха** — приковать внимание.
- Ара барлаг** — батрак.
- Ара нюрга бараха** — при избиении не оставить живое место на спине.
- Ара тала** — задняя сторона.
- Ара үбэр** — округа.
- Араа шүдээ хабирха** — лязгать зубами.
- Араа шүдэн** — коренной зуб.
- Араатай талхибша** — зубчатая кожейалка.
- Араг яһан** — скелет.
- Арад зондоо хүндэгүй, айлда орохо нюургүй** — тот, кто не пользуется почетом в народе и уважением у соседей.
- Арад зоной хүзүүн дээрэ** — на шею народа.
- Арадай ажахы** — народное хозяйство.
- Арадай аман зохёол** — устное народное творчество.
- Арадай аман үгэ** — устное народное творчество.
- Арадай багша** — агууехэ Ленин — учитель народа — великий Ленин.
- Арадай засаг** — народная власть.
- Арадай нүдэн хурса, арадай шэхэн һонор** — у народа зоркий глаз и острый слух.
- Арадай үгэ** — народная молва.
- Арадуудай хани барисаан** — дружба народов.
- Арадуудай хани барисаан алта мүнгэнһөө үнэтэй** - дружба народов дороже золота и серебра.
- Арадша ёһо** — народность литературы.
- Арай голтой** — еле-еле душа в теле.
- Аралжаа наймаа** — торговля, продажа.
- Арай шамай** — едва, еле.
- Арба табан үгэ** — несколько слов.
- Арбан найман тама** — общее название восемнадцати видов ада по представлениям буддистов.
- Арбан табанай һара** — полнолуние.
- Арбан хара нүгэл** — религиозный термин, который является общим названием десяти разных грехов.
- Арбан шүдэ хам** — держать язык за зубами.
- Арга барагдаха** — исчерпаться возможности.
- Арга мүр** — возможность; средство.
- Арга мэхээ хүдэлхэ** — вилять хвостом; хитрить.
- Арга туха** — возможность, досуг.
- Арга тэнхээгэ барагдаха** — утратить возможность и силу.
- Арга хабаа барагдаха** — утратить возможность и мощь.
- Арга хургаа олохо** — найти возможность.
- Арга һалаха** — потерять возможность.
- Арга хүбэ** - возможность, выход.
- Арга шадалаараа** — всей силой.
- Арга ядаха** — оказываться в тупике.
- Арзагар марзагар** — оскаленный, оскаленный.
- Ариг сэбэр** — опрятный, чистый.

(Үргэлжлэлын хожом гараха).

ШААБАРИНУУД

Зэргэлээ хүнанай саана
Зээрдэ морин уяатай.

Хоёр хонгор нуурта
Хододоо ногоон ургана.

Бүридхэгшэ Ирина БУЛГУТОВА.
В.БОГДАНОВАГАЙ зурагууд.

Энэ хуудаһа Галина ДАШЕЕВА бэлдэбэ.

12.40	"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". МИРОВЫЕ НОВОСТИ
13.00	Т/С "ПИНГВИНЫ ИЗ МАДАГАСКАРА"
13.25	Т/С "УНИВЕР"
14.00, 19.00	"УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ
14.20	"ТОЧКА ЗРЕНИЯ"
14.30	"ДОМ-2. LIVE"
16.40	Х/Ф "ЗАМЕРЗАЮЩАЯ ИЗ МАЙАМИ"
18.30, 20.30	Т/С "УНИВЕР": "НОВАЯ ОБЩАГА"
19.20	"ОТКРЫТКИ ИЗ ГЕРМАНИИ".
ПОГОДА	
20.00	Т/С "ИНТЕРНЫ"
21.00	Х/Ф "КРУТАЯ ДЖОРДЖИЯ"
23.45	"ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ"
01.00	Д/Ф "СУМЕРЕЧНАЯ ЗОНА"

ТИВИКОМ

06.05, 20.00	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ". "ЗУРХАЙ"
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.30	НОВОСТИ ДНЯ
07.00	"ПРО-НОВОСТИ"
07.30, 23.30, 02.00	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ"
07.50, 20.20	"ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ". ХХ ВЕК"

08.00	НОВОСТИ ДНЯ, "ЗУРХАЙ"
08.30	"ЕВРОМАКС"
09.00	"ПРО-НОВОСТИ". "ЗУРХАЙ"
10.00	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ"
10.30	"ОХОТА К ПЕРЕМЕНЕ МЕСТ". "ЗУРХАЙ"
11.05	Т/С "ЖЕНСКАЯ ЛОГИКА". "ЗУРХАЙ"
12.05	Д/Ф "КРЕМЛЬ-9"
12.50	18.50 "АБИТУРИЕНТ"
13.05	Х/Ф "ТЕНИ ИСЧЕЗАЮТ В ПОЛДЕНЬ"
14.30	М/Ф
15.05	Т/С "КОМАНДА-МЕЧТА"
15.05	Х/Ф "55 ГРАДУСОВ НИЖЕ НУЛЯ". "ЗУРХАЙ"
17.35	"КРЕМЛЬ-9". "ЗУРХАЙ"
18.20	Х/Ф "ОХОТА К ПЕРЕМЕНЕ МЕСТ". "ЗУРХАЙ"
19.00	"АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ". "ЗУРХАЙ"
20.35	Т/С "СТАЯ"
22.00	Т/С "РЕПОРТЕРЫ". "ЗУРХАЙ"
00.00	"ТОП-МОДЕЛЬ ПО-РУССКИ". "ЗУРХАЙ"
02.20	НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50	МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ
06.00	М/С "МУМИЯ"
07.00	Т/С "ПАПИНЫ ДОЧКИ"
07.30	М/С "ВЕСЕЛАЯ ОЛИМПИАДА СКУБИ"
08.00	Т/С "ЗИК И ЛЮТЕР"
08.30	М/С "ЧИП И ДЕЙЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ"
09.00, 13.30, 20.55, 00.00	"МЕСТНОЕ ВРЕМЯ" НА СТС-БАЙКАЛ
09.30, 14.00, 21.00	"ЗАКРЫТАЯ ШКОЛА"
10.30	Т/С "ДЕТКА"
11.30, 16.30, 18.00, 18.30, 23.50	Т/С "6 КАДРОВ"
12.30, 13.00	Т/С "МОЛОДОЖЕНЫ"
15.00	Х/Ф "ФОБОС"
17.00	"ГАЛИЛЕО"
22.00	Х/Ф "ЗАТЕРЯННЫЙ МИР"
00.30	СКЕТЧ-ШОУ "ВАЛЕРА TV"
01.00	Х/Ф "БОЛЬШИЕ ЧАСЫ"
02.50	ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

06.55	"НТВ УТРОМ"
09.30	Т/С "ЛИТЕЙНЫЙ"
10.30, 16.30, 19.30	ОБЗОР. "ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00	"СЕГОДНЯ"
11.20	"ВНИМАНИЕ, РОЗЫСКИ!"
11.55	"ДО СУДА"
13.00	"СУД ПРИСЯЖНЫХ"
14.30	Т/С "ПАУТИНА"
17.25	"ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА"
18.40	"ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ" С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ
20.30	Т/С "ШЕФ"
22.25	Т/С "Ч - ЧРЕЗВЫЧАЙНАЯ СИТУАЦИЯ"
00.15	"СЕГОДНЯ. ИТОГИ"
00.35	Т/С "ГЛУХАРЬ"
02.35	"ДАЧНЫЙ ОТВЕТ"
03.35	"ЧУДО-ЛЮДИ"
04.05	Т/С "РУБЛЁВКА. LIVE"
05.55	Т/С "АДВОКАТ"

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00	"СЕЙЧАС"
07.10	Д/С "ЖИЗНЬ В СРЕДНЕВЕКОВЬЕ"

08.00	"УТРО НА 5"
11.30	Д/Ф "ДАМАН: МЛАДШИЙ БРАТ СЛОНА"
11.40, 13.30	Х/Ф "СВОЙ СРЕДИ ЧУЖИХ ЧУЖОЙ СРЕДИ СВОИХ"
14.05	Т/С "ДАЛЬНОБОЙЩИКИ"
16.00, 17.00	"МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"
17.00	"ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ"
20.00, 21.30	Т/С "ДЕТЕКТИВЫ"
22.15	Т/С "СЛЕД"
23.25	Х/Ф "НОЧНОЙ ПАТРУЛЬ"
01.25	Х/Ф "СВЕРСТНИЦЫ"
03.05	Х/Ф "ЧИНГИС-ХАН"
05.50	Д/Ф "НААБИ - АФРИКАНСКАЯ ПРИНЦЕССА"
06.50	Д/С "КАЛЕНДАРЬ ПРИРОДЫ ЛЕТО" ША"
16.00, 17.00	19.00 "МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"
20.00, 23.25	"ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ"
20.00, 23.25	20.30, 21.00 Т/С "ДЕТЕКТИВЫ"
01.15	Х/Ф "СОЛДАТ ИВАН БРОВКИН"
03.00	Х/Ф "ЖЕНИТЬБА БАЛЬЗАМИ НОВА"
05.20	Х/Ф "СТАВИСКИ"
06.25	Д/С "ДАРЫ ПРЕДКОВ"
07.50	Д/С "КАЛЕНДАРЬ ПРИРОДЫ ЛЕТО"

Четверг, 28

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00	"ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 10.05	13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.40, 10.50	"КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
11.55	13.15 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
13.25	"ЖИТЬ ЗДОРОВО!"
13.25	"МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
14.20	Т/С "ЖЕНСКИЙ ДОКТОР"
15.00	"ФАЗЕНДА"
15.25	"ДРУГИЕ НОВОСТИ"
16.20	"ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
17.15	"ЖЖХ"
18.00	"ХОЧУ ЗНАТЬ" С ШИРВИНДОМ
19.00	"ЖДИ МЕНЯ"
19.25	"ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ"
20.00	"МЕЖДУ НАМИ, ДЕВОЧКАМИ"
21.00	"ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!"
22.00	"ПУСТЬ ГОВОРЯТ"
22.30	"ВРЕМЯ"
23.40	Т/С "ЗОЯ"
00.35	Д/Ф "МЯСОЕДЫ ПРОТИВ ТРАВЯДНЫХ"
00.50	"НОЧНЫЕ НОВОСТИ"
01.00	ДНЕВНИК 34-ГО МОСКОВСКО-ГО МЕЖДУНАРОДНОГО КИНОФЕСТИВАЛЯ
03.40	Х/Ф "КАПИТАН КРЮК"
03.40	ЧЕМПИОНАТ ЕВРОПЫ ПО ФУТБОЛУ 2012 ПОЛУФИНАЛ. ПРЯМОЙ ЭФИР ИЗ ПОЛЬШИ

«РОССИЯ»

06.00	"УТРО РОССИИ"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35	ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00	"БАМБААХАЙ"
10.15	"БУРЯД ОРОН"
10.45	"О САМОМ ГЛАВНОМ"
12.00, 15.00, 18.00, 21.00	ВЕСТИ

12.30, 15.30, 18.30, 20.40	ВЕСТИ-БУРЯТИЯ
12.50	Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"
13.50	"ЛЮБЛЮ, НЕ МОГУ!"
14.50, 15.50	17.45 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
16.45	Т/С "ЕФРОСИНЯ"
18.50	Т/С "КРОВИНУШКА"
21.30	Т/С "ОБЪЕКТ 11"
21.40	"СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"
22.30	"ПРЯМОЙ ЭФИР"
00.25	Т/С "ЗОННЕНТАУ"
01.25	Д/Ф "РОССИЙСКАЯ ИСТОРИЯ ОТРАВЛЕНИЙ. ЦАРСКИЕ ХРОНИКИ"
01.45	ВЕСТИ + "ПРОФИЛАКТИКА". НОЧНОЕ ШОУ
02.50	ГОРЯЧАЯ ДЕСЯТКА

КУЛЬТУРА

07.30	"ЕВРОНЬЮС"
11.00	"НАБЛЮДАТЕЛЬ"
12.15	Х/Ф "КОПЬЕ СУДЬБЫ"
13.50	Д/Ф "ДРЕВО ЖИЗНИ"
14.00	Д/Ф "БЕГСТВО ДИНОЗАВРОВ"
15.00	"ТРЕТЬЯКОВКА - ДАР БЕСЦЕННЫЙ!"
15.30	Х/Ф "ЧУЖАЯ ЖЕНА И МУЖ ПОД КРОВАТЬЮ"
16.40, 20.30, 00.20	НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
16.50	Х/Ф "ГАНС РЕКЛЕ И ЧЕРТ"
18.05	М/Ф "БЕЛОЛОБЫЙ"
18.15	"ТЕАТРАЛЬНАЯ ЛЕТОПИСЬ"
18.45	ЮБИЛЕЙНЫЙ МАРАФОН МОСКОВСКОЙ ФИЛАРМОНИИ
19.35	Д/С "РАСКРЫТЫЕ ТАЙНЫ РИМА"
20.45	"ГЛАВНАЯ РОЛЬ"
21.05	"ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА"
21.45	"ГЕНИИ И ЗЛОДЕИ"
22.15	ЛЕОНИД УТЕСОВ. ЛЮБИМЫЕ ПЕСНИ
22.45	Д/Ф "БЫЛ ЛИ НЕАНДЕРТАЛЕЦ НАШИМ ПРЕДКОМ?"
23.35	Д/Ф "МОНАСТЫРЬ РИЛА"
23.50	"МОНОЛОГ В 4-Х ЧАСТЯХ". ГЕННАДИЙ ПОЛОКА
00.45	Х/Ф "РЕБЕККА"
02.20	ФАНТАЗИЯ ПО-АМЕРИКАНСКИ

02.55	Д/С "КИНО, КОТОРОЕ БУДЕТ"
03.40	Д/Ф "СКАЛЬНЫЕ ХРАМЫ В МАХАБАЛИПУРАМЕ"

АРИГ УС

07.00, 08.00, 09.00, 23.00, 00.30	"ВОС-ТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". ПОГОДА
07.30	"ОТКРЫТКИ ИЗ ГЕРМАНИИ". ПОГОДА
07.40	М/Ф
08.30	"УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ. ПОГОДА
08.50	"СМЕШАРИКИ" НА "АРИГ УСЕ"
09.30	"V-ВИЗИТЕРЫ-2"
10.20	Д/Ф "НЕ ТАКОЙ КАК ВСЕ-2"
11.40	М/С "КАК ГОВОРIT ДЖИНДЖЕР"
12.40	"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". МИРОВЫЕ НОВОСТИ
13.00	М/Ф "ПИНГВИНЫ ИЗ МАДАГАСКАРА"
13.25	Т/С "УНИВЕР"
14.00, 19.00	"УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ
14.20	"ОТКРЫТКИ ИЗ ГЕРМАНИИ"
14.30	"ДОМ-2. LIVE"
16.20	Х/Ф "КРУТАЯ ДЖОРДЖИЯ"
18.30, 20.30	Т/С "УНИВЕР": "НОВАЯ ОБЩАГА"
19.20	"ТОЧКА ЗРЕНИЯ". ПОГОДА
19.30	"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС"
20.00	Т/С "ИНТЕРНЫ"
21.00	Х/Ф "ОСТРОВ НИМ"
23.35	"ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ"
01.00	"СУМЕРЕЧНАЯ ЗОНА"

ТИВИКОМ

06.05, 20.00	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ". "ЗУРХАЙ"
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.30	НОВОСТИ ДНЯ
07.00	"ПРО-НОВОСТИ"
07.30, 23.30, 02.00	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ"
07.50, 20.20	"ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ". ХХ ВЕК"

АРИГ УС

07.00, 19.30, 23.00	"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС"
07.30	"ТОЧКА ЗРЕНИЯ". ПОГОДА
07.40	М/Ф
08.00, 09.00, 00.30	"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". ПОГОДА
08.30	"УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ. ПОГОДА
08.50	"СМЕШАРИКИ" НА "АРИГ УСЕ"
09.30	"V-ВИЗИТЕРЫ-2"
10.30	Д/Ф "ИГРЫ С СУДЬБОЙ"
11.40	М/С "КАК ГОВОРIT ДЖИНДЖЕР"
12.40	"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". МИРОВЫЕ НОВОСТИ
13.00	М/Ф "ПИНГВИНЫ ИЗ МАДАГАСКАРА"
13.25	Т/С "УНИВЕР"
14.00, 19.00	"УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ
14.20	"ТОЧКА ЗРЕНИЯ"
14.30	"ДОМ-2. LIVE"
16.40	Х/Ф "ОСТРОВ НИМ"
18.30	Т/С "УНИВЕР". НОВАЯ ОБЩАГА
19.20	"ОТКРЫТКИ ИЗ ГЕРМАНИИ" Ч.2
20.00	"ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДОВАНИЕ". ПОГОДА
21.00	"КОМЕДИ-КЛАБ"
22.00	"КОМЕДИ БАТТЛ"
23.35	"ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ"
01.00	Д/Ф "СУМЕРЕЧНАЯ ЗОНА"

ТИВИКОМ

06.05, 20.00	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ". "ЗУРХАЙ"
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 22.40, 01.40	НОВОСТИ ДНЯ
07.00	"ПРО-НОВОСТИ"
07.30, 10.05, 23.40, 02.10	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ"
07.50, 20.20	"ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ".

08.00	НОВОСТИ ДНЯ, "ЗУРХАЙ"
08.30	"АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ"
09.00	"ПРО-НОВОСТИ". "ЗУРХАЙ"
10.00	"СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ"
10.30	"ОХОТА К ПЕРЕМЕНЕ МЕСТ". "ЗУРХАЙ"
11.05	"ЖЕНСКАЯ ЛОГИКА". "ЗУРХАЙ"
12.05	Х/Ф "КРЕМЛЬ-9"
12.50, 18.50	"АБИТУРИЕНТ"
13.05	Х/Ф "ТЕНИ ИСЧЕЗАЮТ В ПОЛДЕНЬ"
14.25	М/Ф
15.05	Т/С "КОМАНДА-МЕЧТА"
15.35	Х/Ф "МИЛЛИОН В БРАЧНОЙ КОРЗИНЕ". "ЗУРХАЙ"
17.35	"КРЕМЛЬ-9". "ЗУРХАЙ"
18.20	Д/Ф "ОХОТА К ПЕРЕМЕНЕ МЕСТ". "ЗУРХАЙ"
19.00	"РАДАР-СПОРТ". "ЗУРХАЙ"
20.35	Т/С "СТАЯ"
22.00	"РЕПОРТЕРЫ". "ЗУРХАЙ"
00.00	"ТОП-МОДЕЛЬ ПО-РУССКИ". "ЗУРХАЙ"
02.20	НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50	МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ
06.00	М/С "МУМИЯ"
07.00	Т/С "ПАПИНЫ ДОЧКИ"
07.30	М/С "ВЕСЕЛАЯ ОЛИМПИАДА СКУБИ"
08.00	Т/С "ЗИК И ЛЮТЕР"
08.30	М/С "ЧИП И ДЕЙЛ СПЕШАТ НА ПОМОЩЬ"
09.00, 13.30, 20.55, 00.00	"МЕСТНОЕ ВРЕМЯ" НА СТС-БАЙКАЛ
09.30, 14.00, 21.00	"ЗАКРЫТАЯ ШКОЛА"
10.30	Т/С "ДЕТКА"
11.30, 16.50, 18.00, 18.30	Т/С "6 КАДРОВ"
12.30, 19.00	Т/С "ВОРОНИНЫ"
13.00	Т/С "МОЛОДОЖЕНЫ"
15.00	Х/Ф "ЗАТЕРЯННЫЙ МИР"
17.00	"ГАЛИЛЕО"

22.00	Х/Ф "ИСТОРИЯ ОДНОГО ВАМПИРА"
00.30	СКЕТЧ-ШОУ "ВАЛЕРА TV"
01.00	Х/Ф "АЛАДДИН"
03.30	ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ

НТВ

06.55	"НТВ УТРОМ"
09.30	Т/С "ЛИТЕЙНЫЙ"
10.30, 16.30, 19.30	ОБЗОР. "ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00	"СЕГОДНЯ"
11.20	"МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ"
11.55	"ДО СУДА"
13.00	"СУД ПРИСЯЖНЫХ"
14.30	Т/С "ПАУТИНА"
17.25	"ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА"
18.40	"ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ" С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ
20.30	Т/С "ШЕФ"
22.25	Т/С "Ч - ЧРЕЗВЫЧАЙНАЯ СИТУАЦИЯ"
00.15	"СЕГОДНЯ. ИТОГИ"
00.35	Т/С "ГЛУХАРЬ"
02.35	Д/С "СОБСТВЕННАЯ ГОРДОСТЬ"
03.30	"ЧУДО-ЛЮДИ"
04.00	Т/С "РУБЛЁВКА. LIVE"
05.55	Т/С "АДВОКАТ"

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00	"СЕЙЧАС"
07.10	Д/С "ЖИЗНЬ В СРЕДНЕВЕКОВЬЕ: УТРО НА 5"
08.00	Х/Ф "СВЕРСТНИЦЫ"
11.30	Х/Ф "ЗОЛОТАЯ МИНА"
13.30	19.00 "МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"
17.00	"ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ"
20.00, 21.30	20.30, 21.00 Т/С "ДЕТЕКТИВЫ"
23.25	22.15 Т/С "СЛЕД"
01.20	Х/Ф "СВАДЬБА В МАЛИНОВКЕ"
03.00	Х/Ф "В ИЮНЕ 41-ГО"
05.00	Х/Ф "НОЧНОЙ ПАТРУЛЬ"
	Х/Ф "ТРИСТАНА"

Пятница, 29

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00	"ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 10.05	13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.40, 10.50	"КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
11.55	13.15 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
13.25	"ЖИТЬ ЗДОРОВО!"
13.25	"МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
14.20	Т/С "ЖЕНСКИЙ ДОКТОР"
15.00	"ФАЗЕНДА"
15.25	"ДРУГИЕ НОВОСТИ"
16.20	"ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
17.15	"ЖЖХ"
18.00	"ХОЧУ ЗНАТЬ" С МИХАИЛОМ ШИРВИНДОМ

Суббота, 30

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф "ДЫМ ОТЕЧЕСТВА"
09.20 "ДЕТЕНЬШИ ДЖУНГЛЕЙ"
09.50 М/С "СМЕШАРИКИ. ПИН-КОД"

«РОССИЯ»

05.35 Х/Ф "ПОВОРОТ"
07.35 "СЕЛЬСКОЕ УТРО"
08.05 "диАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ"
09.00, 12.00, 15.00 ВЕСТИ

КУЛЬТУРА

07.30 "ЕВРОНЬЮС"
11.00 "БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ"
11.35 Х/Ф "ОЧЕРЕДНОЙ РЕЙС"
13.10 "КРАСУЙСЯ, ГРАД ПЕТРОВ!"

02.55 Д/С "ПОИСКИ ЯГУАРА С НАЙ-ДЖЕЛОМ МАРВИНОМ"
03.40 Д/Ф "КАЙРУАН. СВЯЩЕННЫЙ ГОРОД МАГРИБА"

АРИГ УС

07.30 "СМЕШАРИКИ" НА "АРИГ УСЕ"
08.00, 09.20 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА"
19.30 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ

ТИВИКОМ

06.05 "ЗУРХАЙ"
06.10, 06.30, 07.05 "PRO-НОВОСТИ"
07.30 "СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ". "ЗУРХАЙ"

10.30, 18.30, 21.10 "ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ"
"ВО САДУ ЛИ, В ОГОРОДЕ". "ЗУРХАЙ"
"КРЕМЛЬ 9"
19.25 "АБИТУРИЕНТ"

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05, 17.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.50, 01.30, 01.50
06.00 Х/Ф "НОЧЬ ЗА НОЧЬЮ"
07.25 М/Ф "АЛЕНЬКИЙ ЦВЕТОЧЕК", "ЗАЙ И ЧИК"

НТВ

06.35 Т/С "СУПРУГИ"
08.25 "СМОТР"
09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"

5 КАНАЛ

09.00 М/Ф "СЕЙЧАС"
11.00, 19.30 "СЕЙЧАС"
11.10 Т/С "СЛЕД"
20.00 "ПРАВДА ЖИЗНИ". СПЕЦРЕПОРТАЖ

Воскресенье, 1

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф "В ПОЛОСЕ ПРИБОЯ"
09.00 "АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН"
09.35 "ТИМОН И ПУМБА"

«РОССИЯ»

06.50 Х/Ф "МОЙ НЕЖНО ЛЮБИМЫЙ ДЕТЕКТИВ"
08.30 "САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР"
09.20 "СМЕХОПАНОРАМА"
09.50 "УТРЕННЯЯ ПОЧТА"

КУЛЬТУРА

07.30 "ЕВРОНЬЮС"
11.00 "ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ"
11.35 Х/Ф "СКАЗАНИЕ О ЗЕМЛЕ СИБИРСКОЙ"

22.25 "ВРЕМЕНА НЕ ВЫБИРАЮТ"
00.10 "ПОСЛУШАЙТЕ!" ВЕЧЕР МАРИИ ГОЛУБКИНОЙ
01.15 Х/Ф "ЧТИЦА"
03.40 Д/Ф "МЕРИДА. ВОДА И ЕЕ ПУТИ"

АРИГ УС

07.30, 19.50 "СМЕШАРИКИ" НА "АРИГ УСЕ"
08.00 Х/Ф "СОЛЕННЫЙ ПРИНЦ"
09.30 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ

ТИВИКОМ

06.25 "ЗУРХАЙ"
06.30, 09.30 "ВКУСНО"
07.00 "ЛУБЯНКА". "ЗУРХАЙ"
07.50, 13.50, 21.00 "ГОРОДСКИЕ ИСТОРИИ"

СТС «БАЙКАЛ»

05.55, 07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05
06.00 М/Ф "ПРИКЛЮЧЕНИЯ БРАТЦА КРОЛИКА"
07.20 М/Ф "КАК ГРИБЫ С ГОРОХОМ ВОЕВАЛИ", "ФУНТИК И ОГУРЦЫ", "МАЛЫШ И КАРЛСОН"

АРИГ УС

08.30, 16.00 "МЕСТНОЕ ВРЕМЯ" НА СТС-БАЙКАЛ
09.00 "САМЫЙ УМНЫЙ"
10.45, 13.00 М/С "ТОМ И ДЖЕРРИ"
11.00 "ГАЛИЛЕО"
12.00 "СНИМИТЕ ЭТО НЕМЕДЛЕННО!"

НТВ

06.35 Т/С "СУПРУГИ"
08.25 "ЖИВУТ ЖЕ ЛЮДИ!"
09.00, 11.00, 14.00, 17.00 "СЕГОДНЯ"
09.15 "РУССКОЕ ЛОТО"
09.45 "ИХ НРАВЫ"

5 КАНАЛ

07.00 М/Ф "ЕДА НАС СДЕЛАЛА ЛЮДЬМИ"
09.00 Д/Ф "ЕДА НАС СДЕЛАЛА ЛЮДЬМИ"
10.00 Д/С "ХОЛОДНОКРОВНАЯ ЖИЗНЬ"

Ойун баяр

ТАБИН ЖЭЛДЭ СУГТАА

Хүнэй ажабайдалые үе сагай ябаса согсолон гаргажа, хэнэй хэн ябаһаниень хэнэн ажал хэрэгүүдээрнэ элирдэг гэшэ ааб даа. Мүн лэ эндэ гэр булын үри хүүгэдэй, аша гушанарай хубита байха. Зулгы ногоото зунай сагта Валентина Будаевна, Владимир Бадмаевич БУДАЕВТАНАЙ гэр бүлэдэ ехэ хайндэр болохоёо байна. Хорёод наһатайдаа айл боложо, 3 басага түрэжэ, дээдэ эрдэмтэй болгоһон юм. Мүнөө 3 аша зээтэй, нэгэ гушатай түрэл Хурамхаандаа хүндэтэй ямбатай амгалан хуунад. Валентина Будаевна Бурядай багшанарай дээдэ хургуулин түүхын болон ород хэлэ бэшэгэй факультет дүүргэдэ, 40 гаран жэлэй туршада Хурамхаанай дунда хургуулида багшална. Россиин Федерациин эрдэм нурулсагай отличник хүүлэй 30 жэлэй туршада буряад хэлэ болон литература заана. Урагшаа ханаатай, түрэлхи хэлэнэйнгээ талаар олон тоото шийдхэгдээгүй асуудалнуудые үбшэн хэлсэлгэдэ бүхы эрдэм мэдэсээ сүлөө сагаа зориулдаг, нютагайнгаа Соведаэй депутатааршые нэгэтэ бэшэ хунгагдаһан юм. Мүнөө "Мүргэн" гэхэн арадай аман зохёолой ансамблда эдэбхитэйгээр хабаадана. 2011 ондо "Буряад хэлэнэй долоон тоонго", "Буряад хүнэй нэгэ үдэр" гэхэн конкурсуудта амжалтатай хабаадһан юм. Гадна хизаар ороноо шэнжэлгын талаар ехэ ажал хүдэлмэри ябуулдаг габыятай. Табин жэлэй туршада наһанайнгаа нүхэр Владимир Бадмаевичтааа ходел сугтаа нэгэ хүн шэнгээр нэгэ ханал бодолтой бэе бээе хүндэлжэ ажаһуудаг. Энэ ехэ хайндэрөөрнэ амаршалжа, иимэ шүлэг зориулнаб:

Табин жэлэй туршада
Танай хэнэн ажалтнай
Үргэн ехэ Буряадтаа
Үндэр хэмжээндэ магтаалтай.
Баргажан, Улаан-Үдэ, Хурамхаандаа
Багша нэрээрээ суурханхайт.
Мүргэн, Хилгана нютагуудтаа
Мүнхынгөө зулануудые бадаранхайт.
Үри хүүгэдээ, зээнэр гушанараа
Үргэлсэжэ сүлөөгүй ябабашье,
Дуулим тоонтодоо дуунуудаа
Дуулажал эбтэй гэшхэлнэт.
Далан наһанай дабаануудһаа
Дахинхи үдэрнүүдтэ дабшагты.
Эхэ хайхан түрэл дайдаа
Эльгэ зүрхэнһөө ажалаараа шэмэгты.
Алтан түрөөртнай амаршалжа,
Амжалтануудые хүсэнэбди.
Аян замдаа азатай ябажа,
Аялга дуунуудаа эздэлүүлт даа.

Дулгар ДОРЖИЕВА.

“Гуа сэсэн хатан-2012” гэнэн конкурсдо

АЖАЛАЙШ АЛТАН ЖОЛОО АЛДАР СОЛООР УТА БАЙГ!

Уужамхан Яруунын үлзы найхан Ульдэргэ нютагта 1957 оной хабарай эхин нарада Доржиева Долгор Сандаковна ажалша малша, үри хүүгэдээр үнэр баян Доржиев Сандак Доржиевич ба Цырма Дугдановна Жалсанова хоёрой бүлэдэ долоон басагадай удаа одхон хүүгэн боложо, алтан дэлхэйдэ мүндэлхэн байна. Дээрээ олон эгшэнэрээ дахажа үндынэн Долгор басаган эрхэшье наа, бэрхэ, үхэр малшье харууналха, ямаршье хара ажалһаа тунхарихагүйгөөр өөдөө болоо.

багшаар хүдэлжэ эхилхээр, буянтайхан ажалаараа багшын нэрэ дээрэ үргэжэ, хүндэтэйхэн, нэрэ солотой болоһон Долгор Сандаковна гушаад жэлэй хугаасаа соо хүүгэдые эрдэм бэлигтэ хургажа ябана. Эхэ эсэгэдэнь заагаад, хүүлдэнь үри хүүгэдэнь, мүнөө ашанартань заажа эхилхэнэй. Долгор Сандаковнагай хурагдай дунда алтан, мүнгэн медальтай, олимпиада конкурснуудай призернууд, ЕГЭ найн сэгнэлтэ дээрэ бариһан шабинар олохон юм.

2012 оной районно олимпиадын дүнгөөр 8-дахи классай хурагша Цыденжапова Бэлигма II нуури 9-дэхи классай программаар абаһан байна. Энэл хурса басаган байгша оной республикын олимпиадада хабаадалсажа, илалтын дүнгүүдээр 61-дэхи лицей-интернатда саашанхи хуралсалаа үргэлжлүүлхээ уригдаһан байна.

Эгэтын-Адагай дэргэдэ энэ жэлдэ үнгэрхэн заочно олимпиадада Долгор Сандаковнагай заажа байһан 7 шабинар хабаадаһан байна. Тэдэнэй тоодо Цыденжапова Бэлигма (8 кл.) - I нуури, Жамбалова Санжима (10 кл.) - II нуури, Климов Илья (8 кл.) - III нуури эзэлээ, харин гурбан 8-дахи классай хурагшад – Будажанова Туяна, Климов Андрей ба Доржиева Лхамажап сертификадуудта хүртэһэн байна. Мүн лэ тиихэдэ 2011 ондо «Шаг в будущее» гэнэн научно-практическа конференцидэ хабаадаһан Сагаева Соёлма (11 кл.) аймаг соогоо түрүүлжэ, Улаан-Үдэ ошожо, амжалтатай бусаһан байна.

Тоолоходо барахаар бэшэ амжалтануудые туйлажа, хурагшадын багшатаа нэгэ амин эрдэмэй харгыгаар зурыжал ябанад.

Гансашье тоо бодолгын багшаар бэшэ, олохон жэлэй туршада директорэй орлогшоор, хуралсалай таһагые даагшаар хүдэлжэ, ажалдаа оролдосотой, онол арга нэбтэрүүлхэдэ, мэргэжэл шадабаритай, дээдэ шатын эрхим багша байһанаа гэршэлээ.

Классай хүтэлбэрилэгшөөр хүдэлжэ, дүрбэ дахин хурагшадые хургуули дүүргүүлжэ гаргаа. 1987 ондо түрүүшын 17 үхибүүдын аттестат абажа гараһан. Зарим нэгэниинь мүнөө багшатаа суг хамта түрэл хургуулидаа хүдэлнэ. Хото городто, холо ойрын нютагуудта амжалтатай ажалшад болонхой. Инженер, жолоошод, барилгашад, врач г.м. олон янзын мэргэжэлтэд, эрдэмэй талаар кандидадуудшы нэрэ солоороо нютагаа суурхуулжа ябанад.

Данзанова Эржена – психологиин эрдэмэй кандидат, МГУ дүүргэнэй удаа Канадада хүдэлжэ байна. Дамбаева Гарма-Ханда – философиин эрдэмэй кандидат, НГУ дүүргэжэ гараад, мүнөө үень БГУ-да информатикийн кафедрада багшаар ажаллана. Будажанова Дарима улаан дипломоор БГУ-гай экономика факультет дүүргээд, ВСГУ-гай экономикын кафедрада амжалтатай хүдэлнэ. 2011 ондо амжалтайгаа зэргэ хуралсалаа үргэлжлүүлжэ, экономикын эрдэмэй кандидат гэнэн эрдэмэй нэрэ зэргэдэ хүртөө.

Ажалай үндэр амжалтануудые туйлаһанай түлөө Долгор

Сандаковна гүрэн түрын үндэр сэгнэлтэнүүдтэ хүртэнхэй. 1993 ондо - «Арадай гэгээрэлэй отличник», 1998 оной апрель нарада «Жэлэй эрхим багша» гэнэн конкурсдо хабаадажа, II шатада гараа. 1999 оной хабар аттестациин дүнгүүдээр дээдэ категориин багша болоо. 2004 ондо «Буряад Республикын габыята багша» гэнэн нэрэ зэргэдэ хүртөө. 2008 ондо республикын багшанарай фестивалда урагшатай хабаадалсажа, «Успешный учитель» гэнэн номинацида дипломоор шагнагдаа. 2008 оной октябриин 3-да федеральна конкурс дүнгөөр шалгаржа, эрхим багша Россиин Президентын зуу мянганай шагналда хүртөө. Бэшэше олохон диплом, грамотанууд ажалайн үндэр амжалта гэршэлнэ. 2012 оной хабар «Россиин Федерациин габыята багша» гэнэн нэрэ зэргэдэ хүртэжэ, ажалайн амжалта үшөө дахин яларан тодороо.

Долгор Сандаковна энэрхы найхан сэдьхэлтэй эжы, зондоо хүндэтэй багша, түрэнэн тоонто Ульдэргэеэ Буряадхан орон соогоо суурхуулжа ябаһан хүн. Тоб гэмэ томоотойхон Цэдэн хүүбүүнтээ эрмэлзэл эхэтэй эрдэм бэлиг шудалжа, үглөө бүри хургуули тээшээ нэгэл зүргэ харгыгаар шамдуухан алхалан, ажалайнгаа арюухан үдэрэй хэшээл эхилжэ, үндэр амжалтануудые туйлажа ябанал даа.

Энэ буянтай багшын ажалдань үшөө эхэ амжалта, амгалан тайбан байдал, урагшатай, урматай ябахыень хүсэнэб.

Ханда ДОРЖИЕВА,
ажалай ветеран.

Ойн баяр

ЭНЭРХЫ СЭДЬХЭЛТЭЙ БАГШАМНАЙ

Аха заха Аха нютагһаа гарбалтай Түнхэнэй аймагай Аршаанай лицей-интернатда ажалтай Людмила Владимировна ЖАЛСАНОВА Аглаг найхан зунай эхиндэ тэбхэр табин наһанайнгаа ойн баярые тэмдэглэбэ.

1962 ондо Орлиг нютагай Владимир Жапович, Ольга Шойнжонова Хандаковтоной эбтэй зүбтэй, ажалша шударгы бүлэдэ 4 дүүнэрие дахуулха ууган басаган түрөө бэлэй. Балшар бага наһанһаа харюусалга ехэтэй, эгэшэ хүнэй энхэргэн зөөлэн зантай Людмиламнай эхин шатын хуралсалай дадалга Буряадай АССР-эй габыята багша Янжима Дагбаевна Дамбаевада заалгажа абаһан байна.

Совет ороной олон тоото залуушуулай тоодо Орлигойнгоо дунда хургуули 1979 ондо дүүргэжэ, аба эжыдээ туһалха эрмэлзэлтэйгээр хэлхээ холбоондо почтальоноор ажаллаа.

Бүхы юумэн гэр бүлэнһөө, эжы абаһаа набагшатай гээшэ ааб даа. Владимир Жапович абань арад зонийнгоо алтан жасада ородог аман зохёолоор һонирхдог, арадай театрта зүжэг наада наададаг, уран хэлэтэй, ёһо заншалаа наринаар сахидаг хадаа, үри бээдээ жэшээ боложо үгэһэн байна. Эгээл тиимэнээ Люда басаганиинь буряад хэлэнэй багша болохо гэжэ шиидэбэ. Тиигэжэ Улаан-Үдын 36-дахи хургуулида, 2006 онһоо Аршаанай лицей-интернатда түрэлхи хэлэндэ багашуулые хургажа байна.

Буряад хэлэнэй багшын ажал мүнөө үедэ, арад зониймнай хэлээе мартаһын туйлда хүрөөд байһан сагта, хүндэшье наа, харюусалга ехэтэй гэжэ хэндэшье мэдээжэ. Гансашье шабинараар бэшэ, тэдэнэй эхэ эсэгэтэйн хүдэлжэ саг болонхой. Зарим түрэлхид бидэндэ тус предмет хэрэггүй, сагаа миин баранабди, ЕГЭ-дэ бэлдэхэ саг хүрэнэгүй гэхэ мэтэ шалтаг олодог.

«Булагаа шэргэнэн нютаг - нютаг бэшэ, хэлээ алдаһан арад - арад бэшэ» гэжэ оньһон үгын удхаар уламжалан бодомжлоходо, энэ ёһоор арад зониймнай хуби заяан хайшаа байхань гээшэб гэжэ сэдьхэл гэншэнэ, гэбэшье Людмила Владимировна шэнги урагшаа ханаатай багшанарай олон байһандань урма зориг түрэнэл даа.

Людмила Владимировна хурагдай һонирхол татуулхын тула элдэб шэнэ онол аргуудые хэшээлнүүдтэ хэрэглэдэг, класһаа гадуур ажал ябуулдаг юм. Эгээл найшаалтайн гэхэдэ, түрэлхидые энэ ажалдаа хабаадуулдаг. Людмила Владимировнагай шабинар олимпиадануудта эрхим мэдээ харуулдаг. Онсолон хэлэбэл, хүүлэй жэлнүүдтэ аймагтаа

түрүүшын нуури эзэлхэнээ гадна, республикада илажа гарадаг юм. Нёдондо жэл Сыремпилова Туяна 1-дэхи нуури республикада эзэлээ һэн. Буряад хэлэ литератураар шабинарай эрдэм-шэнжэлгын конференцинуудтэ хурагшадын хабаадажа, мүн лэ түрүү нууринуудые эзэлдэг. Дармаева Сэрэн-Дулма гэжэ хурагшань Ахада болоһон бага арадуудай уласхоорондын конференцидэ 1-дэхи нуури эзэлжэ, малахит медальда хүртэһэн байна.

10-дахи классай хүтэлбэрилэгшын үүргэ дүүргэхэдэ, хурагша бүхэнэйнгөө абари зан, шадал аргыень мэдэхэ дүршэл ехэтэй багша байһанаа гэршэлнэ. Людмила Владимировна бэлиг ехэтэ багша юм. Гансашье хургуулиин бэшэ, нютагайнгаа ниитын ажалда эдэбхитэйгээр хабаададаг. Мүнөө жэл аймагайнгаа «Эрхим багша» боложо, республикын мурьсөөнэй лауреат болоо һэн.

Хоёр эхир хүүбүүдэйнгээ хүлын дүрөөдэ, гарын ганзагада хүргэжэ, айл аймаг болгожо, аша хүбүүн аша басаган хоёртой болонхой, эжын жаргал эдлэн наһанайнгаа нүхэр Намсарайтаа ан-бун, амгалан тайбан, баян бардам ажаһууна.

Людмила Владимировнагаа таби наһанайн ойгоор халуунаар амаршалаад, үрээлэй найхан үгэнүүдые зориулааб:

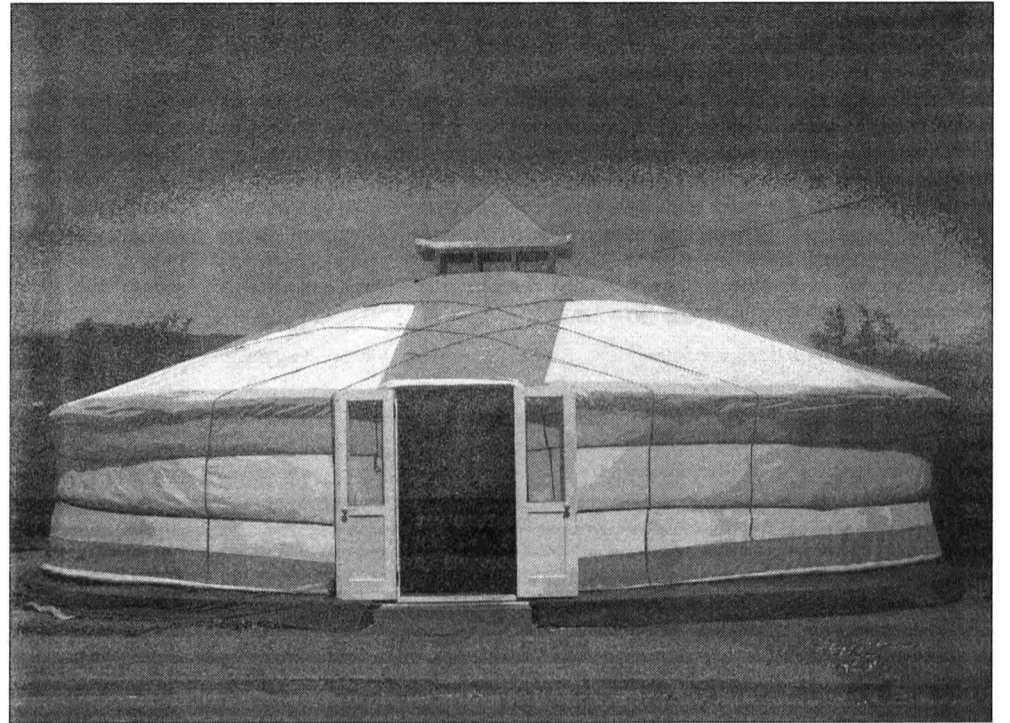
**50 наһан гээшэмнай
Таатай урин хаһал даа:
Хараалһанаа бэлүүлхэ,
Хахарһанаа халаха,
Һанаһанаа һарбайха,
Һандарһанаа нэльбэхэ.
Иимэ удхатай хаһаартнай
Үнэн зүрхэнһөө амаршалаад,
Аманай баян хэшэгтэй,
Абдар дүүрэн зөөритэй,
Эрдэмэй эрхим бэлигтэй,
Эбтэй олон хүүгэдтэй
Энхэ жаргажа хуугты даа,
Элүүр сарюун ябыт даа гэжэ хүсэе!**

Д.ДАМДИНОВА,
буряад хэлэнэй багша.

"Алтаргана - 2012" нааданиие угтуулан

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист. **Россиин соёлой**
габьяата хүдэлмэрилэгшэ

НЭЕЫ ГЭР

шуул тусхай түхээрлэгэ дээрэ ханын мододые матадаг юм. Тиихэдэнь эдэ мододынь адли түхэл маягтайгаар матагдажа хатаагдадаг хэн. Ханануудаа тодхожо табиһанай һүүлээр утаанай гараха тооно тодхогдожо, уняануудаар барюулагдадаг юм. Тооно хадаа 10х3 сантиметрэй хэмжээнтэй хуһан модоор хэгдэһэн сахариг болоно. Тэрэ хажуу талаараа уняагай тоогоор гаргагдаһан нүхэнүүдтэй, эдэ нүхэнүүдынь 2-3 сантиметрэй хэмжээнтэй. Уняагай оруулагдаха нүхэн 20-30 градус һөөлжүүгээр үрэмдэгдэдэг. Бата бэхи байхын, мүн мүргэл ёһолол бүтээхын, наранай элшэ туяагаар саг тодоруулхын тула тооно **хүндэлэбшэ мододоор** бүхэлэгдэдэг байгаа. Эдэнэй нэгэниинь эгээл тэгэн дундуурнь баруулжаа - зүүлжээ татагдадаг хэн.

Тэрэнэй хэмжээнэй үүдэнэй үндэртэй тон адли байха ёһотой. Хоёрдохи хүндэлэбшэнь сахаригай радиусай угтай адли сэхэ хойшоо татагдадаг. Сахаригай хаяхад хубиине гурбан газарта хубааж татагдаһан модод **дааган хүндэлэбшэнүүд** гэжэ нэрлэгдэдэг. Монсогоршуу түхэлэй **уняанууд** дээдэ таладаа нарибтар үзүүртэй, доодо захандаа нариихан бүтүү ооһортой (**бүгэлдэргэтэй**) байдаг. Тиин нарибтар үзүүриень тоонын хажуу талын нүхэнүүдтэ угладаг, бүгэлдэргөөрнь ханын досоо талын дээдэ үзүүртэнь шагтагалдаг. Уняанууд сасаржа байһан гэрэл туяадал адлирхуу юм. Тооно юрэнхыдөө шала дээрэһээ 230 сантиметр үндэртэ тодхогдодог. Ханын тооһоо уламжалан уняагай тоо 50-60-һаа 130-180 хүрэтэр олошоруулагдадаг байгаа.

Гэрэй торхо өөһэдэн сохижо дараһан элдэб хэмжээнтэй, ондо ондоо түхэл хэлбэртэй, онсо өөрын уг зорилготой һэеынүүдээр бүрхөөгдэн хушагдадаг. Ханануудтань ута гонзогор гурбан һэеи (**туурга**) татагдадаг, дээдэ захань багаханаар уняанууд дээгүүр гарадаг. Туургануудай ооһор ханануудай дээдэ заханда уягдадаг. Хахад дүхэригэй түхэлтэй дүрбэн һэеигээр гэрэй орой хоёр дабхараар хушагдадаг. Тиихэдэ энэ һэеигэй доодо захань забаг, дээдэ талань **дээбэри** гэжэ нэрлэгдэдэг. Багаханаар нугалагдаһан туурга дээгүүр татагдаһан дээбэринүүд бороо хураһаа, шииг нойтонһоо хамгаалдаг юм. Дулаан болгохо, һэрюү оруулха зорилготой нариихан, ута хоёр һэеи (**хаяабша**) доодо захань татаад, ооһороор уядаг.

Жэлэй дүрбэн саһаа, сагай уларилһаа дулдыдажа, хаяабшануудаа абадаг, тоходог гэхэ гү, али хэхэдэг, буулгадаг байһан гэшэ. Тэбхэр һэеигээр (150х150 сантиметр) тоононь бүрхөөгдэн хушагдадаг. Энэнь **үрхэ** гэжэ нэрлэгдэдэг.

Үрхэ хэхэдэг, буулгадаг хоёр дээһэн ооһор гэрэй оройһоо унжажа байдаг. һэеи гэрэй бүхэ хушалтанууд нариихан дээһэн уялаагаар (**зэг**) хүбөөлэгдэдэг. һэеи гэрэй торхоор туургануудые, дээбэринүүдые, хаяабшануудые тохоной һүүлээр мориной һүүлээр, дэлһээр томогдоһон гурбан **бүхэлүүрээр** тойруулан уягдадаг гэшэ. Оройн хушалтанууд хоёр-хоёр дээһэн ооһороор һөөлжүүгээр хэрээһэлүүлэн татагдаад, ооһортонь хүндэ шулуунууд шагтагалан уягдадаг.

НЭЕЫ ГЭРЭЙ
ДОСОО ТАЛА

Нүүдэл байдалтай зоной ажаһуудалда һэеи нилээд үргэнөөр хэрэглэгдэдэг байгаа. һэеи гэр, унтари дэбихэр, угалзатуулан шэрэгдэһэн хибэсүүд, гуталнууд болон мориной тоног зэмсэгүүдтэ һэеи мүн лэ ехээр гаргашалагдадаг. Эгээл тиимэһээ зунай эхиндэ һэеи даралгын ажал хэгдэдэг хэн. Энэ хадаа айхабтар ороо, хүшэр хүндэ ажал байгаа. Юрэдөөл, һэеи гэрэй досоо тала татагдаагүйше һаа, тон бодолтойгоор, гамтай зохидоор хэрэглэгдэдэг гэшэ.

Гуламта хадаа гэрэй досоо талын эмхидэлэй үндэһэ нуури болодог юм. Түрүүшээр гурбан шулуун (**дүли**) гэжэ гү, али түмэр тулга, хожомоо түмэр гү, али бишыхан хирпиисэ пезшэн бии болоо хэн. Гуламта гэрэй тэг дунда, үрхын доро түхээрэгдэдэг байгаа.

Тэрээн дээгүүр баруун-хойноһоо зүүн-урагшаа, зүүн-хойноһоо баруун-урагшаа сэхэ татагдаһан мэтэ харагдахагүй шугамаар һэеи гэрэй нууриие дүрбэн хуби болгожо хубаадаг, тэдэн гэрэй байдалые тааруу зохидоор түхээрхэ арга олгодог юм.

Хойто тала үүдэнһээ сэхэ хойшоо оршодог, Хулгана жэлэй хүлдэтэй. Энэнь баян байдалай хүлдэ тэмдэг болодог. Үнэхөөрөөше, эндэ эгээл үнэтэй сэнтэй бүхэ юумэн табигдадаг: Буддын шажанай элдэб зүйлнүүдтэй мандал, гоёлой хубсаһа хунартай ханзанууд, элдэб буд һад, үнэтэ шухаг зүйлнүүд, гоёолто зүүдхэлнүүд болон бусад үнэтэй сэнтэй юумэн хадагалагдадаг. Айлшадаа, хүндэтэ түрэл гаралаа эндэ нуулгадаг байгаа. Энэнь гэрэй "арюун сэбэр тала" гэжэ тоологдодог юм. Буряад зоной үнгэ хадаа хүлдын ёһоор сэнхир гү, али хүхэ үнгэдэ тааралдадаг. Тэрэ Мүнхэ, Бата бэхи, Тогтууритай байдалай гэршэ болоно. Энэнь **хойто тала** гэхэ гү, али **хоймор** гэжэ нэрлэгдэдэг, тэрэ эгээл хүндэтэй газар гэжэ тоологдодог.

Һэеи гэрэй **баруун тала** эрэ хүнэй газар гэжэ тоологдодог. Тэрэ Тахяа жэлэй хүлдэтэй. Эрэлхэг зоригой,

1936 оной гал үлаан Хулгана жэлэй буга (сентябрь) нарын 9-нэй үдэр Агын тойрогой Дулдаргын аймагай Жэбхээһэн нютагта Оргодой Бодонгууд омогой Дамбын (Борын) Шадантан хүхүүрэй Жабай Жэгжэдэй бүлэдэ гурбан басагадай хойноһоо алтан дэлхэйдэ хүндэлэхдөө, хониной хохир дээрэ "шаад" гээд унаһан хадаа гараха түрэхэһөө хойшо һэеи гэр соо үндыжэ, ехэ болоһон хүн гэшэб. Ушар иимэһээ һэеи гэрэй үдхэ үүргые, түхэл шэнжые, хүнэй бэе махабадта угаа һайн, ямаршые эмгэг ушаруулхагүй байһые, тэрэнэй байгууламжые, али бүхэ нэрэнүүдые, буряад зоной байра байдалые, зөөри хогшолые яһала һайн мэдэхэ байһан дээрэһээ нургуулиин нургадта, багшанарта, үргэн олониитэдэ аша тунатай, һонирхолтой байха аабза гэжэ тоолоһондоо эдэ баримта мэдээнүүдые бэшэбэб. Тиихэдэ элдэб толинуудые, эрдэмтэн Виктор Анциферович Михайловай "Буряадуудай һэеи болон модон гэрнүүд", Хуасай угай Абидын Батажаргалай Сэрсэгмаа багшын "Эзэн богдын үргөө" гэнэн номуудые хэрэглэһэн байнаб.

ТҮҮХЫН
БАРИМТАНУУД

Һэеи (эшэгы) гэрэй түүхэ шэнжэлэн хаража үзэхэдэ, тэрэ 3 мянган жэлэй урда тээхи үеһөө эхи абадаг байха юм. Гуулин (хүрэл) зэмсэгтэ үеын һүүл баһаа түмэр зэмсэгтэ үеын эхин болоторхи үедэ - манай ээрын урда тээхи 1 мянган жэл хүрэтэрхи үе сагта - Европо түбиин урда нютагуудта, Дунда ба Түб Азида, Сибирьтэ ажаһуудаг нүүдэл байдалтай малша зон һэеи гэрнүүдые хэрэглэжэ захалһан түүхэтэй. Манай ээрын урда тээхи II-I зуун жэлнүүдтэ Енисей мүрэнэй (тыва арадай нэрлэдэгэй ёһоор, Хэм мүрэнэй) эрьенүүдые зубшаһан Боярска хабсагай шулуунда хэгдэһэн дүрэ зурагууд һэеи гэрнүүдые хүлдэлэн харуулдаг байха юм. Эдэ зурагуудай үдханаа ойлгоходо, тэдэ гол түлэб мал ажал эрхилдэг угсаата зондо хабаатай байна. Юрэдөөл, энэ ушар Урда Сибириин ой модотой тала нютагуудта һуудаг нүүдэл байдалтай зон иимэ гэрнүүд соо ажамидардаг болоһон байгаа бшуу. Байгал шадарай нютагууд тухай хэлэхэ болоо һаа, эндэ гуулин зэмсэгтэ үе сагта ажаһууһан угсаата зон мал ажал үргэнөөр эрхилдэг болоһон байгаа. Манай ээрын урда тээхи VII-III зуун жэлнүүдтэ Байгал шадар, тэрээнһээ саашанки дэбисхэр дээрэ, Монголдо ажаһуудаг малша зонойе хүдөөлүүлэн хүүрэй хүһөө шулуунууд, хангил хабсагайнүүдта һиилэгдэһэн дүрсэнүүд, археологическа бусад зүйлнүүд эдэ бүгэдые элирхэйлэн гэршэлнэ. Академик А.П.Окладниковай багсаамжалгын ёһоор, эдэ соёлой хүшөөнүүдые байгуулагшад һэеи гэрнүүд гэхэ гү, али нүүдэл гэрнүүд соо ажаһуудаг байгаа гэхэ.

Түмэр зэмсэгтэ үе сагта Байгал шадар ажаһуудаг зон, мал ажал эрхилдэг байһан Түб Азиин бусад арадуудтал адли, гол түлэб армаг болгогдожо холбогдоһон гэр байрануудтай болоһон юм гэхэ. Манай ээрын урда тээхи II зуун жэлһээ манай ээрын II зуун жэл болотор Монголой, Байгалай саагуурхи тала дайдаар ажаһууһан хуннанууд бүхэ Евроазиие доһолоһон байгаа. Тэдэ һэеи гэрнүүд болон нүүдэл гэрнүүдые хэрэглэдэг байһан юм. Хуннанууд тухай хэлэхэдэ, эдэнэй ямар хэлэтэй байһые дурдангүй байжа болохогүй, тэдэ түүрэг хэлэтэй байгаа гэжэ зарим эрдэмтэд хэлэдэг, нүгөөдүүл монгол хэлэтэй байгаа ха гэжэ баримталдаг.

Һэеи гэр хадаа Европо болон Ази түбинүүдтэ ажаһуудаг нүүдэл байдалтай малшадай мүнөө хүрэтэр хэрэглэдэг гэр байра болоно гэжэ тэмдэглэлтэй. Юундэ иимэ үргэнөөр хэрэглэгдэхэ болоо юм гэхэдэ, тэрэ байгуулга болон түхэл хэлбэрингээ талаар, мүн үүргэ шэнжынгээ талаар онсо өөрсэ, үлүү һайн байна бшуу. Нэгэдэхээр, энэмнай хабсарха, задалхада юрын байхаһаа гадна, хэмжээгээрэ бага, зөөдэлдэ хүнгэн, шанга һалхиндашые тогтууритай, хүр саһандашые дарагдахагүй, дулаагаа табисагүй, бэхи бүхэ байдаг юм. Хоёрдохоор, жэлэй дүрбэн сагта болон

сагай ямаршые уларилда таарамжатай, хаанашые хэрэглэхэдэ зохид, багтаамжа ехэтэй, досоонь уужам, түхээрлэгэ хэрэгсэлнүүдынь бата бэхи байдаг гэшэ.

Эдэ бүгэдэндэ үндэһэлжэ, һэеи гэр хадаа нүүдэл байдалтай зоной болбосоролой дээдэ шата гэшэ гэжэ сэгнэхэ үндэһэ баримта мэдээжэ этнограф, археолог Н.М. Ядринцевта олгоһые үнэхөөрөөше буруушаахын аргагүй.

НЭЕЫ ГЭР ЯМАР
ХУБИМУУДНАА
БҮРИДЭДЭГ БЭ?

Буряадуудай һэеи гэр модон армаг торхонууд болон һэеи хушалтануудһаа бүридүүлэгдэдэг. һэеи гэрэй ехэ багань, үндэр набтарынь ханануудай тооһоо дулдыдадаг юм. Эшэгы гэрнүүд дүрбэ-табаһаа эхилээд, арба-арбан хоёр хүрэтэр **ханатай** байдаг.

Ханануудайнь тооһоо гэхэ гү, али иимэ гэрэй хэмжээһээ эзэдэйн ямар байдалтай байһаниинь тодордог хэн. Зургаа-найман ханатай һэеи гэр дунда зэргын гэхэ гү, али жиирэй хэмжээһэй гэжэ тоологдодог. Шанга шадалтай малшад иимэ гэрнүүд соо ажаһуудаг байгаа. Дүрбэ-таба гү, али арба-арбан хоёр ханатай гэрнүүдтэй эзэд хэд байгааб гэхэдэ, үгытэйшуул болон баяшуул.

Тусхай ёһоор бэлдэгдэһэн дүрбэн булантай гү, али жолбогор хуһан модоор, үшөөһөөр хананууд үдэгдэдэг байгаа. Матажа бүтээгдэһэн модод һарьмай арһан үдөөрээр бүхэлэгдэдэг юм. Иимэ хананууд агшаха, һунаха аргатай байдаг дээрэһээ зөөдэлдэ таарамжатай. Нэгэ ханада 22-30 модон ородог. Эдэнэй утань 170-190 сантиметр болодог. Ута мододынь дундуурнын табигдадаг. 20-30 сантиметртэй богони мододынь захаарнь үдэгдэдэг.

Һэеи гэр барихадаа гү, али хабсархадаа, түрүүлэн үүдыень табидаг юм. **Үүдэниинь** 95 сантиметр үргэнтэй, 140 сантиметр угтай (үндэртэй) байдаг. Досоо талань 75 сантиметр үргэнтэй, 120 сантиметр угтай (үндэртэй). Монгол угсаата бүхэ арадуудта гэрэй үүдэн онсо шэнжэтэй, хүлдэ тэмдэгтэй гэхэ гү, али нара нарын ябадалтай, шажан мүргэлэй удхатай холбоотой байдаг гэшэ.

Һэеи гэрэй үүдэн урагшаа, халта зүүн-урагшаа харуулан табигдадаг хэн. Тиихэдэ ханануудынь үүдэнтэй адли үндэртэйгөөр хабсарагдадаг юм. Зүүн талын түрүүшын ба баруун талын һүүлшын хананууд үүдэнэй хажуу талын можонуудта няалдуулан табигдадаг. Удаань түхэрээлүүлэн табигдаһан, уяагаар бэхилэгдэһэн хананууд дээдэ болон доодо заханаа 30 сантиметрэй зайтайгаар **дээһэн ооһороор (ууги)** газраа талаарнь татажа уягдадаг. Эдэ ооһорой үзүүрнүүд үүдэнэй можонуудта бэхилэгдэһэн **түмэр сахаригуудта (гарьханууд)** оруулагдаха, бэлэхэнээр тайлдадаг **татамал тоонтоор** гэхэ гү, али **буряад зангилаагаар** уягдадаг.

Дүршэл шадбаритай ханын дарха-

"Алтаргана - 2012" нааданиие угтуулан

Энэрхы сэдхэлэй, хайн хэрэгүүдэй илан мандалгын хүлдэ болохо сагаан үнгэ гэрэй энэ хубиие мүнхэлэн хүлдэлдэг. Эрэ хүнэй оро дэбдихэр, агнууриин болон сэрэгэй буюу зэбсэгүүд гэхэ гү, али малшан эрэ хүндэ хабаатай бүхы юумэн эндэ табигдадаг.

Түүлай жэлэй хүлдэтэй зүүн тала заншалай ёһоор эхэнэрэй тала гэжэ тоологдодог. Гэр бүлын эхэнэрүүдэй орон унтари, хүнжэл хушалтанууд, эдэе хоолой зүйлнүүд, гэр нуудалай бусад зөөри хогшолнууд эндэ табигдадаг. Ургалта дэбжэлтын, Үдэжэ олошоролгын, Хагдаршагүй залуу ябалгын хүлдэ болохо ногоон үнгэ энэ талын хүлдэ тэмдэгын гээшэ. Иигэжэ хубаарилга эгээлэй юрын юумэн, ямаршыё ёһо гурим баримталаагүй зүйл юм ааб даа.

Хүүлшын дүрбэдэхи хубинь урда тала болоно. Буряад зоной эгээл хүндэлдэг мал болохо морин эрдэни энэ хубиин хүр хүлдэ гээшэ. Наранай, Галай, Ами наһанай гэршэ жэшээ, Баяр жабхалангай, Зол жаргалай ба Илалта амжалтын хүлдэ тэмдэг болохо улаан үнгэ энэ талын онсо шэнжэ мүн. Эндэ, үүдэнһээ зүүн талаарнь - эрэ хүнэй талаһаа доошоо, мориной тоног зэмсэг, мал ажалай түхээрлэгэ хэрэгсэлнүүд, сэгээтэй амһартанууд (юундэб гэхэдэ, сэгээ гаргаха, гүү һааха гээшэ эрэ хүнэй ажал байһан) табигдадаг байгаа. Һая гараһан хурьгад, тугалнууд торнитороо эндэ байлгагдадаг хэн. Үүдэнэй баруун гар талада эргэнэг, үхэг табигдадаг. Элдэб аяга амһартануудтай тагууд түхээрэгдэдэг, үһанай, хүнэй амһартанууд нуулгагдадаг байгаа.

Һэеы гэрэй тоонын түхэл хэлбэри онсо өөрын маягтай, ёһо гуримтай гээшэ. Үрхээ татахадаа, тооноор харбажа ороһон наранай туяа гэрэлээр монгол туургата арадууд, тэдэнэй дунда буряад зон сагаа тодорхойлдог байһан юм. Түхэрээн һэеы гэрэй досоо тала 12 жэлдэ хубаагдадаг хэн. Эгээл хоймор тала Хулгана жэлдэ хабаатай, саашадаа наранай ябасаар Үхэр, Бар, Түүлай, Луу, Могой, Морин, Хонин, Бишэн, Тахья, Нохой, Гахай жэлнүүд һубаридаг хэн. Эдэнь наранай часай нюур тала болодог байгаа. "Энэ ушар хулгана сагта болоо хэн" гэхэдэ, 12 сагта гэхэ гү, али үдэ багта болоһыень гэршэлдэг. Үгышыё гээл, энэ ушар түүлай сагта үнгэрөө гэхэдэ, үдэһөө хойшо 3 сагта болоһыень элирхэйлэн харуулна. Тиигэжэ буряад зон наранай туяа гэрэлээр сагаа яһала зүбөөр тодорхойлдог байгаа бшуу.

ҺЭЕЫ ГЭР СООХИ БАРААН

Һэеы гэр соохи байдал юрын, эрилтэ багатай байһаараа шалгардаг хэн. Үүдээр ороходо, баруун талада - эхэнэрэй талада айрагай һаба бүлүүр, хүнэгүүд, модон түдхүүрнүүд, оёорсогүүд, тэбхээрнүүд, табхансагүүд, нуулганууд табигдадаг байгаа. Аягын шэрээ, эргэнэг, аяга амһартын тагууд эндэ түхээрэгдэхэ. Саашадаа ханын захада 20-30 сантиметр үндэртэй орон дээрэ 4-5 олбог дэбдигдэхэ.

Эдэнь шэрэгдэмэл һэеы шэрдэгүүд байгаа. Ангай арһа зүйжэ, угалзатуулан оёгдоһон хибээсээр (хубсар) хушадаг хэн. Хубсарнууд ангай арһанай үртэһөөр, хониной, мориной арһанай годоор оёгдодог байһан юм. Эдэнэй хирхаг захануудын сэмбэ гү, али ангай арһанай зурууд тамһаар хүбөөлэгдэдэг хэн.

Томогдоһон шүрбэһөөр оёгдодог байгаа. Хайша, шүбгэ, зүүн, хурабша хадаа эхэнэр хүнэй гар үзүүрэй хэрэгсэлнүүд байһан юм.

Эхэнэр хүн унтари дэбдихэртээ ехэ анхаралаа хандуулдаг, һаналаа табидаг байгаа. Шэрдэгүүдээ элдэб янзын угалза хээнүүдээр гоёодог хэн. Эбэр хээ, үгышыё гээл, хусын эбэр хээ, үүлэн хээ, үһан хээ гэхэ мэтээр урлан шэмэглэдэг бэлэй. Эдэнь бултадаа өөр өөрын удхатай байһан юм: эбэр хээ - ажана амгалан байдалай, һалбаран хүгжэлтын, ута наһа эдлэлгын, үүлэн

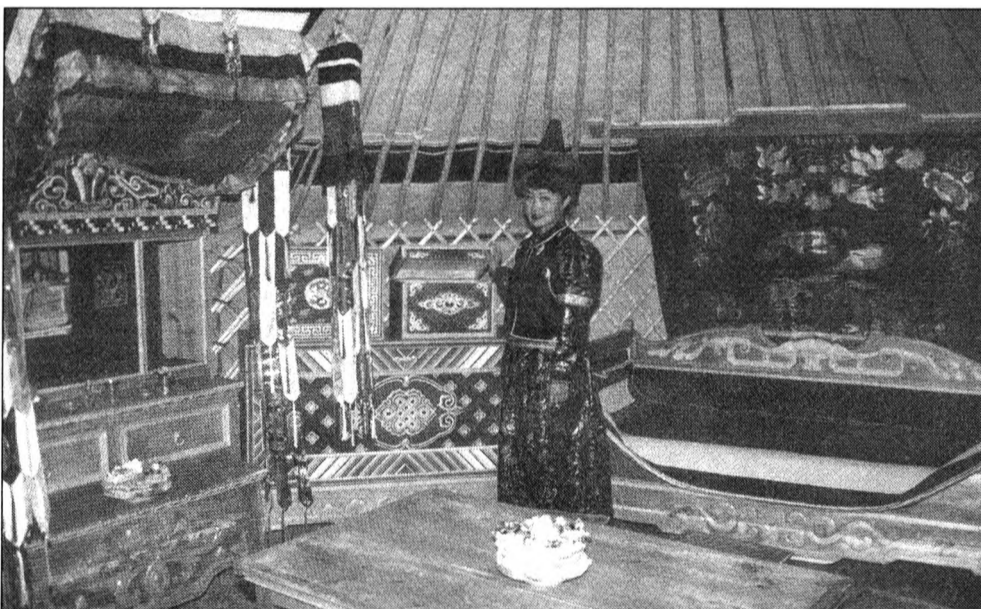
хээ - аза жаргалай, ниигэм сэдхэлэй, үһан хээ хүнүүдэй бата нэгэдэлэй, нягта жагсаалай гэршэ болодог. Эдээнһээ гадна, ондоо угалза хээнүүд бии байгаа: **түмэн жаргалан**, үлзы гэхэ гү, али **бүтүү наһан**, **гал хээ**, **сахилгаан хээ**, **соёмбо** гэхэ мэтэ зүйлнүүд өөр өөрын удхатай, хүлдэтэй байдаг. Эдэ бүгэдэнһөө гадна, гүн сэдхэлэй, гүнзэгы ухаан бодолой хүлдэ тэмдэгүүд, бадма сэгсэгэй дэльбэнүүд мүн лэ эд бараанай угалза хээнүүдтэ ородог байгаа.

Мориной һүүл дэлһээр дүүргэнэн **дэрэнүүд** буряад айлда пудуушханууд болодог байһан юм. Дэрэ хадаа гурбалжан булангай дүрсэтэй гонзогор зүйл болоно.

Элдэгдэнэн оһороороо газашаа мориной арһаар нюур талыень гадарладаг байгаа. Заримдаа тэрэ сэмбээр, хилэнгээр гү, али зузаан бүдөөр бүрижэ хушагдадаг хэн. Дээгүүрнь таб, тоборюулганууд, ээд, сад болон мүнгөөр тобойлгон хэгдэнэн зүйлнүүдээр гоёогдодог бэлэй. Пудуушхануудайнь хоёр тала мүн лэ тоборюулгануудаар гоёогдодог, бэхилэгдэдэг байгаа.

Ороной дэрэдэ, һэеы гэрэй зүүн-хойто талада, гоёор шэмэглэгдэнэн эмээлэй үхэг, эдээнэй үхэг, эргэнэг, ханзанууд (үхэг, абдар) дээрэ дээрэнһэн ябталан табигдадаг хэн. Бүлын хубсаһа хунар, гоёолто зүүдхэлнүүд, бусад үнэтэ зүйл эндэ хадагалагдадаг.

Тээ саанань, Хулгана жэлэй хүлдэтэй эгээл хүндэтэй газарта, **тоохоон гү**, али тусхай шэрээ дээрэ табигдаһан **гунгарбаа** соо Буддын шажанай бурханууд ба бусад зүйлнүүд нуулгагдадаг. Энэнь бурханай шэрээ, гунгарбаа гү, али **мандал** гэжэ нэрлэгдэдэг.

Бурха зурадаг урашуул тэдэниие гоёон шэмэглэдэг байгаа. Буддын шажанай дасан, дуган соо гуулингаар бүтээгдэнэн бурханууд, бүд болон саарһан дээрэ зурагдаһан бурханай дүрсэнүүд табигдадаг. Үе үе болоод лэ тэдэнэй урда **зула бадараагдадаг, сангай уюулагдадаг, ээд гү, али сад тахилнууд (сүгсэнүүд)** соо хүндын эдээн табигдадаг юм.

Саанань, мандалай саана, агнууриин, **сэрэгэй буюу зэбсэгүүд, хуяг дуулганууд** табигдадаг. Түүрэг-монгол **номо хаадагүүд, годлинууд** эдэнэй дунда байдаг хэн.

Яһан, эбэр, шүрбэһэн, үйһэн болон бусад зүйлнүүдые тусхай ёһоор хатаажа, дабхаряа дабхаряагаар нягаада матажа, номо годлинуудыё онсо гуримаар дархалжа бүтээдэг байгаа. Жэжэ гү, али томо амитанда агнуури хэхэ, сэрэгэй ябуулгануудта хэрэглэхэ, мүн зундаа, үбэлдөө бариха ябаха гэхэ мэтээр илгардаг хэн. Годли, нуршануудта яһан гү, али **түмэр зэбэнүүд** бүтээгдэдэг бэлэй. Годлинуудай иишэ тишээ гадирхогуйнь тула һүүлэйн хоёр талада **үдэнүүд** няагдадаг хэн ха. Годлинуудын **һаадаг, хэһэнэг соо** хадагалагдадаг байһан юм. Хэһэнэг хадаа энхэ амгалан байдалай хүлдэ болодог хэн. Энэнь **түрэ хуримай**

ёһололнуудтай, шэнэ бүлын мүн-дэлэлгэтэй нягта холбоотой байгаа. Гурим заншалай ёһоор **басагата талын зүгһөө хурим түрэ хүтэлэгшэ нуршануудтай хэһэнэг баряад, хурьгэнэй һэеы гэр руу ородог хэн. Тиихэдэнь хүбүүтэ талын түрэл гарал заншалта асуудал тэрээндэ табиха: "Юутэй ерэбэ гээшэбта?"** Хүлээгдэнэн харюу соностохо: **"Хэһэнэгээр дүүрэн годлинуудтай, гэрээр дүүрэн хүнһэ хүлдэнүүдтэй ерэбэбди"**. Энэнь залуу айлай олон үхибүүтэй болохо байһыё гэршэлһэн хүлдэ дүлгэ байгаа. Хэһэнэгэй дүүрэн, гоё һайхан байһанһаа шэнэ гэр бүлын үри саданар үнэр баян байха ёһотой гэхэн удхатай бэлэй. Наадаг, хэһэнэг эрэ хүнэй талада үлгөөтэй байдаг хэн ха. Һэлмэнүүд, хуйтай хутага мадаганууд, ехэ, бага жаданууд, хуяг дуулганууд, хасабша малгайнүүд мүн лэ эндэ байдаг хэн.

Эрэ хүнэй ороной мухалайда мориной тоног зэмсэгүүд табигдадаг байгаа. Эдээн сооһоо буряадууд эмээлээ илангаяа хүндэлдэг байһан юм. **Эмээл** хоёр бүүргэтэй (урда, хойто). Уран гартай дархан хуһанай үндэһөөр түнхижэ бүтээдэг хэн. Заһалай гоё эмээл хэдэн үхэрэй, мориной сэнтэй байгаа бшуу. Эдэ бүгэдэ эзэнэйнгээ ямар шадалтай байһыё, ямар тушаал зиндаатай байһыё элирхэйлэн гэршэлдэг бэлэй. Үндэр һайн буүргэнүүдэй эрмэгүүд болон нюур талань мүнгэн гү, али мүнгэлмэл хабтагар түмэрөөр табигдадаг юм. Гоё һайхан угалзатай тоборюулгануудаар шэмэглэгдэхэ. Эмээлэй хажуу талын далинууд мүн лэ гоёогдодог хэн. Эмээлэй бусад бүхы талань булгайраар гү, али хилэнгээр

хазаар онсо шэнжэтэй байһан юм. **Хазаарын** хоёр жолоотой байгаа: **бүтүү болон ута**. Бүтүү жолоогоороо мориной ама татадаг, ута жолоогоороо агта хүлэгөө сэрэгдэ уядаг хэн. Хазаарай мориной үргэн доогуурхи һанжуурга, нарба дээгүүрхи татуурга һабхаг сагаагуудаар шэмэглэгдэдэг юм. Юрэнхыдөө хазаар ээд болон мүнгэн тоборюулгануудаар гоёогдодог байгаа.

Һэеы гэрэй досоо талань буряад зоной нуудал байдалда тааруу зохид байһан юм. Олон зуугаад, мянгаад жэлэй туршада нилээд хубила хубилһаар, һэеы гэр мүнөөнэй түхэл хэлбэридэ оронхой гээшэ.

XIX зуун жэлэй хоёрдохой хахадта - XX зуун жэлэй түрүүшын хахадта болоһон хубилалтанууд гол түлэб һэеы гэрые гэрэлтүүлгэдэ, дулаасуулгада, шалада, бараа хогшолдо хабаатай байба. Ори ганса тоонын орондо үүдэнэй хоёр талаар орой дээрэнь хоёр багахан сонхо хэгдэдэг болобо. Түрүүшээр сонходонь үлээгдэнэн сууха татагдадаг байһанаа хожомоо шэл нуулгагдадаг болоһон юм гэхэ. Үгы гээл, үүдэн үрхэ хоёрой хоорондо үһээһээ газашаа шэлтэй дэн үлгэгдэдэг болоо хэн. Һэеы гэрэй шала газараараа байдаг һаа, хойшодоо модон шала дэбдигдэбэ. Модон шала урагша-хойшонь түхэрээлүүлэн табигдадаг хэн.

Дундань, гуламтын нуурида, хоһон газар үлөөгдэдэг байгаа. Түрүүлэн түмэр, хойшодоо хирпиисэ пеэшэн баригдадаг болоһон юм. Пезшэндэ түмэр хоолой табиһадань, утаа уняар гараһаяа, эһэ тортог татаһаяа болижо, үрхэээ ходо нээлгээтэй байлһанай үлүү боложо, гэр байрань дулаагаа газашань табиһаяа болёод, буряад зоной нуудал байдалыё улам болбосон түхэлтэй болгоо хэн.

Һэеы гэрэй юрэнхы шэнжэ шанарыё һайжаруулха талаар хэгдэнэн эрид хубилалтанууд досоохи бараан болон аяга амһартада горитой нүлөө үзүүлээ.

Тиигэжэ хогшол бараан ба аяга амһарта тад ондоо болгогдожо, олон зуун жэлэй ёһо заншалда хангалтагүйгөөр нүлөөлжэ, буряадуудай саашанхи соёлой хүгжэлтэдэ мүү үүргэ нүлөө үзүүлһэн байгаа гээд тэмдэглэлтэй. Һэеы гэрые нара һалхинһаа, бороо хураһаа хамгаалхын тула үндэһэн угалза хээгээр шэмэглэгдэнэн брезент бүрээһэн хушалта дээгүүрнь татагдадаг болонхой. Эдэ бүгэдэ монгол угсаата арадуудай гэр байра барилгада тон шэнэ зүйл гээшэ.

МОДОН ҺЭЕЫ ГЭР. БАЛГААҺАН (БУЛГААҺАН) ГЭР

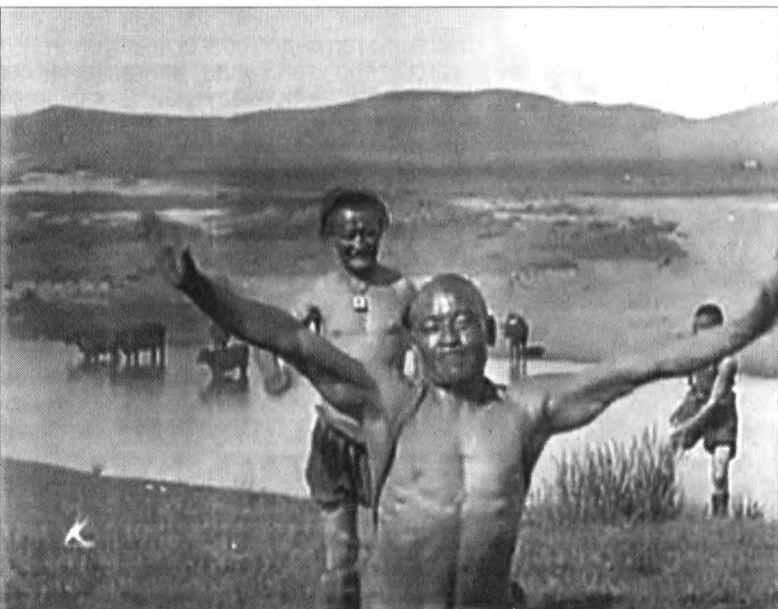
Байгал нуурһаа зүүлжээ, урагшаа дэбисхэр дээрэ байрладаг буряадууд Һэеы гэрнүүд соо мүнөөшье хүртээр ажаһуудаг юм. Тиихэдээ Байгалай баруун талын, энэ нуурай үмэнэхи буряадууд Һэеы гэр үгы байгаа гэхын аргагүй. Баруун буряадууд Һэеы гэрһээ гадна, тэргэ дээрэ баригдадаг Һэеы гэртэй байһан гээшэ.

Хожомоо баруун буряадууд бата бэхээр баригдаһан модон Һэеы гэртэй болоһон байгаа. Үе сагай үнгэрхэдэ, эхирэд болон булгадуудай олон ханатай гэхэ гү, али булантай модон гэрнүүд бии болоо хэн. Тиигэжэ XVIII зуун жэлэй хүл багта эндэ Һэеы гэрнүүд огто үгы шахуу болоо бэлэй. Энэ үедэ эндэхи буряадууд адууһа малаа харууһалхадаа, ходо ходо зөөжэ ябахаяа болиһон байгаа. Ургаса һайнтай, эдеэлсэтэй, нэмэри дулаан газарта айлнууд үбэлжөөнэйнгөө бууса түхээрдэг болоо хэн. Тиигэжэ олон ханатай балгаһан (булгаһан) гэрнүүд, адууһа малда модоор хорёо хотонууд баригдажа эхилээ бэлэй. Түрүүшээр дүрбэн, зургаан, найман ханатай модон гэрнүүдые баряад, тэдээн соогоо ажаһуудаг байһан юм. Эдэ бүгэдэ гансал буряадуудай гү, али монгол туургата арадуудай бэшэ, харин Түб Азийн, Урда болон Зүүн-Урда Сибириин эртэ урда сагай нүүдэл байдалтай бүхы зоной ажаһуудал элирхэйлэн гэршэлнэ бшуу.

Үнэрлэн зүүн жэлэй аршан зүүр

2012 он – Россиин түүхын жэл

Аркадий Батомункуевай проект

Аюр Ринчинович Сакиев

Ород-япон дайнда хабаадаһан Доодо-Киреть нютагһаа гарбалтай Забайкалиин хасаг Аюр Ринчинович Сакиевтай ажабайдал болон хуби заяан тухай тэрэнэй аша хүбүүн Балданов Цырен-Дондок Бадмажапович хөөрэнэн байна. Аюр Ринчинович ехэ зоригтой, эрид хатуу хүн байгаа. Тэрэ нэлмэ жадаар тон найнаар тэмсэдэг, бэрхээр барилдадаг болон мори унадаг бэлэй. Гэр бүлынхидэйн хөөрөөгөөр, морин дээрэ дэбхэрэн хуушадаг хэн. Дайнда харуулһан эрэлхэг зоригтой түлөө Аюр гурба дахин Георгиевско хэрээһээр шагнагдаа юм. Тэрэ үедэ бага арадуудай түлөөлэгшэдые сэрэгэй албанда балай татадаггүй байгаа гэжэ тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Тиимэһээ буряадууд гансал хасагай отрядуудта алба хэхэ аргатай бэлэй.

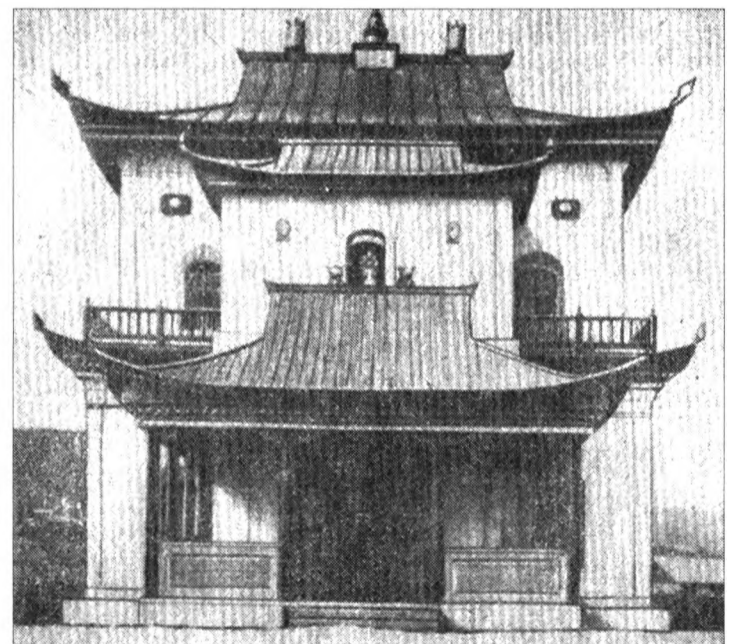
Дайгүй амгалан үедэ Аюр Сакиев ород-монгол хилэ дээрэ алба хаагаа. Гэр бүлынхидэйн хөөрөөгөөр, тэрэ нэлмэ буу хоёроор шагнагдаһан юм. Мүн тийхэдэ эрэлхэг зоригтой сэрэгшэ байхыгаа хажуугаар Аюр Ринчинович бэлигтэй уран зураашан байжа, буряад дасангуудые шэмэглэдэг хэн. Хожомын тус бэлигын өөртэнэ мүү нүлөө үзүүлээ: буддын шажанай бурхангуудые яагаад зүбөөр бүтээхэ ёһотойб гэжэ нэгэ ямар бэ даа ламатай арсалдаад, танигдаа мэдэгдээгүй үбшэндэ нэрбэгдэжэ, наһа бараа гэлсэдэг.

Цырен-Дондок Бадмажапович Аюрай хоёрахатай байһые мэдээсээ. Тэдэнэ тус тустаа хоёр-хоёр хэрээһэнүүдтэй болон «Эрэлхэг зоригтой түлөө» медальнуудтай байһан хаш. Зүгөөр Аюрай абга ахай Араптан Сакиев гурбадугаар Георгиевско кавалер болоһон. Эдэ мэдээнүүдые үнэн зүб гэжэ тооломоор. Тодорхойлол, нютагаймнай хүбүүн, түүхэшэн Г.Бадмаев Аюр Сакиевтай дүрбэдэхи хэрээһээр шагнагдаһые архивай мэдээнүүдээр баримталхаар бэлэн. Тус хэрээһэнэй саашанхи түүхэ имэ: хүбүүнэйнгээ 1914 ондо залуугаар наһа барахада, эхэнэ алтан хэрээһыне Киретскэ дасанай барилгада үргөө юм. Тийхэлээрээ хүн зоной үргэнэн алта мүнгэн бүхыгөөрөө худалдагдаа бэшэ, зариманиинэ дасанай хуурида нюугдаа.

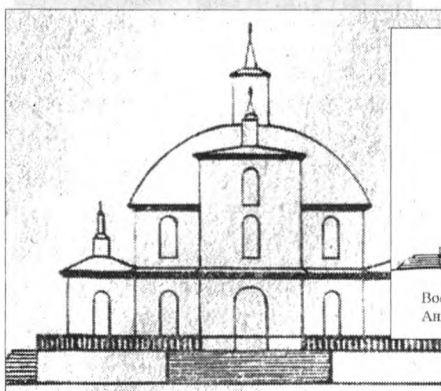
Ф.Болоневой «Пахари и ратники русских волостей Западного Забайкалья в XIX – начале XX века» номһоо абтаа.

Агын дасанай түрүүшын байшан, 1812-1816 онууд.

Агын дасан хэлыбэн шэнэлэгдэнэнэйнгээ удаа, XIX зуун жэлэй эсэс.

Анаагай дасан. 1854 оной хэб-зураг.

Анаагай дасан хэлыбэн шэнэлэгдэнэнэйнгээ удаа, XIX зуун жэлэй эсэс.

Анаагай дасанай гол дуганай зүүн таланы анха түрүүн имэ байһан юм.

Эдэ зурагууд француз шэнжэлэгшэ Стефан Пассет гэгшын буулгаһан "Lamas errants" («Блуждающие ламы») кинофильмһээ абтанхай, операторын Альберт Кан. 1913 оной июль нара. Монгол орон.

Дээрэ үгтэнэн зурагууд хадаа анха түрүүн Агын дасан ородой хүмэ шэнги байһан аад, удаа дараалан хубилгагдаһаар, түбэд дасан шэнги болгогдоо гэжэ гэршэлнэ. Эдэ зурагууд дээрэ нэгэл байшан харуулагданхай гэжэ үшөө дахин хануулая.

Совет үеын сатирын булан

1954 он

Д.УЛЗЫТУЕВ

Бичурын аймагай "Коммунизм" колхоздо иимэ үзэгдэлнүүд тохёолдоно.

1. „НОНИН» КАРТИНА, НОГТУУ МЕХАНИК

Хүн зон клубта үнинэй суглараад, Картинын гарахые баран хүлээнхэй. «Хэр нонин байхань гэшэ ааб?»— Хамагай зүрхэн ехэл хүдэлэнхэй...

Движок газаа гэнтэ наяржа, Дааян нуугша зонууд замхаба... Ногтуу Каратаев аппарат эрьюулжэ, Нонин гэлсэгшэ киношье эхилбэ...

— Таатай зохидоор эхилбэ гэхэмни... Тат-тай жэрхэ! Юун гэшэб энэмни!!! Таршаганаад юумэн, эшхэрэн улишаба, Тархья уруугаа хараһан хүнүүд гарашаба!

Ойром нууһан нүхэрни айһандаа, Обогод гэжэ бодошобо... байрандаа. Хуухымни үһэн өөдөө арбайшаба, Хүйтэн мүльһөөр нюрга руум хайрашаба.

Айһан, сошоһон хүнүүдэй олонш наа, Аюул үнгэржэ, кинош эхилбэ даа. Уруугаа хараһаар гарахаяа болёош наа, Утаһаниинь таһараад, унтарба нэгэ удаа.

...Гарана, гарана «гайхалта нонин» картина Ганса бэшэ, олон дахин таһарна... Ганирна, ганирна шал ногтуу механик Гаарахадаа... лампочкакая шэдээдш абана.

Дүрбэдэхи частьнь эхилбэ гэшэл ха... теэд, Движок унтаржа, харанхы болошобо. — Горючимнай дууһа! Углөөдэр гараха, — гээд Гараа дэлгээһэн Каратаев соносхобо.

2. ТАРМУУРАЙ ГОМДОЛ

Сабшалан дээрэ, зундаа хүдэлхэдөө, Сэбсэгэр шэнэхэн, жэбэгүй байгша хэм.

Хоёр нормо, үдэр соо, юрэдөө, Ходол дүүргээд, эмдэрэнгүй ябагша хэм.

Харин мүнөө... хэндээшье хэрэггүй Харгын хажууда гансаараа үлэнхэйб. Түрүүлэгшэ хажуугаарни гарахадаа, Танихаяа болиһондол, гүйлгэнхэй.

Яахабши теэд, гансашье түрүүлэгшэ Ябаад үнгэрөөгүй, харин заримдаа Аймагайшье ноёд «Победээр» хиидэгшэ, Али баһал обёороогүй гарана гү даа?

Үбһэнэй эхилхэдэ, хэриһэн юумэдтэл Үтэрхэн шэрэжэ абаашаха байха даа. «Тоһыень эдеэд, торхыень хаядагтал» Тоншье адли зон байна даа.

БАБАНА ТЭХЫН ЭЛИДХЭЛ

Хойноһоо үйлсье уруудан хүрэг ямаад ерэбэ. Харашье, халтарашье, шаргалашье, сагаанашье зүһэтэй ямаад бии.

Нюрга хадхама ядагар эбэртэй, үбдэг тулама ута гэгшын һахалтай, хүхэ дэ-лэнгээ газараар шэрэһэн хара ямаан түрүүлэнхэй, томоотойгоор гэшхэлнэ. Зүүлжээ гараһан парад-на үүдэтэй, үүдэн дээрэ балконтой, черепицээр хушагдаһан хоёр дабхар байшан гэр туласа ямаад хүрэжэ ерэбэ, томоотой ямаанайнгаа командаар хоншоорнуудаа балкон тээшэ үргөөд, хүдэлхээ болишобо. Энэ үедэ хоёр-дохи дабхарай нээлгэ-тэй үүдээр дарагар хурса эбэртэй, хүлөөрөө оройл-домо хүхэ сагаан һахалтай халтар хара хүгшэн тэхэ балкон дээрэ гаража, ал-бата ямаадаа түбшин янза-ар хаража, томоотойгоор элидхэл үгээ хэлэбэ хэн ха:

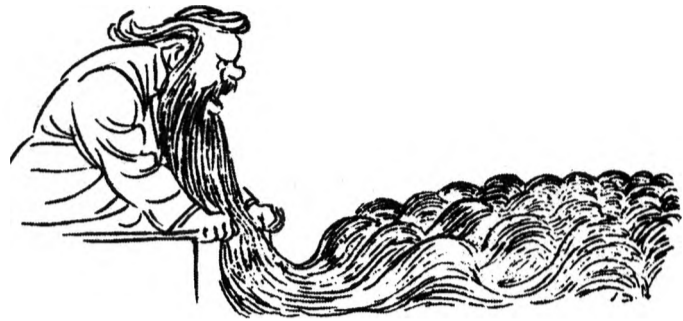
— Без... без... Би хадаа сэн болбол Зэдын аймагай Боргойн сомоной Кагано-вичын нэрэмжэтэ колхозой тэхэ гэшэб, без... таанад-ни сайн мэдэнэ ха юм та даа. Эндэ, энэ байшангай хоёрдохи дабхарта, минии байралһаар гурбадахи жэл ябажа байна. Колхознай үшөө 1952 ондо аймаг со-огоо үзэгдөө дуулдаагүй энэ гоё найхан байшан барижэ, доодо дабхарын шэллэжэ, шэрдэжэ, прав-ленез оруулаа хэн.

Доодо дабхартань түрүүлэгшын, парторга-низациин секретариин кабинетүүд, бухгалтери, сценэтэй, гримерочной клуб, фойе, дээдэ даб-хартань уншалгын зал

библиотека хоёр бии... Беэ... Байзыт, нэгэ бага эндүүрээдхибэб, үндэр наһан өөрыгөө мэдүүлжэ, ухаамни муудаадхёо гэшэ гү даа...

Уншалгын зал библио-текэ хоёр мүнөө хүрэтэрөө үшөө бэлэн болоодүй, сон-хо рамагүй, үндэр дээдэ түрэлтэ миниитнай мүнөө дээрэ байрладаг газар байна бшуу даа...

Эдэ гурбан жэл соо бай-рымни хананууд гажэ-жа, газаашаа, зосоошоо хүлхылдэшоо, нойтон мо-доор хэгдэһэн палаахань арһайлдан хатажа, зүнтэг миниитнай хүлөө шэхэжэ-хихээр болошоо. Һүүлэй үедэ эндэ байралха дурам-ни үгы боложол байгша, баригдажа дүүргэгдээгүй байшангын тэрэ зандаа үмхиржэ, харин үтэлһэн намайетнай үхэхэһөөмни урид даража алана аа гү? Бүтэн дээрээ эндэһээ зөөжэ, бүхэ гэртэй арте-лингээ нэгэ ноёной гэрий армаг соо байралхамни гэбэ... Беэ... Ямааду-удни, байшангай доодо дабхарай клуб соошье ороо наа, наада зугаа, кино гарахань, лекци ун-шагдахань гэжэ ханаагаа зобохо юумэ байхагүй, энэ тооһондо дарагдаһан арбаад муухан скамей-ка харахат даа. Харин лэ зүүн хойто углуугай, парторганизаациин секре-тариин кабинет соо ороо хаатнай, юу хээн байжа магадгүй. Кабинет соо сонходо хүрэтэр орооһон адхаатай байха. Сонхын

шэлнүүдэй эбдэрхэй нула байдаг хэн хойнонь ха-райлдажа ороод, сада-тараа эдеэд гарахадат-найшье болохо. Ямааду-уд, битнай хүнндөө энэ байшан соогоо айхабтар ехэ эзэн, тэнсэлгүй ехэ тэхэ ноён байдаг хадаа зүбшөөнэ бээбэ даа. Эн-дэхи гулабхаа, борбило-онуудшье минии ханинар болонхой.

Теэд үдэртөөшье баагүй дээгүүр ханаатай байха-дамни хамаагүй, юундэб гэхэдэ, би дээдэ дабхар-таб, тийхэдэмни колхозой ноёд оройдоол доодо даб-харта байна бшуу.

Тээсгэнэй нэгэтэ халуун үдэр уншалгынгаа зал соо оронхой, хоргооһон дээрээ тиэрэжэ, амаржа, пала-ахынгаа олон забһараар доошохоноо шагаахажа хэбтээ хэм. Колхозой ноёд кабинет соогоо сугла-ранхай, «Бороо ороногүй, үбһэ ногооной, тарья талханай гараса муухан, бэрхэтэйл болоод бай-на, яаха болоо гэшэб?» гэлдэжэ, толгойгоо маа-жан, абиртанги хоолой-гоор хөөрэлдэнэд. Тиин нуутарнь аадар мүндэр ороһон шэнги торшогон-он, таршаганаан дуулдаба.

«Одоолшье оробо хаям!» гэлдэжэ аргагүй баярла-ад, үүдэ мүргэн гүйлдэжэ гарахадань, дээдэ палаа-хын забһараар фойе соо минии хоргооһон адхаржа байбал даа, ha-ha. Ноёд улагад гэлдэжэ сүхалаа хүрбэл ха: «Һэ, яалданан ямаад агшаб даа!» гэжэ нам худар хёлогод гэлдэн гэмээрээд, үүдэ һөөргэнь ха-яб хаажархиба. Бай-шангай дорьбоонһоо хоргооһон бүри ехээр гоо-жобо. Теэд ноёднай дэмыл сүхалаа хүрэнэ даа, намайе өөр дээрэ байлгандаа өөһэдөөл зэмэтэй ха юм.

Боргойн сомоной Сове-дэй саг үргэлжын культур-на комиссиин түрүүлэгшэ Николай Якимович Мель-никовэй, комиссиин гэшүүд Тудуп Лубсанов, Цыбен Са-галеев гэгшэдэй орожо ерээ яһан, сэрэ сэхэ энгэр за-руунь хоргооһонжорхихо хэм, намайе эндэ байлга-хда ямар бэ гэжэ тэдэнэр яба мэдэхэ болохо хэн... Беэ... Беэ... Теэд тэдэнэр оройдоо ерэдэггүйл. Хай, хоргооһонһоомнил ехээр айна гэшэб аа гү... Беэ... беэ-еэ-еэ...

М. БАРАДИН. Д. ДОРЖИЕВ.

ҮХЭР ХУЛГАНЫН УРМАНДА

Хэжэнгын аймагай зарим колхо-зуудай холын гүүртэнүүдтэ почтоор ерэхэн башэг ба газетэ, журналнууд удаан саг үнгэрһэн хойно абтана гэжэ комсомольско рейдовэ бригадануудай шалгалтаар элирүүлэгдэбэ.

Колхозой нэгэ конторо соо Хобто абдарай хүнды соо Үхэр хулгана бүлэнэрөөрөө Үни удаанай ажаһууна. Элбэг саарһаар дэбисхэр хээд, Эзэгүй бэшэгээр эдеэ хээд, Үе наһандаа жаргаһан

Үхэр хулганад зугаална: — Маа, һахалаа хүдэлгэ. Маркатай бэшэгын амтатайл, Сабууниинь сахарай нэмһэтэйл; Садатараа мэрэжэ сэнгээб — гээд, һамган хулганань һарбайна, һанаандаа урматай маһайна. — Орхи даа, бишни садхаланби, «Огонёк» журнал мүлжөөлби. Конторын хуушан дэбтэрнүүд Хурга зузаан тооһотой бшуу. Шэнэ ерээшэ почтомнай Шэмэтэй гэшэнь айхабтар, — гээд, Эзэн хулгана залгуулна, Эмнин, энээн тамшаана,

Үнинэй мартагдаһан газетээр Үргэнгөө татадаг үхибүүдын Өөһэд дундаа зүбшэлдэнэ: - Эзэгүй газетэ — манай зол, Эдэшэг үлтэйнэ - тоһондол! Үшөөл олоор орхидог хай, Зондоо тараахаа мартадаг хай.

***

Тиимэ зугаа шагнаа наа, Шиидам баряад бодохолта... Эльгэһэн захил саг соогоо Эзээ олохонь болтогой.

Б. БАЗАРОН.

НҮХЭРЭЙ ЁНООР НҮХЭДТӨӨ

Жамсо Түмүновта «Нойрһоо хэриһэн талатнай» «Алтан бороо» хүлээнэ. Гаһар хурса гуурһантай Гандагшаб гэжэ зон айна.

Аполлон Шадаевта Арбаад жэлэй туршада Абья аниргүй ябаагүй: «Зохёохоб», «бэшэхэб» гэнэндэнь, Заха хизаар байгаагүй.

Дольен Мадасондо Инаг дуранай темэ Ильяда иигэжэ хандана: «Наһатай болохо бүримни Намда Шипачев дурална. Зүгөөр, таамнай яашообта, Зүрхэнтнай хүрэшөө алтай?»

Намжил Балданодо «Оронгын татуур гүнзэги —

Унаган борын хоолойсоо». Намжилай ханаан гүнзэги — Найман пьесын темэ соо Угайдахадаа нэгэниинь Улаан-Үдэ ерэхэй. Харин почто гэдэгын Харгыдаа бү бариһай.

Шираб Нимбуевта «Октябриин туг доро» Урһантанай дамжагүй. Мүнөөдэрэй байдалһаа Мүн гээгдэжэ болохогүй. **Дамба ЖАЛСАРАЕВ.**

Шажан мүргэл

ЗАНДАН ЖУУ БУРХАНАЙ ҮРШӨӨЛТЭЙ

Байгша оной июниин 10-да Яруунын аймагай Маарагта голдо Отошо бурханда зориулагдаһан субарга арамнайлагдаа.

Зунай найхан зулгы сагта Яруунын тала дайдаар ябахандаа, байгаалиин баяниие тагнан хаража, нютагай түүхын нонин ушарнуудые гайхан шагнажа ерээбди.

Яруунын аймагай хилэнхээ холошье ябангүй хойшоо годирхон харгыгаар Маарагтын голдо оршодог Нимбу Боршогор гэжэ газарта хүрээжэ ошообди. Энэмнай Буряад орондо мэдээжэ поэт Ширав Нимбуевай түрэнэн тоонто нютаг байшоо.

Хорой шулуун, Сагаан үбгэн гэжэ обоонуудай үмэнэ Гүнжэб субаргада дүтэхэнэ бодхоогдоһон субарга 5 метр үндэртэй, хүнүүдэй мүргэжэ, бисалгал хэжэ нууха зайтайгаар дотор талан түхээрэгдэнхэй, орохо үүдэтэй, онсо өөрсэ түхэлтэй байба.

Хорой шулуун гэжэ нэршэһэн газар өөрын нонирхомоог түүхэтэй. Эртэ урда сагта Бабжа Барас баатар энэ нютагаар ябаһан байна. Маарагтын голы энэ газарта тогтоод, адууна малаа хааха хорой шулуугаар бодхооһон түүхэтэй гэжэ нютагай ажаһуугшад тайлбариллаа.

Россиин Буддын шажанай Заншалта Сангын Хамба лама Дамба Аюшеев түрүүтэй хорёод ламанар субаргын арамнай үргэлгэдэ морилжо ерээ.

Республикын нютагуудай хүнүүд, Забайкалийн хизаарай, Агын автономито тойрогой түлөөлэгшэд, Улаан-Үдэдэ ажаһуугшад болон Ярууна нютагаархид хаа хаанаһаа ерээжэ, энэ хэмжээ ябуулгада хабаадаа. Энэл үдэр яруунынхид Сагаан үбгэниие тахижа, амгалан байдалай, баян дэлгэр ажаһуухын түлөө мүргэл хэһэн байна.

Тэрэнэй удаа үдэрэй тэн багаар лама санаартан Отошо бурханай субарга арамнай-лалгын уншалга эхилээ. Хүн зоной элүүр энхэ ябахын түлөө зориулагдажа бүтээгдэһэн субаргын арамнайда Улаан-Үдэдэ эрэмдэг бээтэйшүүлэй тусхай байшанда ажаһуудаг, бэе тамираар үлбэр хүнүүд томо автобусоор зорижо ошоһон байна.

Олон зоной дунда Цырегма Цыбенова энэ баярта хабаадалсаа. Согто-Хангил тоонтоной Цырегма Аюшеевна Цыбенова хани нүхэртээ, хоёр дүү басагадаараа холо гэнгүй, Яруунын аймаг хүрээжэ ерэнэн байгаа. «Хүн зон энхэ элүүр алтан дэлхэй дээрэ ажаһууг лэ даа гэжэ зальбаржа нуунаб» гэжэ тэрэ хэлээ.

Арад зоной аша түүн тулада субарга бүтээхэ бодол залуу хүбүүн Эрдэни Дымчиковтэ түрэнэн байна. Зандан Жуу бурханһаа заяашалагдаһан таагдашагүй хүсэл бодолдо

абтажа, зүмни татажа, Отошо бурханай субарга бодхоохо гэжэ ехэ хүсэһэн тухайгаа Эрдэни хөөрөө.

Республика дотор залуушуулай хүдэлөөнэй эмхинүүдые байгуулалсаһан габьяатай энэ хүбүүн Ульдэргэ нютагта түрэнэн юм. Эсэгэнь Чимит Доржиевич Дымчиков Ульдэргэ нютагай ажахын түрүүлэгшэ боложо, 1974 ондо иишэ ерэнэн юм. Буряад орон соогоо мэдээжэ, алдар солотой хүнүүдэй нэгэн байгаа. Ажахын болон ниитын ажал ударидажа ябахын хажуугаар Буряад арадтаа мэдээжэ болоһон дуунуудые бэшэһэн хүн байна. «Наһанайм нүхэр» гэжэ тэрэнэй үгэ дээрэ композитор Пурбо Дамирановай бэшэһэн дууны олон лэ хүнүүд мэдэхэ байха.

Эрдэни Дымчиков иимэ бэлигтэй, бэрхэ эсэгынгээ алдар нэрыень нэрлүүлжэ, үбгэ эсэгэнэрэй шүтэжэ ябаһан шажаниие дэлгэрүүлэлсэжэ, субарга бүтээхэ бодоолоо бээлүүлжэ, ехэ буян үйлэдэбэ. Залуу үетэнэй ударидагша гэжэ Буряад орон соогоо тодорһон Эрдэни Дымчиковтэ аха захашуулда этигэмжэлэгдэн, үбгэд, хүгшэдэй үрээлдэ хүртэжэ, үндэр заяатай ябахани болтогой гэжэ хүсэхэ дуран хүрэнэ. Үнэн мүрэй, найн абари зангай нургаалынь, оюун бэлигынэ эхэ, эсэгэнхээ, уг гарбалһаа үршөөгдэнхэй гэе.

«Наһанайм нүхэр» гэжэ дуунай гол герой Бальжима Ширавовна Доржиеватай эндэ уулзаха золтой байгаа. Чимит Доржиевич Дымчиковэй наһанайн хани нүхэр, Эрдэни хүбүүнэй эжы энэ баяр баясхаланта үйлэ хэрэгтэ байхал ёһоороо байлсаба. Тэрэ Улаан-Үдэдэ мүнөө ажаһуунаб гэе. Хоёр эхир үхибүүдые хаража, сүлөө тухагүй байдагби гэжэ хөөрөө.

-Хүбүүмнай энэ субарга бодхоохо гэжэ түрүүшын эхитабяа. Хүн зоной хүсөөр лэ бүтээгдээ даа, - гэжэ Бальжима Ширавовна хэлээ. - Мүнөө бүтээгдээд, олон зоной ерээжэ, арамнайда хабаадалсажа байһандан ехэ баяртайб.

Энэ гэр бүлэ дүрбэн хүбүү, дүрбэн басагадые хүмүүжүүлээ. Эхэ орондоо, арадтаа туһатай үри бэенэрые хүмүүжүүлһэн энэ бүлын хүндэтэй эжы болон хүгшэн, нагаса эжы Б.Ш.Доржиевагай баярта даган баясамаар.

Жанна басаганиинь дороһоо ургажа ябаһан үетэниие буряад хэлэндэ нургаха электрон номой автор юм. Буряад арадай ёһо заншалнуудһаа эхилээд, ургамалай, амитадай аймаг хүрэтэр мэдээнүүдые оруулһан номой удхань туйлай ехэ. Бэлигүүн бодолтой,

холын хараатай энэ басаган Эрдэниин эгэшэнь гэжэ тэмдэглээ.

Гүндэ нютагай ажаһуугша Дамби Бадмаевич Батуев энэ үдэр Маарагтада болохо найндэртэ зорижо ерэнэн байна. «Нютагаймнай шадалтай бэрхэ хүбүүд субарга бодхоогоод, арамнайлуулжа, ехэ найр наада хэжэ байхандань, ехэ баярланаб» гэжэ тэрэ хэлээ.

-Маарагтадамнай Отошо бурханай субарга бүтээбэ. Найхан сэдхэлһээ буян үйлэдэжэ байдаг, ямар ухаатай хүнэй үри бэенэр ябана гэшэб гэжэ омогорхожо, баясажа, уяржашье нуунаб, - гэжэ багшын ажалай ветеран Акулина Ользоновна Орбодоева хөөрэнэ. - Эрдэниин эсэгэнь намда нураһан байна. Үндэр наһатай болошье наа, зорижо ерээб. Хүбүүмни намайе машинаар энэ хүрэтэр хүргэжэ ерээ. Аргагүй ехэ буянай хэрэг бүтээгдэбэ гээшэл даа. Би шабиингаа хүбүүнэй иимэ субарга бүтээлсэндэнь, ехэл баясанаб даа.

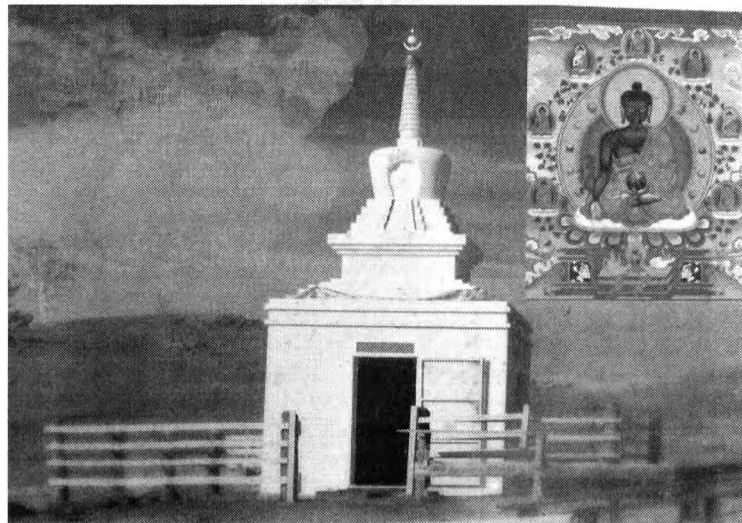
Ламанарай субаргы арамнайлажа дүүргэһэнэйнь һүүлээр Хамба лама Дамба Аюшеевтэ үгэ үгтөө. Отошо бурханда зориулагдаһан субарга арамнайлажа байһандаа баяртай байнаб гэбэ. Энэ субаргы зохёожо бүтээһэн Эрдэни Дымчиков, нютагайн зон, Яруунын аймагай албан газарай дарганар одоо ехэ буянтай. Энэ ехэ ажалтай бүтээлы арамнайлагдада даган баясажа ерээд байһан Та бүгэдэнэй буян ехэ байна. Тэрэниие арамнайлан ламанар буянтай. Ярууна нютагай зон Зандан Жуу бурханайнгаа үбэртэ иимэ гоё субаргатай болоһондоо одоо жаргалтай байнат гэжэ Хамба лама Дамба Аюшеев онсолон тэмдэглээ. Үбгэ эсэгэнэрэй шүтэжэ ябаһан шажанай нургаалаар найн ябадалаар ябагты гэжэ тэрэ эндэ сугларагшадта захиба.

Эрын гурбан наадан эмхидхэгдэжэ, харагшадые нонирхуулба. Энэ буянта хэмжээ ябуулгада хабаадаһан хүнүүд сахарна диабет, зүрхэ худалай үбшэндэ нэрбэгдэһэн хүнүүдтэ ехэ туһатай Хангирын аршаанда хүртэхэ аргатай байгаа.

Абаралта этигэлэй, хүзэг бишэрэлэй арюун зулануудые арад зоной сэдхэлдэ бадараһан, Отошо бурханда зориулагдажа бүтээгдэһэн, бүмбэрсэг дэлхэйн эрдэни зэндэмэнеэр бүрилдүүлэгдэһэн нангин субарга түмэн зондо туһалга, аза талаан үршөөжэ, мүнхэ оршоһон болтогой!

Ом сайн амгалан болтогой!

Эльвира ДАМБАЕВА,
манай корр,
Баир БОРБОЕВОЙ
фото-зурагууд.

Интернеднээ фото

Шэнэ субарга

Хориин ветеранууд субаргын дэргэдэ

Энэ баярта хабаадаһан хүгшэд буянтай

Холо ойроһоо айлшад суглараа

XVII ЖАРАНАЙ ХАРА УҮНАН ЛУУ ЖЭЛ

ЗУНАЙ ДУНДА УЛААН МОРИН ҮАРА

Буряад литэ	6	7	8	9 Д	10	11	12
Европын литэ	25	26	27	28	29	30	1
Гараг	Дабаа	Мягмар	Нагба	Пурбэ	Баасан	Бимба	Нима
Нэрэ	Нара	Марс	Меркури	Юпитер	Солбон	Сатурн	Наран
Үдэр	понед.	вторник	среда	четверг	пятница	суббото	воскр.
Үнгэ	улаагшан	шара	шарагшан	сагаан	сагаагшан	хара	харагшан
Үдэр	Могой	Морин	Хонин	Бишэн	Тахья	Нохой	Гахай
Мэнгэ	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан	9 улаан	8 сагаан
һуудал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула	модон	хиш

Гарагай 2-то зунай дунда улаан Морин һарын июнин 25 (шэнын 6). Улаагшан Могой, 5 шара мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр.

Лусууд ба тэнгэри тахиха, дасан хиид бодхохо, һэргээхэ, арамнайла, хэшэг даллага абаха, сан табиha, лама болохо, ном номлохо, тангариг үгэхэ, һаад тодхор дараха, тахил хэхэ, нүүхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, зээлеэр абаха, мал газаашань гаргаха, эм найруулаха, гэр байшан бариха, замда мур гаргаха, бэри буулгаха, хурим хэхэдэ һайн. Эхилжэ ном соносохо, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд, юмэ үгэхэ, шарил шатааха, модо отолхо, эм найруулаха, худалдаа хэхэ, заргалдаха, байшан гэрэй һуури табиha, угаал үйлэдэхэ, газар хахалха, хурим хэхэ, нохой абахада муу.

Хүнэй үһэ абабал, шэг шарай һайжарха.

Гарагай 3-да июнин 26 (шэнын 7). Шара Морин, 4 ногоон мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, 8 лусууд тахиха, тахилда үгэлгэ үгэхэ, ехэ хүндэ тангариг үгэхэ, нүхэртэй болохо, шэнэ ноёниие табиha, захирхы тушаалай ажал хэхэ, дайсание дараха, ханаха, эм найруулаха, модо отолходо һайн. Бууса байра түбхинүүлхэ, мори худалдаха, анда нүхэр бололсохо, бэри буулгаха, хүүгэдье хүлдэ оруулха, газаашань ябуулха, сэргэ хүдэлгэхэ сэртэй.

Хүнэй үһэ абабал, хараал шэрээл, арсалдаа хэрүүл, тэмсэл болохо.

Гарагай 4-дэ июнин 27 (шэнын 8). Дүйсэн үдэр.

Шарагшан Хонин, 3 хүхэ мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, лусууд тахиха, "Чавдор", "Уһан балин", "Лудор" "Лусын балин" үргэхэ, дасан дуганай тахил заһаха, бэшэг зурхай зураха, дуган шүтээн бодхохо, арамнайла, огторгойн үүдэ сахиха, гүрэм заһал хүлэхэ, ехэ хүнтэй уулзаха, ураг садан болохо, өөрын амидаралда туһатай ажал хэхэ, худалдаа хэхэ, хонинһоо ашаг шэмэ абаха, ажалшание абаха, хурим найр хэхэ, хото тосхон барижа эхилхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, эм залахада һайн. Газар хэндэхэ, харюулга хэхэ, модо отолхо, һубаг татаха, үбшэн эмнэжэ эхилхэ, дасан дуганай һуури табиha, гэр бүрихэ, нүүдэл хэхэ, тангариг үгэхэ, нохой абаха, замда гараха, хубсаһа эсэхэ, лама болохо, юмэ газаашань үгэхэ, эм найруулаха, ханаха, төөнэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ үйлэнүүд сэртэй.

Хүнэй үһэ абабал, һанан утадхагдаха.

Гарагай 5-да июнин 28 (шэнын 9). Сагаан Бишэн, 2 хара мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр.

Дашииматай (амгалан байдалай, зол жаргалай) тон һайн үдэр.

Бурхан, лусууд тахиха, дасан шүтээн

бодхохо, бэшэг зурхай зураха, санаар олгохо, замда ябаха, эрдэмдэ һураха, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, номын хурал байгуулха, эм найруулаха, модо тариха, бэри буулгаха, түрэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, хүрэнгэ эһэхэ, сэсэрлиг байгуулха, шэмэг зүүхэ, бүжэг наада табиha, туг дарсаг хиидхэхэ, худалдаа наймаа хэхэ, харюулга хэхэ, харюулга хэхэ, түмэрөөр урлахада һайн. Ехэ гол гаталха, заһаһа бариха, тангариг үгэхэ, хүүргэ бариха, һубаг татаха, дайсание номгодохо, шэнэ хубсаһа, эсэхэ, үмдэхэ, шэмэг оёхо, худалдаа хэхые тэбшэгты.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн хомор хүрэхэ.

Гарагай 6-да июнин 29 (шэнын 10). Сагаагшан Тахья, 1 сагаан мэнгын, уулада һуудалтай үдэр.

Бурханда, лусуудта зальбарха, тахиха, дуган шүтээн бодхохо, номын үүдэндэ орохо, Очирпүрэвийн харюулга хэхэ, лама болохо, байшангай һуури табиha, гэр бүрихэ, үхэр, мори һургаха, угаал үйлэдэхэ, үзэл үзэхэ, эм найруулха, замда гараха, эрдэмдэ һураха, шэнэ хубсаһа үмдэхэдэ һайн. Нэхэхэ, нүүдэл хэхэ, мал агтааха, хурим хэхэ, ехэ хэрэг үүдэхэ, ном уншаха, худалдаа хэхэ, нялхые хүлдэ оруулха, газаашань ябуулхые хориглоно.

Хүнэй үһэ абабал, бэе махабад һайжарха.

Гарагай 7-до июнин 30 (шэнын 11). Хара Нохой, 9 улаан мэнгын, модондо һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, бурхан, тэнгэри тахиха, хэшэг даллага абхуулха, ном заалгаха, һананай буян бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтаха, модо һуулгаха, тарья тариха, хэлсээнэй ажалшание абаха, урлаха үйлэдэ һуралсаха, хурим наада хэхэ, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, һэеы гэр бодхооодо һайн. Модо отолхо, тангариг үгэхэ, нүүдэл хэхэ, хэрүүл шууяа гаргаха, аша туһатай үйлэ бээлүүлхэ, бэри буулгаха, хүрьгэ оруулхада бүтэмжгүй.

Хүнэй үһэ абабал, бэе махабад һайжарха.

Гарагай 1-дэ июлин 1 (шэнын 12). Харагшан Гахай, 8 сагаан мэнгын, хиидэ һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарал үйлэдэхэ, сан табюулха, хангал тахюулха, һахюуһанда үгэлгэ үгэхэ, лама болохо, дасан шүтээн бодхохо, тарни уншаха, харюулга хэхэ, һогтуу галууе номгодохо, тушаал зарлиг гаргаха, хүрэнгэ табиha, эм найруулаха, эрдэм номдо һургаха, буянай үйлэ бүтээхэдэ һайн. Байшангай һуури табиha, гэр бариха, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэ, бэри буулгаха, шэнэ дэгэл эсэхэ, модо отолхо, худаг малтаха, замда гараха, адууһа мал худалдажа абаха, тээрмэ бодхохо, хүншүү хөрбоһо гутуулхада таарамжагүй.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн, хамшаг хүрэхэ.

Ойн баяр

УРИХАН МИҢЭРЭЛТЭЙ, УРМА ЗОРИГТОЙ ЭГЭШЭМНАЙ

75 һананайнгаа дабаанда хүрэн, урин миһэрэлтэй, уян сэдхэлтэй, урма зоригтой, урагшаа һанаатай Сэсэгма хээтэйе (документээрэ Надежда Михайловна Баторовае) һаян үдэрнүүдтэ баяр ёһололойн үдэшэ дээрэ түрэлхидын, нүхэдын үнэнхэ зурхэнһөө халуунаар амаршалхаа байна.

Хонгор һайхан Хориин дайдын баян байгаалтай Баруун-Хасуртайда 1937 оной июнин 23-да түрэн Надежда Михайловна түрэл тоонто нютаг тухайгаа ехэ зохидоор дууладаг юм:

Хабтагай сагаахан Хасууртаймнай Хадаараа манараад гоёхон байна даа. Ханилһан нүхэрөө һанахадам, Харагдахын аргагүй холол байн даа...

Табан үхибүүдые гарын ганзагада, хүлын дүрөөд хүргэн Мила-Доржо бурханай нэрэтэй Михайлын Мила эсэгынгээ, Митыпова Дарима Сандаковна эжынгээ дуулаһан энэ дууе Владимир ахань, һүүлдэн Монголдо хадамда гараһан Ринчин-Ханда дүүниинь ехэ дуратайгаар шагнадаг бэлэй.

Ринчин-Ханда (1930 оной) эгэшэн 5 басагадтай, Владимир ахань (1935 оной) нэгэ хубүүтэй байгаа. Алтан дундые эзэлһэн Надежда (Сэсэгма) Михайловнагай дүүнэр – Баир Цыдыпов (1946) Баруун-Хасууртайн бэрхэ фермер, Римма нүхэртээ 5 хүүгэдтэй, Софья Доржиевна Дандарова (1952) инженер-механик мэргэжэлтэй Владимир Галсанов нүхэртээ 6 үхибүүдтэй, өөрөө бэлигтэй медсестра юм.

Хорингоо дунда һургуули дүүргэн Сэсэгма (Надежда) басаган жэл шахуу Улаан-Үдэдэ оёдоллой фабрикада хүдэлөө һэн. Удангүй һананайн гол намтарые нээһэн, ажалын амжалтын гэршэ болоһон «Буряад үнэн» газетэдэ түрүүн уншагшаар, удаань машинисткээр 1957 онһоо таһалгаряагүй 35 жэл хүдэлһэн Надежда Михайловна тэрэ холын сагые, суг хүдэлһэн аха нүхэдөө омогорхон һайханаар дурсаа һэн.

«Буряад үнэндэ» хүдэлжэ, буянтай, хэшэгтэй ябааб даа. Бэрхэ, бэрхэ редакторнуудтай, ехэ эрилтэтэй, һайн хүн байһан Даши Лубсанович Лубсановтай, баян сэдхэлтэй Цырен Очирович Очировтай, Цыден Цибудеевич Цибудеевтай анхан хүдэлөөб. Главпочтамтын ара тээ минии ажаһууа таһалга Цыден Цибудеевич үгөө бэлэй. Хүнэй түлөө һанаагаа зободог редактор Ревомир Баярович Гармаев гэр бүлэдэмни 1986 ондо байра үгэжэ, ехэтэ баярлуулаа һэн. Һанан соогоо баяр хүргэн, һайн һанаа сэдхэн ябахаб даа. 1984 ондо ехэ хубүүнэйми һана барахада, коллективнай, Ревомир Баярович өөрөө ерээ, ехэ туһалаа бэлэй. Суг хүдэлһэн М.Н.Нимаев, С.С.Цырендоржиев, С.Д.Ринчинов, Б.Б.Дашиев, М.Д.Намжилов, С.Ц.Балдуев, Б-М.Ж.Жигжитов тухай ехэ һайханаар һанадагби.

Машинисткээр хүдэлһэн Бальжина Цыренова, нютагай басагад Мария Дашиимеева (удаань корректор болоһон), Баярма Гончикова, мүн Гэсэгма Доржиева, Людмила Цыденова, бусадтай ехэ һайн хүдэлөөбди. Илангаяа харюусалгата секретарин орлогоор хүдэлһэн Ольга Потельонова Цыреноватай нүхэсэгшэ һэмди. Нэгэтэ Москвагай ВПШ-да һураха

үедэн мартын 7-до түрэн үдэртэн амаршалгын телеграмма эльгээһием хо-дол дурсагша бэлэй. Сугтаа ажаллажа, Сотниководо үбнэ, бусад ажаһыда жэмэс түүжэ ябаһанаа, хүхиһнөө мартадаггүйб. Тээгдын Г.Я.Цыреторовэй, Б.Ш.Ванчиковай, М.М.Осодоевой, Ц.Ц.Дондогойн, В.Э.Токтохоевагай, бусад зоной материалнуудые машинкаараа сохиһон, бэлдэһэн байнаб.

Һүүлдэн Буряадай телевиденидэ Зэгбэ Гомбожабайтай, Михаил Сандановтай, Баир Дамбаринчиновтэй һайн хүдэлөөб. С.И.Бардамовае, Г.Ц.Дашибыловые һайханаар дурсан ябадагби. 7 жэлдэ БТРК-да ажаллааб. Баргажанай Дэрээн нютагай, ЛВРЗ-дэ булад түмэрэй халуун цехтэ хүдэлһэн, удаань вахтёроор олон газарта ажаллаһан Борис Ламажапович Баторов нүхэртээ Баясхалан, Олег хубүүдтэй болоо һэмди. Гэнтын аюулаар ехэ хубүүмнай һана бараа. 1998 ондо нүхэрни бурхандаа мордобо. Ехэ туршалганууд һанан соомнай дайралдаа даа. Олег хубүүмнай медсестра Вера хани нүхэртээ түрүүн Марина, удаань Францин Бордо хотодо ажаһууадаа, Амалия (французаар Амали), Алиса аша басагадны бэлэглээ, баясуулаа, - гэжэ хөөрэгэн, хүйтэн, халууниие дабаһан, мүүхөөгөө үгтөөгүй, сэсэн үгэтэй, сээжэ тэнюун, сэнгүү, дорюун, айлашаа, түрэлхидөө, олон нүхэдөө амтан эдээгээр ходел хүндэлжэ, урин миһэрэлээрээ угтажа, хүхижэ, баярлажа байдаг Надежда Михайловнагай үргэн сэдхэлтэй, үлзы хэшэгтэй байһыен олонхи түрэлхидын, нүхэдын гэршэлхэ байнабди.

Түргэн ябадалтай, тэнюун амгалан сэдхэлтэй, олоной түлөө монсогонон гүйшэдэг (нүхэдын хүхилдэн, «Монсуудай Михайловна» гэлдэдэг), залуу, хүгшэниие илгангүй нүхэсэдэг, манай Гыма Бадмаевна эжытэймнай хүршэ ажаһуудаг Н.М.Баторова мүнөө аяр холын Францида хүдэлдэг, гоё гэр байратай болоһон Олег хубүүнтэнһээ амар мэндые хүлээн, Интернетдээр, скаяпаар бэе бээтээ харалсан хөөрөлдэдэг, баясадаг юм. Мэдээжэ уран зохёолшо Самбуу Норжимеевич Норжимеев нүхэртээ ан-бун ажаһуужа, аяга сайгаа хубаалдажа, анда нүхэдөө урижа, угтажа байдаг һайхан заншалтай юм.

75 һананайнгаа дабаан дээрэ үшөө олон жэлдэ элүүр энхэ, эбтэй зетэй, баян сэдхэлээ бултантай хубаалдан ябыт даа, Сэсэгма хээтэймнай!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

<p>Буряад Үнэн</p> <p>Учредители: Президент, Народный Хурал, Правительство Республики Бурятия И.о. ген.директора-гл. редактора - А.В.МАХАЧКЕЕВ И.о. редактора - С.Б.БАЙМИНОВА</p> <p>Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В. Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С. Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), Э.Д.Дагбаев (гендиректор), Л.Г.Будаев (замгендиректора-директор по экономике и развитию), Т.В.Самбялова (редактор), Ц.Гуродармаева (и.о. бильд-редактора), Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.</p>	<p>Телефоны:</p> <p>21-54-54 - приемная 21-35-95 - замгендиректора - руководитель редакций газет 21-68-08 - редактор 21-55-97 - замгендиректора - директор по экономике и развитию 21-64-36 - бильд-редактор 21-67-81 - компьютерный центр 21-66-76 - производственный отдел 21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций 21-63-86 - отдел социально-политических проблем 21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, отдел оперативной информации 21-06-25 - редакция журнала «Байтал» 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», редакционно-издательский отдел 21-62-62 - реклама 21-50-52 - подписка и распространение</p> <p>Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.</p>	<p>АДРЕС: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландарихиэвилэ, 23. ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн»» Учредитель - Правительство Республики Бурятия</p>	<p>Подписной индекс 50901 Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия Свидетельство № Б-0079 от 2 ноября 1994 г.</p> <p>e-mail: unen@mail.ru</p> <p>Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диалозитивов в ОАО «Республиканская типография» тиражом 5000 экз. Объем 6 пл. Заказ №886. 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 20.06.2012 в 16.00 - по графику; 20.06.2012 г. в 16.00 - фактически. Общий тираж изданий ИД «Буряад үнэн» - 18900 экз. Цена свободная.</p> <p>* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж), Тел.: 21-62-62, тел./факс: 21-54-54</p>
---	---	---	---

Захааминай аймагай байгуулагдаһаар 85 жэлэй ойдо

ЗУЛГЫ ҺАЙХАН ЗУНАЙ НАЙР

Углөөгүүр эртэ лама санаартан Мойһото гэжэ газар ариудхаба. Эндэ зунай найр наадан хэдэн арбаад жэлэй туршада үнгэргэгдэнэ. Зунай найрай хүндэтэ айлшад болон ветерануудые сагаан эдегээр угтаба. Аймагай элдэб халбарида хүдэлхэн ажалай ветерануудай жагсаалаар энэ хайндэр эхилээ. Энэ жагсаалда Холтоһоной шулуу нүүрхэнэй уурхайда 30 гаран жэлдэ хүдэлхэн Анна Нимаева, аймагай эрдэм нуралсалай таһагые дагашаар хүдэлхэн, мүнөө нуралсалай эмхи зургаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай райкомой түүрүүлэгшээр ажалладаг Ольга Батуева, Борто нютагай хүдөө ажахын ветеран Хорло Чимитова, Сахирай дунда нургуулийн ажалай ветеран Дулма Абидуева гэгшэд ябаба.

"Захааминай аймаг" муниципальна байгуулгын толгойлогшо Виктор Аюшеев, тийхэдэ депутадуудай районно Сөведэй түүрүүлэгшэ Тамара Филиппова гэгшэд эндэ сугларагшадые хайндэрөөр амаршалжа, гэр бүлэ бүхэндэ энхэ амгалан байдал хүсэбэ.

- Манай нютагай эгээл ехэ баялиг хадаа элдэб мэргэжэлтэй хүнүүд болоно, - гэжэ Виктор Аюшеев тэмдэглээ. - Манай аймагай ажаһуугшад үндэһэн арадайнгаа хайн хайхан ёһо заншалнуудые үргэлжэлүүлнэ, дороһоо ургажа ябаһан үри хүүгэдэ зохидоор хүмүүжүүлнэ, Захаамин нютагайнгаа хүгжэн халбархын тула ашаг үрэтэйгөөр хүдэлнэ.

Зунай найрта хүдөө ажахын түүрүүшүүлэе, ажалай ветерануудые хүндэлдэг ёһо гурим мүнөөшье болотороо эндэ сахигдана. Аймагай социальноекономическа хүгжэлтэдэ ехэ хүбитаяа оруулһанайнь болон аймагай байгуулагдаһаар 85 жэлэй ойн баяртай дашарамдуулан, "Захааминай аймагай хүндэтэ эрхэтэн" гэхэн хүндэтэ нэрэ зэргэ Буряад Республикын габыяата ветеринар Александр Бадмаев, Европын дүрбэ дахин чемпион, дэлхэйн чемпиондаид мүнгэн медальда болон 2007 оной дэлхэйн кубогта хүртэһэн Бальжинима Цыремпилов, Зэдын вольфрам-молибденэй комбинатай директор, Арадай Хуралай түүрүүшын түүрүүлэгшэ байһан Михаил Семёнов гэгшэдтэ олгодоо.

- Маанадые, ажалай ветерануудые, мартадаггүй байһандатнай ехэ баяр баясхан хүргэнэб. 85 жэлэй туршада захааминайхид Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай хүндэ хүшэр жэлнүүдые, тийхэдэ ерээд онуудай дэншээтэй дэлгүүрэй үе сагыешье нэрэтэй түүрэтэйгөөр дабажа гараһан байна. Мүнөө болоходо, Захааминай аймаг республика дотор бүхы дүнгүүдээр түүрүүшүүлэй зэргэдэ ябана, эгээл шухалань гэхэдэ, эндэ ажалша бэрхэ арад зон ажаһууна, - гэжэ Михаил Семёнов хэлээ.

Республикын толгойлогшын зүгһөө социальна политикын талаар Правительствын Түүрүүлэгшын орлогшын уялгануудые дүүргэгшэ Владимир Матханов захааминайхидые амаршалаа. Россиин Хэлхээ холбооной болон ниитын харилсаануудай министрствын Хүндэлэлэй грамота "Ажалай туг" сониной редакциин хүдэлмэрилэгшэ Софья Цыбиковада тэрэ барюулба.

Энээнһээ гадна агропромышленна комплексдо олон жэлдэ үнэн шударгыгаар хүдэлмэрилхэнэйнь түлөө "Дабаата" гэхэн хүдөө ажахын үйлдбэрийн кооперативай мал адуулагша Надежда Банзарханова,

"Мэлэ" гэхэн хүдөө ажахын үйлдбэрийн кооперативай экономист Светлана Гомбожапова, хүдөө ажахын управлениин начальник Баясхалан Тудунов гэгшэдтэ Россиин Хүдөө ажахын министрствын баярые хүргэбэ. Тэрэшэлэн республикын Арадай Хурал ехэ бүлэг мэргэжэлтэдые тэмдэглээ. Улаан-Баатар хотодохи Монголой Генеральна консул Лхамсүрэн Жавзмаа, Монгол ороной Булган аймагай захиргаанай хэрэгүүдые эрхилэгшэ Батчулуу-дарга, Булган аймагай театрай дуушан Мүнгэн Туяа гэгшэд захааминайхидые амаршалаа. Аймагай солото хүнүүдтэ шагналнуудые барюулалгын ёһолол бэлигтэй артистнуудай аялга дуугаар дэмжэгдээ. Ойн баярай концертдэ элдэб наһатай, мэргэжэлтэй хүнүүд хабаадаа.

Энэ концертдэ "Захаамин", "Зэмхэ сэсэг", "Эхын буян" гэхэн дуу хатарай, аман зохёолой ансамбльнууд эдэбхитэйгээр хабаадаа. Хүүгэдэй сээрлигүүдэй үхибүүд хүрэтэрөө ойн баярай концертдэ хабаадалса, эндэ сугларагшадые ехэтэ баясуулаа.

Энэ үдэрэй туршада бүхэ барилдаан, волейбол, футбол наадан, мори урилдаан үнгэргэгдөө. Шүрбэхэтэй, шадалтай эрэшүүл гиир үргэжэ, аргамжа татажа тэмсээ. Найман газар дүхэриглэжэ, хүнүүд эдэ мурьсөөнүүдые нэгэ доро хараһан байна. Эдэ бүгэдэнһөө гадна, шатар наадан үнгэргэгдөө.

Мори урилдаан хадаа эндэ сугларагшадай ехэ хонирхол татаа. Хатарша, гүйгөөшэ хурдан хүлэгүүд Захаамин нютага ехэ олон байна гэжэ мори урилдаан харуулаа. Тэрэшэлэн хүүгэдэй дунда урилдаан, тийхэдэ элдэб янзын конкурснууд үнгэргэгдөө. Эбтэй гэр бүлэнүүдые мурьсэһэн байна. Энэ мурьсөөндэ шалгарһан гэр бүлэдэ мүнгэнэй сертификат барюулагдаа.

"Алтаргана-2012" гэхэн наадание угтуулан, элдэб хэмжээ ябуулганууд энэ хайндэрэй үедэ үнгэргэгдөө. Энэ конкурсн үедэ нютагай ажаһуугшадый гараар бүтэгдэһэн зүйлнүүд хайндэртэ хабаадагшадые гайхуулаа. Тэрээнһээ гадна ниитын өөһэдэн хүтэлбэрийн эмхинүүд гэхэ гү, али ТОС-үүд энэ хайндэртэ ехэ оролдосотойгоор бэлдэһэн байба. Энэ аймаг дотор 128 ниитын өөһэдэн хүтэлбэрийн эмхинүүд тоологдоно. Хүндын дээжэ болохо халуун буузаһаа эхилээд, ТОС-уудай гэшүүд элдэб янзын амтатай эдээ хоол бэлдэжэ, найрта хабаадагшадые хүндэлөө.

Зунай найрай үедэ спортивна мурьсөөнүүдтэ, конкурснуудта хабаадажа, илагшад, талаан бэлигтэй нютагай артистнууд хамба-лама Даша-Доржо Итигэловтэ зорюулагдажа үнгэргэгдэхэ фестивалда июниин 23-да

Аймагай захиргаанай толгойлогшо В.Аюшеев Михаил Семёновто шагнал барюулна

Үлэгшэнэйхид илалта туйлаһандаа угаа баяртай

хабаадажа, Захаамин нютагайнгаа нэрэ хүндые хамгаалжа байна. Тийхэдэ тэдэнэр "Алтаргана-2012" гэхэн Забайкалийн хизаарта үнгэргэгдэхэ фестивалда, республикын 14-хиеэ үнгэргэгдэхэ зунай спортивна наадануудта хабаадажа байна.

Энэ найр хадаа арад зоной ёһотойл хайндэр болобо. Захааминай аймагай толгойлогшо Виктор Аюшеев, соёлой таһагай дарга Сэсэгма Намдакова гэгшэд үндэһэн арадайнгаа ёһо гурим сахижа, тэрэниие үнгэргэхэ гэжэ

ехэ оролдоо гэжэ тэмдэглэмээр.

Энэ зунай найрай онсо илгань гэхэдэ, эндэ хатуу ундануудые, пивэ худалдаагүй. Захааминайхид арад зоной ёһотойл найр наада эмхидхэжэ шададаг байна гэжэ ажаглагдаа.

Энэ найр наадан тухай нислэл хотын дээдэ нургуулийн багша, профессор Николай Банзаракшеев ханамжаараа хубаалдаа:

- Би зунай найрта ходо зорижо ерэдэгби. Үетэнэй холбоо барисаатай байлгада энэ хайндэр

ехэ туйһатай. Залуушуул буряад арадайнгаа ёһо заншалнуудтай танилсана. Бүхэ барилдаагаар мурьсөөн хадаа Захааминда элдэб яһанай барилдааша хүбүүд ажаһууна гэжэ харуулба. Буряад арадай заншалта эрын гурбан нааданай заабол үнгэргэгдэдэг зунай найр наадан сэдхэлдэмни ехэ дүтэ ханагдадаг.

Сэрэгма ДОНДОКОВА.
Авторай фото.
Эльвира ДАМБАЕВА
оршуулба.

Кредит на перемены к лучшему!

Кредит наличными до
1 000 000

Одобрение за 10 минут
Получение по 2 документам

(3012) 44-33-33

г. Улан-Удэ, пр. 50 лет Октября, д. 6
8-800-200-95-50 www.rencredit.ru

Живи счастливее

СУММА КРЕДИТА ОТ 30 000 ДО 1 000 000 РУБЛЕЙ. ГОДОВАЯ СТАВКА 22,9 %. СРОК КРЕДИТА ОТ 6 ДО 45 МЕСЯЦЕВ. БЕЗ КОМИССИИ. НЕ ЯВЛЯЕТСЯ ПУБЛИЧНОЙ ОФЕРТОЙ. РЕШЕНИЕ ПО КРЕДИТУ ПРИНИМАЕТСЯ ПО УСМОТРЕНИЮ БАНКА. «РЕНЕССАНС КРЕДИТ» – ТОВАРНЫЙ ЗНАК КБ «РЕНЕССАНС КАПИТАЛ» (ООО), ЛИЦЕНЗИИ БАНКА РОССИИ № 3354. РЕКЛАМА.